

העיתונות איבדה שליטה בחירות בשידור חי

נחום ברנע על קוסובו:
חסע אל ארץ הערפדים

היהפוך שוקן עורו:
"מעריב" ו"הארץ" מתפייסים

ארונות הקודש:
יחס התקשורת לש"ס

דו"ח צאלים:
הטעויות של "ידיעות אחרונות"
המניפולציות של התנועה-לאיכות-השלטון

מקצוע מסוכן

במדור המכתבים של "ידיעות אחרונות" מה-5 באפריל נחבאה אזהרה של אביב בושינסקי, עיתונאי במקצועו וכיום יועץ התק" שורת של ראש הממשלה. "לעתים, כשעיתונאי אינו מדייק, הוא עשוי לשלם על כך ביוקר", כתב בושינסקי. בהמשך המשפט, כמי שחש שנסחף בחמת זעמו, מצא בושינסקי לנכון להוסיף: "או לכל הפחות לשלם באמינותו כלפי קוראיו".

משפט האיום של בושינסקי חתם מכתב לגיטימי שבו התנצח עם מאמר שכתב יוסי דהאן בעיתון חמישה ימים לפני כן, ובו השיג על נתונים שהציג נתניהו על היקף תקציבי הפיתוח שה" רימה הממשלה למגזר הערבי. יכול בושינסקי לטעון שהמלים "כשעיתונאי אינו מדייק הוא עשוי לשלם על כך ביוקר" מכוו" גות לפיצויים שעיתונאי עלול להיתבע לשלם בגין תביעת דיבה; יכול הוא לומר שהאזהרה נבעה ממניעים הינוכיים בלבד ותכליתה היתה רק להתריע על הסיכון המקצועי שבאובדן אמי" גות כתוצאה מכתבת דברים לא בדוקים. אבל לצירוף המלים שיצא מתחת ידיו, גם אם שלא במתכוון, יש צליל אחר, צורם, של מי שחמתו בוערת בו והוא אינו שולט בעצמו ומטיח איום בוטה בכותב שעורר את כעסו.

פליטת הקולמוס של בושינסקי לא היתה ראויה לשימת לב לו אכן היתה מקרית וחד-פעמית. אלא שהיא באה ברצף אחד עם האשמות קשות שמטיח בנימין נתניהו בתקשורת. ימים ספורים לפני כן הכריז ראש הממשלה: "צריך לתקוף את התקשורת יותר". גם זו היתה פליטת-פה. ראש הממשלה לא התכוון, חלי" לה, לתקיפה של ממש, רק לתקיפות מילוליות. הוא אף מצא לנכון להבהיר את דבריו בעניין זה, כדי להסיר ספקות. אבל מפליטות נולדות, לפעמים, טעויות גורליות. ואולי לא במקרה קיבל נסים משעל, באותם ימים ממש, איומים מפורשים על חייו ועל שלומם של בני משפחתו.

חכמים, בעיקר כשהם ראש הממשלה ועוזריו הקרובים, צרי" כים להיזהר בדבריהם. מעמדם נותן להתבטאויותיהם תהודה גדולה, וכבר הוכח שבתוך הציבור הישראלי חבויים קני צרעות שפגיעתם עלולה להיות רעה מאוד. כבר הוכח שמסע הסתה מסוגל לפרוט על נימים אפלים בנפשותיהם של אנשים ולעו" רר אותם ללחוץ על ההדק. כבר הוכח שניסוחים בלתי זהירים, שנאמרים אולי בתום-לב, מתפרשים באופן מעוות ומניעים אחדים מהמאזינים לפגוע באופן חמור בזולת.

המלאכה העיתונאית כרוכה גם בסיכונים מקצועיים. הפולי" טיקאים הישראלים, בוודאי ראש הממשלה, מצווים לשלוט על לשונם ולא ללבות נסיבות שבהן ייחשפו עיתונאים לסכנת חיים. ■

עוזי בוימן

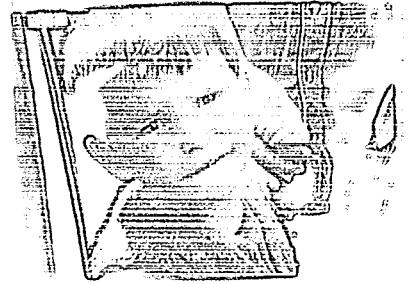
4	קוסובו: מסע אל ארץ הערפדים - נחום ברנע
6	בחירות '99: תקופת הבלה-בלה - רוני דגן
9	בחירות '99: שקיעת הזיכרון - ירון אזרחי
10	בחירות '99: כולנו צריכים להתפרנס - ירון דקל
12	היהפוך שוקן עורו: פשרת "מעריב"-הארץ - ארנון לוי
14	ש"ס והתקשורת: הוד מעלתו אריה דרעי - אבנר הופשטיין
18	ש"ס והתקשורת: הוד קדושתו עובדיה יוסף - ענת בלינט
22	פרידה מאילן רועה - כרמית גיא
24	דו"ח צאלים: אחריות "ידיעות אחרונות" - מרדכי קרמניצר
28	דו"ח צאלים: אחריות התנועה-לאיכות-השלטון - ברוך קרא
32	דמם הפקר: יחס התקשורת לזכויות ערביי ישראל - יוסף אלגזי
33	קורא מן השורה: קלישאת המאה - עמוס נוי
34	ילדים זה שמחה: דיווחים על הריונות בגיל מבוגר - אורנה לנדאו
36	כך הפכה אלמונית מס' 5 לסיפור - טום רוזנסטיל ובייל קובץ'
38	חתמתי, אבל: מגבלות מסמך נקדי - איתי לנדסברג-נבו
40	הגם הפנמת? יחרונות מסמך נקדי - נקדימון רוגל
41	המסר הוא המדיום: המרחב הווירטואלי הופך לעיקר - מירה משה
42	עין בינלאומית: עיתונות "שמאלנית" בארצות-הברית - רפי מן
45	איפה טעינו: הלל ויס ואני - רוביק רוזנטל
46	מסיבת עיתונאים: האמינות של "קשב" - עקיבא כהן
48	לשון הרע: הגבלות הבחירות - איתן להמן
49	אירועי תקשורת

 <p>המכון הישראלי לדמוקרטיה THE ISRAELI DEMOCRACY INSTITUTE אגודת המחקר והפרסום</p>	<p>סוכנו המערכת אגון (ל) ANONYMOUSDESIGN השעה 10:00 10:00 שעות העבודה כתובתנו מאינטרנט: www.di.org.il דואר אלקטרוני: amon@di.org.il ISSN 0793-5781</p>	<p>עורך עוזי בוימן מנכ"ל נחום ברנע יועץ סגור ירון אזרחי מחזיק קופסתה נחום יוסף עריכת העיתון: ANONYMOUSDESIGN עריכת השפה: נחום רוזנטל</p>	<p>העיתון השבועי כתובת המס' הישראלי לזמן קדמיה ת"ד 4702 ירושלים 91040 טל (052) 5618244 טל (03) 5488633</p>
--	--	--	--

קופיה, מקדוניה, היא מקום טוב ללמוד בו את חוקי הייצע והביקוש. בעיר הגדול-
לה הזאת, למעלה ממיליון נפש, יש רק שני בתי-מלון מדרגת 5 כוכבים: "אלכסנ-
דר פאלאס" ו"קונטיננטל". ה"פאלאס" נכבש על-ידי רשתות הטלוויזיה האמריק-
איות והבינלאומיות. כבלים רצים מחדר לחדר, צלחות לוויין ממלאות את מגרש החניה, ולי-
דן, מול הנוף הירקרק, עמדות שידור. השדרנים, בחליפות ספארי קרביות, משמיעים את נאומי
המלחמה שלהם במרחק של עשרים מטר מהמיטה, בקו אווירי.

"קונטיננטל", הצנוע יותר, הוא מרחב השליטה של התקשורת האירופית. בשני בתי-המלון
אין חדר אחד פנוי בחודשיים הקרובים. אין מעל השולחן. מתחת לשולחן אפשר להשיג בסקו-
פיה הכל.

בתוך שבועות עברה מקדוניה מכלכלת שלום לכלכלת מלחמה. המדינה מצויה, למעשה, תחת
כיבוש של נאט"ו. המרחב האווירי שלה נשלל ממנה, והקשר עם יוגוסלביה, השכנה והאחות
הבכירה, נותק. סחר החוץ מושבת. הדינר, המטבע המקומי, איבד את כבודו. את מקומו תופ-

סים המארק הגרמני והדולר.

בתוך כלכלת המלחמה נוצרת כלכלת תקשורת. גודל של מתורגמנים, נהגים וסרסורי מידע
צובא יום-יום על בתי-המלון בתקווה לצוד עיתונאי מזומן. מחירי השירותים פתוחים למשא-
ומתן. המחיר הבסיסי של נהג ליום עבודה הוא מאה דולר, אבל על כל גיחה לאורך עוין נדרשת
תוספת סיכון. מתורגמן עולה סכום דומה.

כאשר ביקשתי לנסוע לגבול אלבניה, 150 קילומטר מערבה מסקופיה, אמר צצי, הנהג והמו-
רה שלי לרוח הבלקנית, מצטער, אני לא יכול לנסוע לשם. לאלבנים יש חשבונות איתי. צצי,
או בשמו המלא, ואטיסלב יאקומובסקי, הוא ממוצא מקדוני. המקדונים מהווים שבעים אחוז
מאוכלוסיית מקדוניה. שלושים האחוזים הנותרים הם אלבנים. המקדונים-מקדונים מתעבים
תיעוב היסטורי, לאומי ודתי, את האלבנים-המקדונים. לבם עם הסרבים, שעורכים טיהור אתני
לאלבנים מעבר לגבול. צצי פעיל בארגון מחתרתי-למחצה של הסרבים במקדוניה. ירשתי אותו
מכתב "ידיעות אחרונות" בועז ביסמוט, שהיה חלוץ העיתונות הישראלית בחזית מקדוניה.

מה יהיה, שאלתי את צצי. ביום הקודם נתתי לו מאתיים דולר, לשחר את פקידי שגרירות
יוגוסלביה בסקופיה שייתנו לי אשרת כניסה לתוך יוגוסלביה. המתווך היה מקומי, רגון למר-
אה, שומר-הראש של מנהיג הארגון הפרו-סרבי דראגישה מילשיץ'. הוא קבע איתנו פגישה
ליד שגרירות יוגוסלביה, לקבל את האשרה. כשבאנו, אמר שיש בפנים מסיבת-עיתונאים. אי-
אפשר. לאחר שעה פגשנו אותו בעיר. יש קשיים, אמר. בשגרירות דורשים עכשיו שאפרסם
מאמר חיובי על הסרבים, ואז נראה. ביקשתי מצצי שיבקש ממנו שיחזיר את הכסף. הוא נעלב.

היום לא, אמר, אבל מחר אולי כן.

יהיה בסדר, אמר צצי. בימי שלום הוא מייבא למקדוניה דגים. יש לו גם שכונה בסקופיה,
שאנשיו מאבטחים אותה, ובקרוב יפתח מסעדה. הוא מוקף בכחורים צעירים, בריאים, חמושים.
טיב עסקיו מצדיק, כנראה, את מכונית הספורט הסגולה אס.ג'י. בקריוולט שהוא מסיע אותי בה
לאורך נתיבי הסבל העצובים של הפליטים מקוסובו. אני מרגיש בה כמו החייל האמיץ שווייץ
בכיסא-הגלגלים של הגברת מילר.

אני אסדר לך נהג עם קשרים באזור האלבני, אמר צצי. מאוד מסוכן שם. הוא שלף סולרדי
והייג כמה מספרים. לאחר שעה הופיע בחור צעיר, מקדוני, בסיטראן ישנה. הוא לקח אותי
אל אבא שלו. אבא תפס את מושב הנהג, ובתו התיישבה מאחור. הוא ידע מלים אחדות
בצרפתית. הבת, סטודנטית, גמגמה באנגלית. יחד היינו צוות.

המלחמה ביוגוסלביה היא סיפור מסובך מדי לסטנדרטים של התקשורת המודרנית. יותר מדי
היסטוריה. יותר מדי שמות קשים להיגוי. יותר מדי עמימות בעובדות ויותר מדי פרטים. העור-
כים בבית מצפים לקבל מהכתבים בשטח חומר בהיר, מתומצת, חד-משמעי, עם זווית אנושית
מרגשת. בעיקר הם מצפים לקבל דם, זוועה, משהו שיועזע לרגע את נימי נפשו של צרכן התק-
שורת המערבי השאגן, המפונק.

וכך מצטופפים בקוקו' שעל הגבול האלבני ובבלאצ'ה שעל הגבול המקדוני מאות כתבים,
ומחפשים נואשות אחר הזוועה של היום. במוכן מסוים, הם צד במלחמה. הם מתפרנסים ממנה.
האחראים שביניהם מקפידים לפרסם מה שמספרים להם. האחראים פחות ממציאיים. אחד ממציא
טבח והאחר ממציא אונס קבוצתי. הסרבים יכחישו, אולי, אבל מי מאמין לסרבים.

נאט"ו מפעילה מכונת תעמולה משומנת, שמטרתה לצייר את נשיא יוגוסלביה, סלובודאן

נחום ברנע

מסע אל ארץ העורפדים

מילושוביץ, כפושע מלחמה, אחיו התאום של סדאם חוסיין. מילושוביץ הוא אכן פושע מלחמה. הסיבוב הקודם במלחמות יוגוסלביה, בבוסניה, סיפק שפע הוכחות לטענה הזאת. אבל יש משקל מסוים לטענה הסרבית, לפיה התקשורת המערבית קונה ללא הסתייגות כל סיפור זוועה שמוכרים לה התועמלנים של נאט"ו. היא קונה משתי סיבות: גם משום שהאזהרה האינ-טואיטיבית שלה נוטה אל הצד הצודק, הצד "שלנו", וגם משום שבלי זוועה אין סיפור.

הפליטים שבורחים מחבל קוסובו מעדיפים בדרך-כלל לשתוק. הם אינם יודעים מה עלה בגורל קרוביהם, ופחדים שמלה מיותרת תביא עליהם את נקמת המשטרה הסרבית. הם גם רוצים לחזור הביתה, ולא יודעים מה יילד יום. הם חשדנים ומבוהלים.

התקשורת מצפה מהם ליותר מדי. גם עדויות מוזעזעות. גם סיפורים מרטיטים שירטיבו את עיני העולם. גם תוכניות לעתיד וגם הכרת תודה לסיוע שהם מקבלים. "האם אתה יודע שגלי-צה"ל עורכים יום התרמה למען פליטי קוסובו?". השאלה ודאי לא נשאלה בנוסח הזה, אבל זאת היתה רוחה. מה ישיבו אנשים מוכי אסון, קורבנות מלחמה, שלא שמעו עד היום על גלי-צה"ל, ואפילו על ערוץ-7 לא שמעו.

בנמל התעופה של סקופיה מצעידים קבוצה של פליטים אל מטוס שייקח אותם לתורכיה. מצי-בים שני שערים מגנטיים וקבוצה של סלקטורים, בכיסויי-פה סטריליים ובכפפות, שיבואו

מלחמה פוטוגנית: צלם על נאט"ו בעבודה במחנה הפליטים בברודה

דמעה וסקופיה: פליטים בנמל התעופה של סקופיה. בראיון אחרון לפני העלייה למטוס

צילומים: נחום ברנע

**וכך מצטופפים בקוקו'
שעל הגבול האלבני
ובבלאצ'ה שעל הגבול
המקדוני מאות כתבים,
ומחפשים נואשות אחר
הזוועה של היום. במובן
מסוים, הם צד במלחמה.
הם מתפרנסים ממנה**

איתם במגע. ממול מציבים את התקשורת. העיתונאים יודעים שהפליטים מוטסים לתורכיה, אבל הפליטים לא יודעים. הדובר המקדוני מבקש מהכתבים שלא יספרו: הוא חושש שכאשר תיודע להם האמת, יתחילו להשתולל.

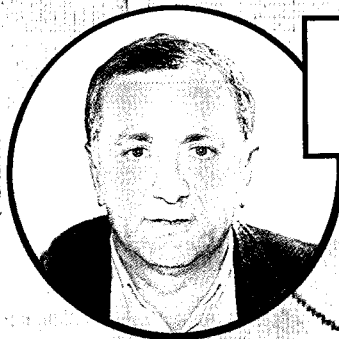
מגיעים אוטובוסים ופורקים את מטענם האנושי. המגנומטרים לא מצפצפים: או שהם לא פועלים, או שהפליטים לא הספיקו לקחת איתם שום חפץ מתכתי. מיד אחר-כך ממששים אותם הסלקטורים. אשה בהריון מצטווה להרים את שולי הסוודר שלה. הסלקטורית ממששת את בטנה, ליתר ביטחון.

"אתם יודעים שאתם נוסעים לתורכיה?!", צועקים העיתונאים. הם מצפים למחזות קורעי לב. הפליטים, מותשים, מקבלים את גורלם בשתיקה. אשה אחת, עירונית על-פי לבושה, בוכה, ומיד מתמקדות בה כל המצלמות. "אל תראו אותי שאני לבושה יפה מדי", היא אומרת. "ברח-תי פתאום".

ואז אומר השוטר המקדוני "היידה". לא כמו "היידה שרה", באהבה, אלא בקוצר-רוח, כמו שהעגלונים בארץ היו מדברים פעם אל סוסיהם - והמצלמות נבעלות, והפליטים הולכים לגורלם. ■

יעקב אחימאיר: ההצעה לאסור שידורים חיים היא הצעה נגד תקשורת חופשית

אריה גולן: השידורים החיים קשים כי כולם מנסים לעשות תעמולה

תקופת הבלה-בלה

מדוע מתגעגעים דן מרגלית ורזי ברקאי לחוק שאסר על פוליטיקאים להופיע ברדיו ובטלוויזיה שישים יום לפני הבחירות

מתוכם יותר מאשר "אני אבחר", "הכלכלה מתמוטטת", "המצב הבטחוני מעולם לא היה טוב יותר" ועוד סיסמאות דומות. ברקאי מודה: "זו תקופה איומה לעיתונות. אי-אפשר להוציא אינפורמציה. בוודאי בשידורים חיים ובטלוויזיה, ובוודאי ובוודאי בתוכניות האירות. המלל הוא אינסופי".

ארי שביט, מנכ"ל מבוטו של משקיף מהצד על התקשורת האלקטרונית, מכנה במאמר במוסף "הארץ" את מה שקורה לשיח הציבורי "פינגלשטייניזציה" - חוסר אפשרות לקיים דיון עקרוני בסוגיות הגורליות שעומדות על הפרק במערכת הבחירות הנוכחית. העיתונאים, לשיטתו, לא הצליחו במערכת הבחירות הקודמת לספק את המידע הנחוץ על

שני פוליטיקאים מיומנים במדיום הטלוויזיוני - ני מעולם לא הזיק לרייטינג של אף תוכנית. נכון, לא למדנו שום דבר חדש - לא על נווה, לא על רמון ולא על אסטרטגיית הקמפיין של כל אחד מהם. אבל זו טלוויזיה, ואלו הם ה"סאונד בייטס". וכך נראה השיח הציבורי רי בישראל בתקופה שלפני בחירות 99.

יש מי שלא קל להם עם הכללים שמכתיבים הפוליטיקאים, בעיקר בזמן שידור חי. מי שלא שמע אנחה של רזי ברקאי, מגיש "מה בוער" בגלי-צה"ל, בעיקר אחרי ראיון עמוס סימס אות של אהוד ברק, לא שמע אנחה קורעת לב מימיו. נראה לעתים שברקאי ועיתונאים נוספים היו מעדיפים לשדר שירים עבריים במקום ראיונות שהם אינם מצליחים לחלץ

רוני דגן

ני נווה וחיים רמון מתקוטטים סביב שולחן "הכל פוליטי". נווה: "יש לנו מטה, נצליח לעשות את העבודה ללא ספק, התמונה ורודה...". רמון מתפרץ לדבריו: "התוצאה מרמזת על מהפך. אהוד ברק יהיה ראש הממשלה...". נווה: "נו, באמת...". וכך זה נמשך דקות ארוכות. המנחה, דן מרגלית, מצליח לעצור אותם רק אחרי כמה דקות נוספות של פינג-פונג טלוויזיוני מוכר למדי. ולא שהוא לא מנסה להשחיל מלה מדי פעם, אבל אף אחד לא באמת מצפה שהוא יצליח. ויכוח ספונטני בשידור חי בין

**רזי ברקאי: זו תקופה איומה לעיתונות. אי-אפשר להוציא
אינפורמציה, בוודאי בשידורים חיים ובטלוויזיה**

**שלי יחימוביץ': רוב הפוליטיקאים מתמחים עכשיו
באמנות העמעום, וחשוב לי לדעת מה יש להם להגיד**

הציבור ייצא נשכר מכך נותרה פתוחה. פרשנות החוק הקודם היתה אבסורדית. באחת ממערכות הבחירות בתחילת שנות השמונים סירבה רשות-השידור לשרד משחק של הפועל תל-אביב כיוון שחקן הקבוצה, משה סיני, היה משוייך באחד המקומות הלא-ריאליים ברשימת מפלגת העבודה. לכאורה, מה לכדורגל ולפוליטיקה? שאלה מעניינת, אבל גם היום, לאחר ביטול החוק, לפעמים עולה וצץ הקשר: באולפן "פוליטיקה" מארח יעקב אחימאיר את שר החוץ אריאל שרון בנושא הטיהור האתני בקוסובו. לכאורה, דיון הרחוק מאות קילומטרים מהבצה הטובענית של מערכת הבחירות שלנו. שרון עונה לעניין, אבל לקראת הסוף לא מצליח להתאפק מלנסות להשתלט על השידור: "אני בטוח שנמצא בבחירות", הוא אומר. אחימאיר נועץ: "אני מזהיר אותך שלא לגלוש לתעמולת בחירות, על-פי החוק החדש". שרון מגחך בביטול. "אז מה, עכשיו אני צריך לקחת את הדברים שלי בחזרה? לבטל אותם? לחזור בי?" הוא שואל בקריצה. "לא", משיב אחימאיר, מודע לתבוסתו מראש, "זה בינתיים רק כרטיס צהוב". כי שידור חי הוא שידור חי, הדברים כבר נאמרו, השוט הגלום בחוק הוא

ירון דקל, הכתב הפוליטי של קול-ישראל והפרשן הפוליטי של הערוץ הראשון, מכנה את מערכת הבחירות הנוכחית "תקופת הבלה-בלה", בגלל המלל האינסופי של הפוליטיקאים. הוא מודע לנסיונות ההשתלטות של הפוליטיקאים על השידור, בעיקר כשמדובר בשידור חי, אבל לדעתו יש דרכים להתמודד איתם, גם בתקופת בחירות. המראיינים נאלצים לקטוע פוליטיקאים לעתים קרובות במשפט המוכר "עכשיו אתה גולש לתעמולת בחירות, אני מבקש ממך להפסיק". השאלה אם המראיינים נענים נתונה לפרשנות, שכן ספק אם ישנה אמירה של פוליטיקאי בתקופה זו שאינה בגדר תעמוולת בחירות. יעקב אחימאיר, מגיש "פוליטיקה": "יש פוליטיקאי שמדבר עכשיו לגופו של עניין? ההפסוק האלו זה דבר מלאכותי". חוק הבחירות (דרכי תעמולה) קובע ש"לא תהא תעמולת בחירות בתקופת 60 היום שלפני הבחירות". כתוצאה מכך נאסרה הופעתם של מועמדים בטלוויזיה וברדיו. פרקי הזמן שבהם חל האיסור השתנו ממערכת בחירות אחת לשנייה (במערכת הבחירות הקודמת צומצמה התקופה ל-21 יום לפני הבחירות). הפעם האיסור בוטל, והשאלה אם

שני המועמדים לראשות הממשלה ושיחקו לידיהם, וגם הפעם העיתונות אינה ממלאה את תפקידה כהלכה. אילנה דיין מגישה בגלי-צה"ל את התוכנית "הבוקר עם", ומתעמתת עם פוליטיקאים גם בתוכניתה "עובדה" בטלוויזיה. על בסיס נסיון זה בשידורים חיים, היא מצדה על חוסר העיסוק בשאלות מהותיות בזמן הראיונות. "השאלה היא מה אנו, כעיתונאים, עושים כדי לבאר לצופה את המציאות הפוליטית, עד כמה אנחנו נגדרים אחרי הפוליטיקאים". היא לא מוציאה את עצמה מהכלל ומודה שהרייטינג גורר גם את התקשורת וגם את הפוליטיקאים לשאלות לא עקרוניות בנושאים לא עקרוניים. "הפוליטיקאים מובנים באופן כזה, וגם התקשורת הפכה להיות מובנית לעסוק בשטחי. בטלוויזיה זה בא לביטוי באופן יותר בולט מאשר ברדיו, התחרות שם פחות השחיתה". את השאלות המהותיות, לשיטתה, לא צריך לשאול דווקא פוליטיקאים: אנשי צבא, אנשי רוח, משפטנים, הם מרואיינים ראויים. אבל גם היא לא מוכנה ללכת עם זה רחוק מדי: "אני לא אומרת שלכל דיון צריך להביא את דיון הפקולטה למדעי הרוח, אבל גם עם פוליטיקאים צריך להשתדל יותר, לחפור יותר לעומק".

אילנה דיין: השאלה היא מה אנו, כעיתונאים, עושים כדי לבאר לצופה את המציאות הפוליטית, עד כמה אנחנו נגררים אחרי הפוליטיקאים

החוק הנוכחי - אפילו החוק הקודם, שבו באופן מלאכותי אסור היה להראות או להשתמש מיע פוליטיקאי בתקופה שלפני בחירות". למרגלית מפריע שהחוק הנוכחי מעניק יתרון רב לממשלה מכהנת, שיכולה לייצר אירועים וחדשות. "הייתי יכול לקיים את התוכנית שלי בלי מועמדים, יש מספיק אנשים גם ככה", הוא אומר. גם ברקאי מעדיף את האיסור המוחלט לראיין מועמדים לפני הבחירות על פני מצב ביניים: "החוק הקודם הטיל איסור - נקודה. היום אין קו ברור, ולכן ברגע שאתה מראיין, בעצם הפקרת את האוויר".

ואולי הפתרון הוא להגביל את השידורים החיים בשולחן-עגול על התקשורת בתקופת הבחירות, שהתקיים במכון הישראלי לדמוקרטיה בחודש מרץ האחרון, הציע ד"ר יובל קרניאל לאסור במערכת הבחירות שידורים חיים. ההצעה זכתה להתנגדות כללית. יעקב אילון, מגיש חדשות הערוץ השני: "כשזה חי, זה טלוויזיוני, ואנחנו משכללים את ההתייחסות שלנו כלפי השידור החי ככל שהוא מתארך. ככל שהתחרות תגדל, לא ניתן יהיה לוותר על שידורים חיים". התחרות, כידוע, היא תיאור עדין למלה גסה יותר - הרייטינג. יעקב אחימאיר מודה שהודעות למשמע הצעתו של קרניאל: "הגיע הזמן להפסיק את אמצעי הכפייה, זו הצעה נגד תקשורת חופשית".

הסכנה היא בכך שביטול השידורים החיים יגרור אחריו מערכת חדשה של לחצים, תוך העברה של מוקד החיכוכים עם הפוליטיקאים ליצירות חדשות - חדרי העריכה וההפקה. "השאלה היא גם מי יהיה הצנזור", אומרת אילנה דיין, "גם רגולטור נכון הוא רק רגולטור". ושלי יחימוביץ' מוסיפה: "מלבד החן הפרוע של השידור החי, שהוא חשוב, אסור לשכות שביטולו יעניק יתרונות צינזור למנהלים. מנהלים מסוימים שידעו שהחומר מוקלט ומצוי בידיהם עלולים לעשות בו שימוש לרעה". ■

רוני דגן היא בוגרת לימודי תקשורת

רים החיים מקשים, כי כולם מנסים לעשות תעמולת בחירות".

לאירועים חדשותיים מובהקים יש בתקופת בחירות משמעות תעמולתית: מסע נתניהו לרוסיה, סגירת מוסדות פלסטיניים במזרח ירושלים, יצחק מרדכי מבקר אצל הנשיא קלינטון, שלא לדבר על הודעות בשידור חי הנוגעות למערכת הבחירות, כמו הכרזת התמיכה של יוסי פלד באהוד ברק. איך מתמודדים עם התערבות הזו? אריה גולן: "אני משתדל לעשות את חלקי. יו"ר ההסתדרות עמיר פרץ עומד גם בראש מפלגת פועלים חדשה, או אני אראיין אותו במהלך השביתה ובסיומה. אני אקשה ואשאל אותו אם זו שביתה פוליטית, והוא יצטרך להתמודד עם זה. אני מצפה לעשות את חלקי - להזכיר מאמר ביקורתי בעיתון, ביקורת של יריבים פוליטיים - והוא יצטרך להגיב".

שלי יחימוביץ', מגישת "הכל דיבורים" בקול-ישראל, משתדלת לבדוק יותר מה באמת יש לפוליטיקאי להגיד עוד לפני שהוא עולה לשידור: "פעם הייתי מקפידה פחות. רוב הפוליטיקאים מתמחים עכשיו באמנות העמעום, וחשוב לי לדעת מה יש לו להגיד. בחלק מהמקרים הוא רוצה לתפוס לעצמו עוד זמן שידור".

שפע האירועים החדשותיים משפיע, אולי, על האופן שבו מטפלים בהם בשידורים. לכאורה, קל יותר לשאול את פרץ אם השביתה שהוא עומד בראשה היא פוליטית ואף ללחוץ אותו לפינה מאשר להתמקד במספרים, באחוזים, בנתונים - שהם ברוב המקרים פחות טלוויזיוניים וגם פחות שמיעים.

יש המאמינים שעיתונאים יכולים להתמודד כראוי עם תעמולה בשידור חי - אם רק יתנו להם יד חופשית. החוק הנוכחי, המגביל תעמולה באופן בלתי יעיל, נראה לרובם מגוחך. דן מרגלית: "לדעתי אין צורך בכלל בחוקי בחירות, ואפשר לסמוך על התקשורת שתהיה מאוזנת. בכל אופן, הכל עדיף על

בעצם רק נפנוף באצבע - ובניגוד לכדורגל, כאן אי-אפשר להניף כרטיס אדום. בעצם, החוק הוא פתרון משני לבעיה רחבה יותר, כפי שאומרת אילנה דיין: "יכול להיות שלנו, העיתונאים, נוח יותר לשאול שאלות הקשורות לחוק, להתמקד באיסורים עלינו, מאשר לעסוק בנושאים מהותיים יותר, שיציגו אותנו באורח לא כל-כך מחמיא".

מאחר שניתן להשמיע ולהראות פוליטיקאים עד סוף המירוץ ממש, אין ברירה אלא לאזן ביניהם - בין המפלגות השונות, בין המועמדים לראשות הממשלה. גם האילוץ הזה מגביר את כמות המלל של פוליטיקאים בתוכניות הרדיו והטלוויזיה ומעורר את השאלה, היכן נגמרות החדשות ומתחילים האיוונים. רוני ברקאי: "אין לזה סוף! העליתי את לימור לבנת לשידור עם קמפיין ההסברה של הליכוד, ואחר-כך הייתי חייב להעלות מישור ממפלגת העבודה. בורג עלה ודיבר על ההסברה של מפלגת העבודה. ואז אמרו לי שזה לא בסדר, חייבים גם את מפלגת המרכז. אז העלינו את נחמה רונן, ראש מטה ההסברה שלהם. וזה בסדר גמור אם היה מתקשר מישור מהאנשים של בני בגין והיה רוצה גם לעלות לשידור. פשוט אין ברירה. וזה עוד רק המועמדים לראשות הממשלה!". ברקאי אומר שזו אחת הסיבות שהניעו אותו להוריד את תוכנית הטלוויזיה שלו בערוץ הראשון, שבה היה מראיין פוליטיקאי אחד בלבד. "ברור היה לי שאצטרך כל הזמן לעשות איוונים, ולא רציתי להפוך את התוכנית לטוק-שאו, הגעתי למסקנה שזו לא עבודה עיתונאית, והעדפתי שלא לתת פתח לסתם תעמולת בחירות".

אריה גולן, מגיש "יומן הבוקר" בקול-ישראל, אל, משתמש במלה "גיהנום" כדי לתאר מה עובר על שדרנים ועיתונאים בתקופה הנוכחית. "זה קשה נורא. זו תקופה שהיא שיא של דרמה, והמתח עולה. אבל העצבים של הפוליטיקאים נורא חשופים. הם מגיבים קשה על כל שאלה וטוענים שהיא מגמתית. השידור

שקיעת הזיכרון

תבוננות בתפקוד התקשורת במהלך מערכת הבחירות של אביב '99 מגלה את אחד הפרדוקסים המרכזיים בדמוקרטיה וזו של זמננו: משקל זכרון העבר בהתנהגות הבוחרים והפוליטיקאים הולך ומצטמק. מועמד אינו נבחר או מובס רק על יסוד הרקורד שלו (או שלה) בתחום העשייה. אין הוא נבחן לאור הישגיו או כשלונותיו בעבר, אלא על יסוד הגירוים שהוא מסוגל לשדר לבחורים בהווה. יתר על כן, אפילו הופעתו היום בטלוויזיה יכולה, לטוב או לרע, להאפיל על הופעתו אתמול או שלשום. לקראת סוף המאה הנוכחית, התהליך הפוליטי בדמוקרטיה נעשה יותר ויותר חופשי מתודעה היסטורית ומזיכרון.

מצב זה אינו תוצר של איוו קונספירציה או של רצונם של אישים או מוסדות בעלי השפעה להתכחש לעבר; הוא משקף תהליכים תרבותיים ומוסדיים עמוקים המביאים לחפיפה בין מושג המציאות למסגרת הזמן של ההווה. אין זה המקום להיכנס לבירור מפורט של תהליכים אלה, אולם חשוב לענייננו להכיר בכך שאחת הסיבות העיקריות לשקיעת הזיכרון בדמוקרטיה היא (כפי שכבר הבין טוקוויל) אי-האמון שציבור דמוקרטי רוכש למתווכים למיניהם, כולל לכל מי שטוענים

הפוליטיקאי של היום יכול לסמוך על שיכחתם של הבוחרים, ההולכים ונעשים דומים יותר ויותר לכלבים של פאבלוב, המגיבים רק לגירוים עכשוויים

לסמכות לייצג את העבר או את העתיד. נטייתו של ציבור דמוקרטי היא להאמין למראה עיניו. עובדה זו נותנת יתרון לכל מה שמופיע באופן הראייה (או השמיעה) של הציבור בהווה. כל מה שמתייחס לעבר או לעתיד נתפס כפחות ופחות מחייב, פחות ופחות רלבנטי להתנהגות בוחרים ונבחרים.

בישראל, אולי אפילו יותר מאשר במקומות אחרים בעולם, דמות הפוליטיקאי המופיע על המסך הקטן אתמול מפנה במהרה את מקומה בזיכרון הפוליטי לדמות המופיעה היום, ממש כשם שהעיתון של אתמול מוצא עצמו עמוק בפח הזבל לאחר שפינה את מקומו לעיתון של היום. בתרבות התקשורת של זמננו, המסר או הגירוי שרשתות השידור האלקטרוני העבירו לנו בשניות האחרונות נראה יותר כעובד דה מחייבת, כייצוג מוסמך של ה"מציאות", מאשר המסר או הגירוי שפעלו עלינו אתמול. תהליך זה של אקטואליזציה (עיכשוו) של המציאות הפוליטית, של איבוד הזיכרון הפוליטי, מחליש מאוד את הבוחרים לעומת המועמדים. עברו השקוף של הפוליטיקאי שימש עד לא מכבר מכשיר עיקרי לביקורת ולקביעת פסק-דינו של הבוחר. בזמנו היה בכך חידוש גדול של הדמוקרטיה, שנשלה מן הפוליטיקאי את היכולת לעקר את כוח האזרחים לשפוט אותו על-ידי בריחה אל משפט האל או אל משפט ההיסטוריה.

כיום אין הפוליטיקאי צריך לברוח ממשפט הציבור אל חיקו החם של האל השופט בזמן על-אנושי או אל משפט ההיסטוריה הבא לאחר שנים רבות. הפוליטיקאי של זמננו יכול לסמוך היום על איבוד הזיכרון של הבוחרים עצמם, ההולכים ונעשים דומים יותר ויותר לכלבים של פאבלוב, היודעים להגיב רק לגירוים עכשוויים. פרופ' ג'יימס בילינגטון, ההיסטוריון הידוע של רוסיה, המשמש כיום בתפקיד ראש ספריית הקונגרס האמריקאי, אמר לאחרונה כי ניתן לתאר את התבררה של זמננו כמערכת הנמצאת במצב של "תנועה ללא זיכרון". מצב

כזה, הוסיף בילינגטון, הוא כמוכן "אחד המאפיינים העיקריים של אי-שפיות דעת". כאשר התהליך הפוליטי ששיאו ביום הבחירות הופך לתנועה ללא זיכרון, יש פגיעה קשה ולפעמים אפילו גורלית באיכוּת תו כהתהליך של סלקציה בין מנהיגים.

החשש שבוחרים יגיבו לגירוים (כולל תגמולים) מידיים במקום להשתמש בשיקול דעת המתבסס על בחינה מעמיקה וארוכה טווח של הניסיון הדאיג את הוגי-הדעות הליברל-דמוקרטים כבר לפני מאות בשנים. חרדתם הופנתה בעיקר לפוליטיקאים דמוגים היודעים להשתמש בלהטוטים כדי לעורר את התפעלות האזרחים ורגשותיהם ולהסיט את תשומת-לבם מן הנושאים החשובים העומדים על הפרק. הם חששו מכך שנטיות ציבור דמוקרטי להאמין רק למראה עיניו או למשמע אוזניו נותנת יתרון לפוליטיקאים שיש להם כישרון מיוחד לאחיות עיניים ולמתק שפתיים. אחת מן המטרות העיקריות של תנועות ההשכלה באירופה היתה להרחיב את הנאורות אל השכבות החלשות, שתהליכי הדמוקרטיזציה פתחו בפניהן את השערים להשתתפות שוות זכויות בתהליך הפוליטי.

כיום, הצירוף של העדר תשתית חינוכית-תרבותית מתאימה ואמצעי תקשורת המוחקים את הזיכרון הפוליטי הלאומי מחדש את הסכנות לתהליך דמוקרטי תקין של שקלא וטריא וברירה בין מנהיגים ובין אלטרנטיבות מדיניות. נכון, גם הטלוויזיה יכולה לשדר תוכניות המבקשות לייצג את העבר ההיסטורי, דוגמת "תקומה" בערוץ-1. אך גם במקרה זה, כפי שראינו, הפוליטיקה העכשווית מתווכת ולעיתים בולעת את ייצוג העבר. יתר על כן, בשל מסחר השידור האל-קטרוני והעלייה במחירו של זמן השידור, מתרגל הציבור בהדרגה

לשפה חזותית ולדיבור טלוויזיוני מהיר, שתבניות הזמן והקצב שלהן אינן קליטות לחומרים של עבר וזיכרון היסטורי. לא מדובר אפוא בכישלון ספציפי של עיתונאים שיכלו להתנהג אחרת, אלא בשינוי מבני בתרבות התקשורת ובדפוסי ההקשבה והצפייה בחברות הדמוקרטיות וזמננו. במלים אחרות, אנו דנים כאן במשבר עמוק בתהליך הדמוקרטי עצמו, משבר המשבש את תפקודה התקין של המערכת הפוליטית.

למרות העובדה שהתהליך של מחיקת הזיכרון כגורם בפוליטיקה יומיומית ובפוליטיקה של בחירות הוא תהליך עולמי, יש לישראל מאפיינים מיוחדים: ראשית, התהליך התרסני מתחולל בדמוקרטיה כה צעירה ובלתי מנוסה. אשר על כן התהליך של המרת פוליטיקה של רעיונות בפוליטיקה של רגשות, של התייחסות לתעלולים תיאטרליים במקום לעובדות, של גירוים מידיים במקום הנמקות, הגיע אצלנו לקיצוניות שקשה למצוא לה אחר ורע בדמוקרטיה אחרת. קיצוניות כזו אינה מחויבת המציאות, שכן ניתן לקיים מערכת פוליטית שבה המגמות החדשות הללו מרוסנות ומאוזנות על-ידי תרבות מוסדית ופוליטית דמוקרטית שורשית.

בנימין נתניהו ויועציו לא המציאו את סגנון המנהיגות והתעמולה הפוליטית הזו, ההופך את המציאות העובדתית לתפאורה המותאמת לצורכי התיאטרון הפוליטי העכשווי. נתניהו אחראי רק לגרסה הגסה במיוחד של ה"אמריקניזציה" שהובאה לפוליטיקה הישראלית ולעיתות המוקדם של שכיחת הכלים שבאמצעותם היו הציבור הישראלי ומדינת ישראל אמורים להכריע הכרעות גורליות על עתידם במחצית השנייה של שנות התשעים. ייתכן שתהליך זה לא היה כה מסוכן לולא היתה ישראל מדינה שטרם קיבלה הכרעות בסיסיות בנושאי מלחמה ושלום, גבולות ודת ומדינה. על הכישלון וההחמצות האלה יכתבו, ללא ספק, היסטוריונים שיעריכו על-פי דרכם מי באמת ניצח ומי באמת הפסיד בבחירות של מאי '96 ואביב '99. ■

ירון אזרחי הוא פרופסור בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

איפה מערכת הבחירות?“, שאל אותי לאחרונה אחד מעמיתי.

”תמתין, עוד מעט יחלו תשדירי התעמולה, ואז זה יקרה“, השבתי אינסטינקטיבית. ”זה הכל? שלושה שבועות של מערכת בחירות?“, הקשה אותו עמיתי. ”לא יכול להיות.“

אין זה מפליא כלל שנוצר הרושם כאילו מערכת הבחירות רדומה. אמנם יש הטוענים שראש הממשלה מרדים אותה בכוונה וכי ינסה להצית אותה בשבועיים שבין הסיבוב הראשון לסיבוב השני לראשות הממשלה, אך בנימין נתניהו איננו פועל בחלל ריק, והוא לא היחיד בזירה. אבל במחשבה שנייה, מערכת הבחירות מעולם לא נפסקה, ואנחנו פשוט התרגלנו. מרגע שנבחר בנימין נתניהו לראשות הממשלה במאי '96, התחילה מערכת הבחירות. מאז נכתבו לא מעט מלים על מאמציו לשרוד בשלטון ולשמר את הקואליציה שלו. מאחורי כל המהלכים האלה עמדה מטרה חשובה יותר: להבטיח את בחירתו לתקופת כהונה שנייה. מערכת בחירות של שלוש שנים היא ללא ספק דבר מעייף כשלעצמו, אז מה הפלא שהתחושה היא שלא הרבה קורה. אולי התרגלנו, ואולי פשוט התעייפנו.

לרבים יש תחושה שהפעם מדובר במערכת בחירות גורלית מתמיד. הזיכרון הקצר שלנו משכיח שזו היתה גם התחושה בבחירות הקודמות, וגם באלו שלפניהן. האמת היא שמערכת הבחירות הזו איננה כה שונה מקודמתה בכל הקשור לסיקור התקשורת. את מוספי הבחירות השבועיים של העיתונים מ-96 החליפו המוספים היומיים של הטלוויזיה. מי שיציץ שוב במוספים שהוציאו ”ידיעות אחרונות“ ו”מעריב“ בבחירות הקודמות יגלה שמה שנכתב שם לא

הוסיף כמעט דבר לידע שלנו על הפוליטיקאים ועל עמדותיהם. התחושה היא שהמוספים האלה יצאו לאור בעיקר בשל התחרות בין שני העיתונים, ולא בעקבות צורך עיתונאי (אם כי גם תחרות היא חלק מהמשחק). גם במוספי הבחירות בטלוויזיה בשני הערוצים השנה לא זכינו לתחקיר או מידע שישפכו אור על נושא נסתר. עיקרם בסיקור האירועים שהפוליטיקאים מתכננים במיוחד למען הטלוויזיה. ההבדל המרכזי הוא בהיקף תוכניות האירוח הפוליטיות בטלוויזיה. אין כמעט יום שבו לא משודרת תוכנית כזו, וכך יש לפוליטיקאים אים הזדמנויות למכביר לטחון את המלים ללא הפסק, ובעיקר את הסיסמאות.

גם במערכת הבחירות הזו נשמעות הטע-

נות שהפוליטיקאים עושים בנו כרצונם ושאין ביכולתה של העיתונות להשפיע; שהם קובעים את סדר-היום; שהם מצליחים שוב ושוב, במניפולציות לא מתוחכמות כל-כך, להערים על העיתונות, ובאמצעותה על הציבור. שוב ושוב נשמעת הביקורת, שהתקשורת איננה מצליחה לגלות את כוונותיהם הנסותרות של המתמודדים וקונה את ההבטחות של ערב בחירות. אם נפנה לרגע מבט לאחור, נגלה שזו באמת לא תופעה חדשה. יצחק רבין ב-92 אפילו לא רמז שייתכן כי ילחץ את ידו של ערפאת ויגיע איתו להסכם. בעימות הטלוויזיוני עם יצחק שמיר רבין אף ציין: ”אש-ף-תונגיס - לא“. מנחם בגין ב-77 לא נתן שום תחושה שחצי האי סיני יחזור למצרים בתוך פחות משנה. לעומת זאת הבטיח בנימין נתניהו, בעימות עם שמעון פרס ב-96, שיכונן ממשלת אחדות. ממשלה כזו לא קמה, ועד עתה חלוקות הדעות אם היה ניסיון ון רציני להקימה, או שנתניהו שלח בעניין זה את דן מרידור למהלך סרק.

במערכות הבחירות הקודמות עשו בנו הפוליטיקאים כרצונם. כך היה וכך כנראה גם יהיה. אפשר, אולי, להתנחם בעובדה שהתקשורת מתאמצת לחשוף את ההסכמים הסודיים הנרקמים בעת המשא-ומתן הקואליציוני. חבל שאין אנו מצליחים יותר ערב בחירות. בכליל האינפורמציה והמלל, בחדשות המשולבות לעתים גם בבידור - שקנו להן אחיזה איתנה מאז פרץ לאור-יר העולם הערוץ המסחרי - מתברר שבמסגרת האמורה להפריד בין עיקר לטפל ובין חדש לישן החורים גדולים מדי. אין פלא, לפיכך, שאת תגובותיה לפסק-הדין ולגזר-הדין של בעלה מעדיפה יפה דרעי לעשות באולפנו הנינוח של רפי רשף.

ירון זקן

כולנו צריכים להתפרנס

הסיקור הוא שטחי, אישי, צווחני ומתלהם, אבל הדרמה הזו טובה לכולם - לפוליטיקאים, לעיתונאים, למכוני הסקרים

ולמרות הביקורת הזו, אסור לזלזל בתפקידה של העיתונות בשלוש השנים האחרונות בכל הקשור לחשיפתם של מהלכים ותוכניות שנרקמו בתדרי הדריים. גילויים עיתונאיים שכנו אור על כוונותיה ותוכניותיה של הממשלה ושל העומד בראשה.

גם הפעם, כמו ב-96', אגנבו, העיתונאים, מתמקדים יותר ב"מירוץ הסוסים" ופחות בתוכן. המירוץ הוא המעניין, וכמו בספורט - התוצאה היא הקובעת. הדרך קצת פחות חשובה. גם הפעם מלינים עלינו שמה שמעניין אותנו הם היצרים, ה"דם", ולא כל-כך המהות. המירוץ הוא אישי מאוד, קולני, יצרי ו...מעניין. ללא ספק, הרבה יותר נעים לעסוק באיש מאשר באישו (issue). השאלה אם הדבר תורם משהו להבנתם של הבוחרים בישראל נותרת פתוחה. חוק הבחירה הישירה מסייע למגמה הזו בתקשורת.

לסקרים יש תפקיד חשוב ב"מירוץ הסוסים" הזה. מי שידפף בעיתונים במערכות הבחירות בשנות השמונים יתקשה להאמין למקומם השולי של הסקרים. בבחירות הקודמות הסקרים היו כבר הכותרות הראשיות; הם היו לב העניין, הסיפור המרכזי. היה כיף לפתוח עיתון ולראות את התוצאה המועדכנת של המירוץ. אבל הסקרים הכזיבו. הסוקרים טוענים להגנתם, ובמידה מסוימת של צדק, שבפער כל-כך קטן בין שני המועמדים, התוצאה הסופית היתה בתחום טעות הדגימה. סטטיסטית זה נכון, אבל בפועל נוצר בציבור הרושם ששמעון פרס הוא-הוא ראש הממשלה הבא.

התקשורת, הזקוקה לסקרים כייצג באיצטדיון מירוצים, לא מוכירה עתה, ולו ברמז, את

התקלה של 96'. יתרה מזאת, הסוקרים מודים שהם אינם יודעים לצפות בבירור מה יקרה בסיבוב הבחירה השני. כיצד ישפיעו תוצאות הסיבוב הראשון על השלב השני? איך תבוא לידי ביטוי חלוקת הכוחות בכנסת שתיבחר ב-17 במאי? על כל אלה קשה לסוקרים להשיב. מעולם לא היה כאן סיבוב שני, וקשה לדעת. ולמרות שנורת האזהרה הזו מהבהבת, ובעוצמה לא קטנה, ממשיכים הסוקרים לסקור, והעיתונאים והטלוויזיה ממשיכים לפרסם ללא אזהרה, הארה או הערה, שאולי בכלל יש פה בעיה: הסוקרים משקפים אולי תשובות אמת של נשאלים, אבל לא בהכרח את המצב הפוליטי באחד ביוני, בסיבוב הבחירה השני. וכולם, אנשי התקשורת והסוקרים, יודעים זאת, ואף על פי כן דבר בעניין זה כמעט שאינו נאמר לציבור. כולנו צריכים להתפרנס, לא?

סיכומו של דבר, מה שהיה הוא שהוזה. בגדול, למעט ניואנסים קלים. התקשורת רוצה לעניין ין את צרכניה, לעתים אף לבדר אותם. היא חייבת רייטינג. הסיקור, כתוצאה מכך, הוא שטחי, אישי, צוהני ומתלהם. והדרמה הזו טובה לכולם - לפוליטיקאים, לעיתונאים, למכוני הסקרים. וככל שהמירוץ יהיה צמוד יותר, כולם רק ירוויחו. הפרשנים יפרשנו, הסוקרים יסקרו, לפוליטיקאים תהיה הזדמנות להתעמת על כל צעד ושעל. גם אם אין סיבה, את הדרמה הרי צריך לספק, ויש קונים. והמפרסמים - הם יגרפו כמובן עוד כסף כשהמתח יעלה והדרמה תתחזק. כולם ייצאו נשכרים. פרט, אולי, לציבור הבוחרים. ■

יון דקל הוא הכתב הפוליטי של קול-ישראל ופרשן ערוץ 1

היהפוך שניקה עורו

האם מכתב הפשרה שניסח מו"ל "הארץ" לעופר נמרודי סותר דברים שאמר עליו בעבר?

ארנון לוי

2.9.94 - פורסם ב"הארץ" מאמר ארוך למדי, והריף למדי, מאת המו"ל עמוס שוקן, תחת הכותרת: "מידע כנשק הרתעה". היתה זו תגובתו של שוקן לידיעה שפורסמה כמה ימים קודם לכן בעמוד השער של "מעריב". בידיעה נטען

"מה נמרודי מסביר ומה הוא מסתיר". כאן נקט שוקן לשון חריפה עוד יותר. הוא האשים את נמרודי כי תגובתו מכילה "דברים מתחסדים... שהם הונאת הקוראים", וכי מאז שנתגלתה פרשת האונות הסתר "נמרודי עסק בפעולה מתוחכמת של הסחה והשתקה". המאמר עוסק, ברובו, בטענות שהעלה נמרודי בנוגע לשותפות בינו ובין שוקן כאשר רכש נמרודי, במרץ 1992, את "מעריב", ולסיבות שהביאו להתפרקות שותפות זו. שוקן חותם את המאמר בשלושה משפטים חדים וחמורים: "מאז קנה נמרודי את העיתון הוא כפה נורמות מעוותות שנועדו לשרת את האינטרסים העסקיים והאישיים שלו. הדיווחים הבעייתיים של 'מעריב' בעניין האונות הסתר, שהסתירו מן הקוראים

שוקן לקיימו, ובתגובה לכך, טוען שוקן, התפרסמה הידיעה ב"מעריב". תוך כדי דברים אלה הוא תוקף בחריפות את נמרודי על המניעים שעמדו מאחורי פרסום הידיעה ועל האופן שבו הוא מנהל ועורך את "מעריב". בין היתר כותב שוקן כי תוכן הידיעה משקף את "תפיסת העורך הראשי של 'מעריב' ויו"ר מועצת המנהלים שלו, עופר נמרודי, שלפיה מו"ל של עיתון יכול להשתמש בעיתונו כדי

צילום: אהרן שג

עמוס שוקן: כוחו המוגבל של מו"ל "הארץ" לסלק את מו"ל "מעריב"

עמוס שוקן ל"העין השביעית": עדיף היה מצב שבו עופר נמרודי יהיה מחוץ לעיתונות. לא ייתכן שמו"ל של עיתון יהיה מי שהורשע בעבירה שיש עימה קלון

את מעורבותו של נמרודי בפרשה, הראו שוב כי נמרודי אינו מעוניין בעיתונות אלא ככלי שרת. העיתונאים יודעים את האמת, גם הציבור יידע אותה".

דבריו של שוקן לא היו פרי התלהטות-עט זמנית. שנה מאוחר יותר, סמוך להגשת כתב-האישום נגד נמרודי בפרשת האונות הסתר, רואיין שוקן בתוכנית "עניין אחר" ברשת-ב'. עתה כינה את הבעלות של משפחת נמרודי על "מעריב" "בעייתית" ואמר: "אני חושב שהעיתונות השתנתה כשעופר נמרודי נכנס אליה, כשהוא קנה את 'מעריב', כפי שמתב-רר עכשיו. אולי כתוצאה מכתבי-האישום היא תחזור להיות כשהיתה".

חלפו שלוש שנים, וביולי האחרון, לאחר שהסתיים משפטו של נמרודי ונגזר דינו, השתתף שוקן בתוכנית "תיק תקשורת" (4.7.98), בהנחיית רוי ברקאי. בתגובה לדברי עורך-הדין של נמרודי, דן אבי-יצחק, שטען כי האונות הסתר טופלו בדרך של איפה ואיפה,

לקדם אינטרסים עסקיים". בהמשך הוא מוסיף כי "מה שעופר נמרודי עשה בידיעה זו שכנע אותי כי אף על פי שמינה עצמו לעורך הראשי של 'מעריב' - אינטליגנטי, מוכשר והרוץ ככל שיהיה - אין לו עניין אמיתי בעיתונות ובתפקידה הציבורי. יש לו עניין לצבור כוח אישי ולהפעילו באמצעות העיתון למטרות המנוגדות לאינטרס הציבורי. אם בתוך כך הוא הופך את עיתונו ללא-עיתונאים, אין לכך כל חשיבות בעיניו".

כשבוע לאחר מכן פורסם ב"מעריב" מאמר תגובה של נמרודי, ובתגובה לתגובה פרסם שוקן ב"הארץ" ב-16.9.94 מאמר שכותרתו

שקשרים עסקיים בין "הארץ" ל"ידיעות אחרונות" הניעו את "הארץ" לסקר באופן מגמתי את מעורבותם של "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" בפרשת האונות הסתר. שוקן מספר במאמר, בקצרה, על מהות הקשר העסקי בין "ידיעות אחרונות" ל"הארץ", מכחיש מכל וכל את הטענה שקשר זה או אחר השפיע על דרך הסיקור של "הארץ", ובעיקר, מגולל את סיפור הסכם אי-הפרסום בעניין האונות הסתר, שעליו סיכמו נמרודי, ארנון מוזס ושוקן עצמו ביוני '94. ההסכם הופר על-ידי רשת שוקן שלושה חודשים מאוחר יותר ואף כי מתקבל הרושם שמלכתחילה לא התכוון

אמר שוקן שבעיניו נהגו בנמרודי במידת הרחמים ו"נתנו לו הקלה" בכך שלא הגישו נגדו כתבי-אישום על פרשה חמורה יותר שהיה מעורב בה. הוא גם הוסיף בנחרצות: "אני חושב שלנמרודי אחרי פסק-הדין הזה אין מה לעשות בעיתונות".

היחסים בין "הארץ" ל"מעריב" במהלך תקופה זו לא היו טובים, וכללו בין היתר שתי תביעות-דיבה שהגישו העיתונים זה כנגד זה. ב-7.6.94 הגישו "מעריב" ועופר נמרודי תביעת-דיבה נגד "כל העיר", המקומון הירוק שלמי של רשת שוקן, נגד עורכו דאו שחר אילן ונגד הכתבת בירנית גורן. התביעה נסבה על כתבה שפורסמה ב"כל העיר", ובה נטען כי "מעריב" וכתב התחקירים שלו, רונאל פישר, הפעילו שיטה של סחיטת מפרסמים, שבה נהג העיתון לבצע תחקירים על גופים עסקיים ועל בעליהם, ולאחר מכן להפעיל עליהם לחץ לפרסם מודעות ב"מעריב", שאם לא כן יחשוף העיתון את התחקירים שביצע או מידע מתוכם.

ב-2.4.98 הגיש "הארץ" תביעת-דיבה נגד "מעריב" בעטייה של ידיעה שפורסמה בדפי החדשות שלו, ובה צוטטה, כביכול, טענה של איתן רבין מתוך כתב-התביעה שהגיש נגד "הארץ", לפיה פרסם "הארץ" שמות חללים לפני שמשפחותיהם קיבלו הודעה על מותם. שני המשפטים הללו הסתיימו ב-14.4.99, בצמד הודעות משותפות של עופר נמרודי ועמוס שוקן לביית-המשפט. להודעות קדמה חליפת מכתבים קצרה, שפורסמה במלואה ב"מעריב" ובחלקה ב"הארץ", ובה מבטאים השניים רצון בשיפור מערכת היחסים ביניהם ומחיקת מחלוקות העבר. המכתבים ביטאו התפייסות. במכתב הראשון חזר בו שוקן, בשם "כל העיר", כך נראה, מן הטענה על סחיטת המפרסמים. בהודעה המשותפת בעניין ין תביעת "הארץ" נגד "מעריב" מודיעים הצדדים כי "מקובל עליהם שלא פורסמו בעיתון 'הארץ' שמות חללים לפני מתן הודעה למשפחות".

וכך פותח שוקן את מכתבו לנמרודי, בנימה שונה מאוד ממאמריו בקיץ '94 ומדבר ריו ב-95 וב-98: "אני מודה לך על מכתבך ומקבל בברכה את הצעתך (לסיים את המשפטים בהודעה משותפת; א"ל). גם אני מעוניין שהיחסים בינינו ישובו להיות טובים כפי שצריך להיות". בהמשך הוא מוסיף: "התקופה האחרונה היתה רעה לעיתונות. כמוך, גם אני מקווה שתקופה זו הגיעה לסיומה, ושהעיתוי יהיה טוב יותר מן העבר. ביטול ההליכים המשפטיים השונים שבינינו יסייע לגשת אל העתיד בלי ספיחים מן העבר שבהחלט אפשר בלעדיהם".

מה פשר הפער בין ההתבטאויות? האם שוקן מוסיף לגרוס כי על נמרודי לחדול מלהיות מעורב בעסקי העיתונות? האם שינה את

דעתו על התנהגותו של נמרודי ב"מעריב", או שמא הוא מצניע אותה כדי לסיים פרשה משפטית מביכה?

שוקן ענה לפניית "העין השביעית": "עדיף היה מצב שבו עופר נמרודי יהיה מחוץ לעיתונות. עיתונות בחברה דמוקרטית מכונה לעתים 'רשות רביעית', והיא נושאת בתפקידים ציבוריים חשובים. מבחינה זאת, כשם שלא ייתכן מצב שבו יכהן שופט שהורשע בעבירה שיש עימה קלון, כך גם לא ייתכן שעורך עיתון או מוציא לאור יהיה מי שהורשע בעבירה כזאת. אני יכול להעלות על הדעת שבחברה שבה מחילים גם על העיתונות נורמות גבוהות כמו שאנו מחילים על בתי-המשפט, היו הדירקטוריונים של 'מעריב' ושל 'הכשרת היישוב' מוצאים את הדרך להבהיר לבעלי השליטה שעופר נמרודי אינו יכול עוד לייצגם ב'מעריב'. למרבה הצער, לא כך המצב בישראל. שום חלק של החברה הישראלית לא

"צריך גם להביא בחשבון את המצב החוקי, ואולי את כללי האתיקה של מועצת-העיתונות. אין מניעה לשובו של עופר נמרודי לתפקיד יו"ר מועצת המנהלים של 'מעריב', המו"ל של העיתון. אולי בשם האינטרס של חופש הביטוי גם לא רצוי שתהיה מניעה חוקית כזאת. ראש הממשלה נשען אך ורק על החוק בכואו לנסח את יחסיו עם אריה דרעי ועם ש"ס, ואולי לחץ ציבורי יאנוס אותו לנהוג על-פי נורמות מחמירות יותר. במקרה של עופר נמרודי, לא היה ואין שום לחץ ציבורי כזה. אני חושב שהיה לי חלק משמעותי בחשיפת אחריותו של עופר נמרודי לפרשת האוננות הסתר, אבל אחרי שהודה, הורשע ונענש, לא רציתי להיות לרודפו.

"כשאלה הם פני הדברים, נותר רק לקוות שהחרטה של עופר לא היתה מן השפה ולחוץ, ושפעולתו בעתיד תהיה ראויה ובמסגרת החוק. כך עופר אומר, ואני אמרתי לו על יסוד

צילום: י.פ.מ.א.

עופר נמרודי: רוצה לפתוח דף חדש

הדברים האלה את מה שאמרתי. הרי אי-אפשר להטיל חרם על אנשים, ובפרט על מי שהורשע ונשא בעונש, ומה גם שכל העיתונות הישראלית היא בקושי שלושה וחצי עיתונים. נכון, הייתי מעדיף להיות ביחסים טובים עם עופר כשאנינו המוציא לאור של 'מעריב', אבל זאת עובדה שאין בכוחי לשנות".

שוקן סירב לענות לשאלות על נסיבות השגת הפרשה בסכסוך המשפטי עם "מעריב", בנימוק שהוסכם בינו ובין נמרודי שאיש משניהם לא ייתן על כך פרשנות. ■

ארנון לוי הוא מוכיד המערכת של "העין השביעית"

פילו בשבוע שקדם להקראת הכרעת-הדין, כשהחלטת השופטים היתה כבר חתומה וסגורה בכספת ונותר רק להמתין לדברם, אפילו בשבוע הזה לא התייאשו דרעי ואנשיו והמשיכו למשוך בהצלחה לא מבוטלת בחוטי התקשורת, להתל בה ולהחזיר דרכה מסרים לא מדויקים, בלשון המעטה, בניסיון להשפיע במשהו על תוצאות המשפט.

ביום שלישי ב-8 במרץ התיימרו שני מהדורי רות החדשות בטלוויזיה להציג "סקופים" בעניין משפטו של דרעי. בערוץ-1 הכריז ניצן חזן על "אישיות ממלכתית בכירה" אשר שוחח, בנפרד, גם עם נשיא בית-המשפט העליון ון וגם עם היועץ המשפטי לממשלה, והם, לא פחות, הביעו תמיהתם על תזמון הכרעת-הדין סמוך לבחירות. במלים אחרות: ברק ורובינשטיין, שני הנציגים הרמים ביותר של

הבא, ייתכנו דיונים נוספים על עסקת-טיעון, אולי על איזשהו פתרון כולל לכל מה שאנחנו קוראים 'פרשת דרעי'. אנחנו יכולים לשער שמדובר בין היתר בעסקה, כולל לגבי מהות העונש". ורוון גם מוסיף כי "בפרקליטות המדינה לא מוכנים להגיב על המגעים".

צריך להפנים את משמעות הידיעה כדי להבין עד כמה היא מופרכת: הפרקליטות, על-פי רוון, קיימה מגעים לעסקת-טיעון לפני הגשת הסיכומים, אחרי הגשתם, במהלך ההמתנה להכרעת-הדין, וכנראה תמשיך לקיים מגעים גם אחרי הכרעת-הדין. היא תהיה מוכנה לוותר על סעיף השוחד, לדון על "מהות העונש" ולהכניס בעסקה גם את פרשות בר-און והתיק הציבורי.

והעובדות: ה"מגעים" כביכול מבוססים על מכתב של עו"ד משה ישראל שנשלח אל היועץ המשפטי אליקים רובינשטיין, מכתב שנענה בנימוס המקובל - ובשלילה. בשום שלב לא הסכימה הפרקליטות לדון באפשרות של ביטול סעיף השוחד. תוצאות המשפט

והמפורשת, שלמרות שבדרך-כלל איננו מגיבים בעניין הסדרי-טיעון, במקרה זה מדובר בידיעה לא נכונה ושקרית".

רוון אינו חושב שהיה קורבן למניפולציה: "אם אתה חושב שידיעה כזאת מגיעה מכיוון אנשי דרעי, אתה טועה. הכיוון הוא בדיוק ב-180 מעלות הפוך". רוון מאשר שהפרקליטות לא רצתה לשמוע על ביטול סעיף השוחד, "ומשום כך לא יצאה העסקה לפועל. אבל עצם העובדה שהיו מגעים ושדרעי הסכים להודות בשורה של האשמות, זה סיפור. זה שהכלה ברחה לא אומר שאין ידיעה".

אבל אתה פרסמת שעניין השוחד נידון, כלומר עלה על הפרק. ומה באשר לדיווח על מהות העונש? זה בלתי הגיוני.

בחלק הזה של הידיעה התכוונתי למה שמתרחש עכשיו, כלומר למחשבה המחודשת אם להגיש כתב-אישום על התיק הציבורי. הכוונה לעסקה כוללת שבה אם דרעי יקבל, נניח, כמה שנות מאסר, אז יוותרו לו על שני התיקים האחרים. ואז בפועל חסכו לו כמה

הוֹד מַעַל לַתּוֹ

למנהיג ש"ס היו חמש שיטות להניע עיתונאים לפי רצונו

שלטון החוק, סבורים שבית-המשפט המחוזי היה צריך להמתין בסבלנות עוד כמה חודשים. חזן לא ביקש תגובה, מחשש זוליגת המידע אל המתחרים. הכחשה נמרצת משני האישים הגיעה מיד עם שידור הידיעה, אבל בערוץ הראשון המשיכו לדווח, בסוף המהדורה ובלי-לה, כי "האישיות הממלכתית הבכירה עומדת על שלה". במלים אחרות: ברק ורובינשטיין שניהם שקרנים. רק איוו "אישיות ממלכתית בכירה" דוברת אתמת.

אבל לעמנואל רוון מערוץ-2 היתה פצצה גדולה יותר. הוא דיווח על "מגעים לעסקת-טיעון שהתקיימו במהלך הסיכומים של המשפט וגם לאחריהם" בין הפרקליטות לדרעי, בתיווך כו של עו"ד משה ישראל. ועוד סיפר: "צריך להבין שמדובר כאן בעצם בנכונות של אריה דרעי להודות. העסקה שאמורה היתה להיחתם כללה ויתור על סעיף השוחד תמורת הבטחה של דרעי לפרישה מהחיים הציבוריים לתקופה מסוימת. זה לא הסתייע". אבל אל יאוש, על-פי רוון יש לדרעי תקווה: "היום אנחנו שומעים כי עסקת-הטיעון עדיין מרחפת באוויר, ולאחר שתישמע הכרעת-הדין ביום רביעי

מוכיחות גם כי לא היה צורך בכך. מכתב ומכתב תשובה שלילי הפכו בערוץ-2 לכמעט ויתור של הפרקליטות. משה ישראל, עורך-הדין שפנה מטעמו של דרעי, מאשר את הדברים במכתב לתובע רוניק: "מצאתי לנכון להבהיר כי במגעים עם פרקליטות המדינה, אשר קיומו ביוזמתי בענייניו של ח"כ אריה דרעי, בהם שמעתם אותי, לא הצעתם ולא הסכמתם בשום שלב לוותר או לשינוי כלשהו בשום עניין, ובכלל זה בכתב-האישום אשר הוגש לבית-המשפט. הנכם רשאים לעשות שימוש במסמך זה ככל שיראה לכם". לא היו, וכלל לא הגיוני שיהיו, מגעים בזמן ההמתנה להכרעת-הדין. לא יכולים להיות "מגעים על מהות העונש". ממתן הפרקליטות יכולה להשפיע על מהות העונש? והאם באמת, כפי שדיווח עמנואל רוון, הפרקליטות לא הגיבה? דוברת בתי-המשפט, אתי אשד: "זה בפירוש לא נכון. אחרי שניתנה התגובה הראשונית שאיננו מגיבים, ועוד לפני מהדורת החדשות, נתן המשנה לפרקליטות המדינה, יהושע רוניק, לכתבת דנה וייס בשיחת טלפון את התגובה החד-משמעית

שנים נוספות בכלא, לכן מדובר בעסקה על "מהות העונש".

מעניין לזהות את הטכניקה מאחורי שני המקרים האלה. המידע הועבר לכתבים פוליטיים, לא לכתבים לענייני משפט. כתב המצוי בתחום המשפטי היה מבין מיד, ולכל הפחות מוודא, שעסקת-טיעון לאחר הכרעת-הדין אינה אפשרית. אבל דרעי ומקורביו לא הסתפקו בכך, ובשבועות שקדמו להכרעת-הדין פיזרו שמועות והערכות שההכרעה הצפויה אינה כה חמורה. הם הסבירו לכתבים שלפני חג הפסח לא מקובל להחמיר יתר על המידה. הם הפנו את הכתבים לכמה תמיהות: למשל הזמן הקצר שלקח לשופטים להכריע. הם הזכירו שבמשפטים של מאיר שטרית ויעקב נאמן עברה שנה בין הסיכומים לבין ההכרעה, ואילו במקרה זה הרבה פחות. הם העריכו גם כי לשופטים אין ספק לגבי ההשפעה על הבחירות, ולכן ייזהרו. בקיצור, הם בלבד לכתבים את המות.

בשקט-בשקט תלחלה בתקשורת הציפייה להכרעת-דין אנמית, ואף לזיכוי בסעיף השוחד. בתוכנית בוקר בקול-ישראל העריך

רינו צרור כי דרעי יקבל עונש של כמה חוד-
שים בלבד, וברוח זו דיווחה גם דנה וייס
בחדשות ערוץ-2: "כמו המשפט גם השורה
התחתונה - כנראה לא יהיה זיכוי מוחלט או
הרשעה מוחלטת. יש לצפות לשעטנו, תערו-
בת, ולכן כדאי לשים לב לסעיף השוחד. זיכוי
או זיכוי חלקי, דעת מיעוט בהחלט יכולה
להקל על דרעי". שעטנו? תערובת? במהלך
הדיווח הזה מילאה את המסך כתובית שאמרה:

"סעיף השוחד: זיכוי או זיכוי חלקי". יש משהו
שחדשות ערוץ-2 יודעים ואנחנו לא?
אמנון אברמוביץ: "הבעיה היא שעיתונאים
לא קוראים את החומר. אם היו עוקבים אחרי
המשפט היו יודעים שהסיכויים לזיכוי בסעיף
השוחד קלושים".

יותר מכל פוליטיקאי אחר, הצליח אריה
דרעי להתל בעיתונאים, בכירים כוטרם.
הוא נבנה מהתקשורת והיא חיבקה אותו באה-
בה, מעניקה לו זמן מסך בשפע, קושרת לו
כתרי מלכות ויונקת ממנו מידע. להלן כמה
שיטות עבודה שהיו מקובלות על האיש ב-15
השנים האחרונות:

**שיטה מס' 1 לקרוץ גם לבחורים וגם
לעיתונות:** אריה דרעי התחבב על התקשורת
כמעט מרגע שפסע לראשונה במסדרונות
משרד הפנים, והוא בן 26 בלבד. עיתונאים
מיהרו להכתיר אותו כליברל נאור, שוחר
שלום, איש השמאל. תדמית היונה היתה
כרטיס-הביקור של דרעי, שכבש את לבם.
"כוכב שביט", קרא לו אורי אבנרי בכתבת
ענק שהופיעה ב"העולם הזה" בספטמבר '89
והכתירה את דרעי כאיש השנה. מאז דבקה בו
התדמית של הסמן המתון בזרם החרדי. "זאת
היתה טעות", סבור אריה דיין, מחבר הספר
"המעייין המתגבר". "לפחות מבחינה מדינית
אני לא חושב שדרעי הציג דמות חדשה של
פוליטיקאי חרדי. ההפך הוא הנכון. אני חושב
ש"ס, ודרעי כמנהיגה, אחראים למהפכה
אדירה בציבור החרדי, שעיקרה הפיכתו
לימני. דרעי עשה כאן מניפולציה".

שמעון שיפר: "דרעי שידר לעיתונות שלא
תהיה לו בעיה עם החזרת שטחים. זה היה שקר
השקרים. התקשורת היתה מוכנה לסלות לו
על הרבה דברים ולהבליג על הרבה סיפורים
שנשמעו עליו, כי הוא איתנו בשלום'
כביכול. זאת גם היתה הטענה נגד מוטי (גי-
לת): מה אתה תוקף אותו, סוף-סוף מישוהו
מהם במחנה שלנו".

לאורך השנים זגוג אריה דרעי בין ימין
לשמאל, לא רק במישור הקואליציוני אלא גם
במישור התקשורתי. לפני בחירות תמיד הציג
חזית נצית להפליא, הקורצת לבוחרי ש"ס,
ולאחריהן חזר לתדמית היונה. הוא רצה ליה-
נות מכל העולמות, והתקשורת תמיד הסכימה
לבלוץ בלי לעמת אותו עם הסתירות.

כך, למשל, לפני בחירות '92 אמר בטלווי-
זיה: "הציבור הזה (הספרדי) צריך לדעת
באופן ברור שש"ס הולכת עם הליכוד ועם
הימין... המערך גילה את פרצופו האמיתי
בשנתיים האחרונות. אם היה ספק קל שבק-
לים, היום ברור לכולם שאי-אפשר לקיים
שותפות (איתם) בגלל המלחמה והשנאה
שלהם לדת". אך מיד עם היוודע תוצאות
הבחירות ונצחון השמאל, שינה דרעי עורו,
השאיר את החוגגים מאחור, התייצב באולפן
מ"בט" והודיע: "בממשלה הקודמת, ממשלת
הליכוד, ישבתי עם שרים שהיה לי עינוי
לשבת איתם. שרים חיכו לי בפנים, אבל
כשסובבתי אליהם את הגב הם תקעו לי סכין.
או אני יכול לשבת בממשלה גם עם מרצ".

בהצבעה על הסכם אוסלו בכנסת נמנעה
ש"ס, וגם זאת לאחר הפעלת לחצים מצד רבין,
שביקש ממנה לתמוך בו. אחר-כך נאם דרעי
בכנסת, נאום שמאלני חוצב להבות: "עוזה היא
בפירוש לא ארץ-ישראל... אין לי מה לעשות
ביריחו... חלק גדול מרמת-הגולן הוא לא ארץ-
ישראל. אני רוצה להדהים חלק גדול מהציבור
ולומר שאם אסד יהיה אמיץ כמו סאדאת ויפנה
פומבית לעם ישראל... ש"ס לא תהיה זו שתפ-
ריע לו להגיע לידי הסכם עם ישראל".

תגובת נאמני-הגולן לדברים היתה סוערת,
ודרעי מיהר להסתייג בראיון לרדיו: "אני לא
מעלה על דעתי שש"ס תסכים לכך שנרד
לגמרי מרמת-הגולן". אריה דיין: "הוא הצביע
נגד אוסלו ב' והצביע בעד חוק שריון הגולן,
אך העיתונות משום-מה המשיכה לטפח את
המיתוס".

**שיטה מס' 2 להותיר את העבודה
המלוכלכת לאחרים:** לאורך הקריירה
הפוליטית שלו כמעט שלא ניתן לתפוס את
דרעי באמירות קיצוניות או מקוממות. בדרך-
כלל הוא השאיר את התפקיד לגורמים אחרים
בש"ס, בעיקר למקורביו. בעצרת האחרונה,
שהתקיימה מיד לאחר הכרעת-הדין, השתמ-
שו הדוברים בביטויים קשים. הרב דוד יוסף
תקף גם את התקשורת במלים חריפות, בעוד
שדרעי הקפיד על לשון נקייה. השניים עוב-
דים בתיאום, כאשר יוסף מרבה להדליף ידי-
עות לא מדויקות ודרעי, אם נשאל, מכחישן.
השניים מניחים, בצדק, כי עיתונאים שיתק-
שו להצליב ידיעה אצל דרעי ודרעי קשה
מאוד להשגה, ומרבית הזמן גם אינו מעסיק
דובר) יפרסמו אותה על-פי יוסף בלבד.
שני מקורבים אחרים לדרעי המקיימים קשר

הדוק עם התקשורת הם יוסי שווינגר וצבי
יעקובסון. לשניים קשרים מצוינים עם עיתונ-
אים בכל כלי התקשורת, שתרמו להחדרת
ידיעות וכתבות על מנהיג ש"ס.

דרעי, באופן טבעי, אינו אוהב להצטייר
כרודף עיתונאים המזיקים לו ולמפלגתו,
שהרי הדבר פוגם בתדמיתו הנאורה. כדי
להילחם בעיתונאית חנה קים מ"הארץ"
השתמש בשירותיו של יעקובסון. לידי קים
הגיעה הגדה שהופצה בפסח אשתקד ברחבי
הארץ. ההגדה, בהוצאת מכון-יחווה-ידעת,
כללה פנייה אישית של דרעי: "בטוחני כי
בעזרת השם עוד יתרכו הספסלים. שלי ושל
חברי - שלכם היא". קים ציינה בטורה הפור-
ליטי כי העמותה, הניזונה מכספי המדינה,
עושה בהם שימוש להפצת תעמולה פוליטית.
יעקובסון הגיש תלונה לבית-הדין לאתיקה
של מועצת-העיתונות, בטענה שקים פרסמה
עובדות לא מדויקות ולא ביקשה תגובה.
במהלך בירור התלונה נודע למועצת-העיתונ-
ות כי מאחורי התלונה מסתתר אריה דרעי
בעצמו. מוכ"ל מועצת-העיתונות, בצלאל איל,
דרש מדרעי לספק מכתב שבו יתייצב מאחורי
תלונתו, כתנאי לבירורה, ולדרעי לא נותרה
ברירה אלא להתוודות: "צבי יעקובסון מופקד
על כך מטעמנו". בית-הדין דחה את העתירה.

יעקובסון עמד גם מאחורי מתקפה חזיתית
נגד יעקב טרנר, מפכ"ל המשטרה. "טרנר היה
יעד אידיאלי", כותב דיין, "התגלמות האלי-
טיזם הישראלי". דרעי הקפיד להישאר זך
ונקי, בעוד אנשיו מרעילים את העיתונות נגד
טרנר. שיחותיו של טרנר עם העיתונאי מוטי
גילת הוצגו על-ידי יעקובסון כפסולות,
למרות שהטענה כאילו הושמעו בהן ביטויים
גזעניים הופרכה. בינתיים נעצר אלי צוברי,

נהגו של דרעי, ויעקובסון הוציא הודעה לעי-
תונות: "בהוראתו של שר הפנים נמנענו
מלהגיב ולמחות על שיטות הפעולה הפסולות
שנקטה בהן המשטרה ועל גישתה השלילית".
בהמשך הודעתו מטיל יעקובסון דופי חמור
במשטרה ובעומד בראשה.

דרעי עמד מאחורי ההודעה הזו, כפי שעמד
מאחורי התלונה נגד קים, וכפי שסמך ידו על
ביטויים קשים ביותר נגד שלטון החוק במשך
כל שנות קיומה של ש"ס, כמו זו של הרב דוד
יוסף שדיבר על "גורמים אנטי-דתיים במשט-
רת ישראל ובפרקליטות שהשנאה לש"ס
מעבירה אותם על דעתם", או כמו הרב עוב-
דיה יוסף שקרא לשופטי בג"ץ "בועלי נידה".

שחר אילן, כתב "הארץ" לענייני חרדים: "בכל מקרה, דרעי תמיד ידאג להצטייר כאחר-אי ומתון וישאיר את המסרים הקשים לאחרים. הדוגמה הקלאסית היא שלפני כל אירוע שקשור למשפט, פעילים מרכזיים של ש"ס מצהירים: 'תהיה אלימות, תהיה אלימות', ואז דרעי מכחיש ועוד אומר שהתקשורת מבלבה את האלימות".

שיטה מס' 3 השימוש ברב עובדיה

יוסף: פעם אחר פעם הצהיר דרעי על רצונו לנטוש את המערכת הפוליטית, ותמיד נהדף רצונו זה על-ידי הרב יוסף. התהליך הזה נעשה תמיד בפומבי, בעקבות לחץ ציבורי שנוצר, ומטרתו היתה לצייר את דרעי כמי שרוצה לפרוש לדלת אמותיו, אך נותר בוידה הציבורי רית רק לשם שמים, על-פי מצוות הרב. כך היה כאשר פורסם כתב-האישום נגדו. כך היה גם כאשר כתב-האישום הוגש.

הלחץ על דרעי להשעות את פעילותו הציבורית גבר בעקבות הערות שופטי בג"ץ בדיון שהתקיים לאחר הגשת כתב-האישום, כולל הערה של הנשיא מאיר שמגר: "אני במקום דרעי הייתי מתפטר". דרעי "גילה" כי מיד עם שמיעת הערות השופטים רצה להתפטר ושוב, הרב עובדיה עמד בדרכו. גם אחרי הכרעת-הדין "חשף" דרעי את כוונותיו לפרוש מפור-ליטיקה, לולא הפצרות הרב.

לרב יוסף מודעות מועטה לתקשורת, ולכן כאשר הוא גורם נזקים תדמיתיים, ממחר דרעי לתקנם בייעולות, תוך הצגת תמונה חלקית בפני העיתונאים. הנה סיפור הממחיש את הדברים באופן מובהק: ב-21 ביולי '98 פורסמה בכלי התקשורת ידיעה לפיה אסר הרב יוסף לקיים מגעים מדיניים בימי בין המצרים, החל מא' באב ועד ט' באב. משמעות הידיעה היתה טרפוד המגעים על הפעימה השנייה לעשרת הימים הבאים. במלים אחרות: ש"ס תוקעת גלגלים בשלב מכריע של המשא-ומתן המדיני.

כתב גלי-צה"ל, אילן יונס, התקשר לביתו של אריה דרעי, ואת השפופרת הרימה, כמו תמיד, רעייתו יפה. לרוב מסגנת הרעיה את השיחות וכמעט שאינה מעבירה עיתונאים לבעלה העסוק. הפעם חרגה ממנהגה, ודרעי היה על הקו תוך שניות. "מה שאתה לא יודע", המתיק דרעי סוד עם הכתב, "זה שאחרי שחתם על המכתב, הרב עובדיה התקשר לשר הביטחון והאיץ בו לחתום על ההסכם ביומיים שנתרו עד א' באב". מודע לזק שייגרם לתדמיתה של ש"ס כתנועה שוחרת שלום, סיפר דרעי לכתב רק חצי אמת: הרב יוסף לא האיץ בשר הביטחון לחתום על ההסכם. הוא הורה לו לחתום לפני א' באב או אחרי ט' באב. איך שמתאים לו. בלי לחץ. עד שהאמת המלאה התגלתה הוצגו ש"ס והעומד בראשה שוב באור הרצוי של רודפי שלום.

הסביבה של דרעי השתמשה ברב יוסף גם בתקופת החקירה בפרשת בר-און. זו היתה עת מצוקה לדרעי: עורך-דינו, דן אבי-יצחק, נטש אותו כשהוא מטיח בו האשמות כבדות. חברו הטוב, רפיק חלבי, בגד בו, לתחושתו, בכך שנתן יד לפרסום סיפורה של חסון. בש"ס החלו להישמע, בוהירות רבה, קולות הסתייגות ממנהיגותו הבלתי מעוררת. דרעי היה זקוק ל"ספיץ" טוב. יהודה אבידן הדליף לעיתונות את כוונת המשטרה לזמן את הרב עובדיה יוסף לחקירה על פרשת בר-און. בציבור אוהדי ש"ס עוררה הידיעה התמרמרות, ונושא הדיון הוסט מחלקו של דרעי במינוי בר-און לחקירה האפשרית נגד הרב יוסף. כפי שהתברר מאוחר יותר, לא היתה כוונה קונקרטית לזמן את הרב יוסף לחקירה, והוא אכן לא נחקר.

שיטה מס' 4 לטיפות ונשיכות:

כשדרעי מחמיא ליריבים פוליטיים - כדאי להם לחשוש. זאת עוד שיטה להכות בהם. מעין "נשיקת מוות". לקראת בחירות 1996 הכריז דוד לוי על כוונתו להתמודד, בראשות גשר, על ראשות הממשלה. דרעי מיהר לשבח אותו בכלי התקשורת. הוא כינה אותו "ידידי ואהוב נפשי" וקרא לתומכיו גשר להצביע ללוי לראש שות הממשלה. המטרה היתה שקופה: לנצל את פיצול הפתקים בשיטת הבחירות החדשה כדי למשוך את מצביעי גשר להצביע לש"ס לכנסת. התכסיס פעל: כוחה של גשר בסקרים ירד, ועשרת המנדטים שש"ס קיבלה בבחירות מעיי-דות שלפחות חלק ממצביעי גשר עברו לש"ס. את עיקר תכסיסו הפעיל דרעי בתקשורת כדי לסלק מהבמה את יריבו, הרב יצחק פרץ. בזמן כהונתה של ממשלת האחדות הראשונה היה פרץ שר הפנים וראש ש"ס, ואילו דרעי הינוקא, שהיה בשנות העשרים לחייו, הסתפק בתפקיד עוזרו ולאחר מכן בתפקיד מנכ"ל משרד הפנים. בין שמעון פרס, ראש הממש-לה, לשר אריאל שרון פרץ משבר שאיים למוטט את ממשלת האחדות. פרץ תיווך בין הניצים, הציל את הממשלה והתהלך גאה כטווס על הישגו המרשים. דרעי חיכה לעיתוי המתאים, וזה, כמו במרבית המקרים בקריירה שלו, הגיע באמצעות העיתונות. פרץ היה המום כשקרא ב"מעריב" של אותו סוף-שבוע ראיון עם "ילד הפלא" של הפוליטיקה, שבו הוא תיאר את עצמו כמי שבוכתו, כביכול, ניצלה ממשלת האחדות. פרץ, המתווך, הוצג בראיון כבובה המנווטת בידי מנכ"ל המשרד. זה היה הראיון המגלומני הראשון של דרעי. כשקרא השר את הדברים, פרץ בככי.

את נשיקת המוות, זו שדחפה את פרץ אל מחוץ לחיים הפוליטיים, הדביק לו דרעי בפרשת אליס מילר, שתבעה מבג"ץ להסיר את התוספת "גיורת" מתעודת-הזהות שלה. עתירתה התקבלה, ובג"ץ חייב את פרץ לרשום את הבחורה שעברה גיור רפורמי

כיהודייה לכל דבר. לפרץ היתה בעיה לבצע בעצמו את ההוראה, בגלל לחצי החוגים הדתיים. הוא החל לתור אחר פתרון שיאפשר לו לבצע את הצו. עוזרו של דרעי שתלו בעי-תונות "מחמאות": "הרב פרץ מעדיף עמידה איתנה על עקרונות על פני השררה שמעניקה לו החברות בממשלה". במלים אחרות: הרב פרץ יעדיף להתפטר. דרעי השיג את שלו וסילק את פרץ מהזירה לנצח.

שיטה מס' 5 "חפש אותי": דרעי, בניגוד לתדמיתו הרווחת, הוא פוליטיקאי מאוד לא זמין. מאז תחילת 1997, לאחר שפוטר הדובר יהודה אבידן (לאחרונה הוא הוחזר בגלל הבחירות וצורף לסייע לו יצחק סודרי), נאל-צים עיתונאים לחפש אותו ללא לאות.

ללא דוברות מסודרת, אופפת את דרעי אפלולית דרמטית: כל פגישה, תדרוך או אירוע מפלגתי שבו הוא עומד להשתתף, שבארגונים פוליטיים אחרים מדווח בפקס כדבר שבשגרה, נמסר מחצרו של דרעי מפה

לאוזן. הציפיות עולות, פרשנויות נזרקות לחלל האוויר, ואלה מסייעות לטיפוח תדמי-תה ש"ס כמפלגה ייחודית שלה מנהיג בלתי מושג וכל-יכול. "מידע טריוויאלי במפלגות אחרות הופך לזהב כשמדובר בש"ס, בגלל הקושי להשיגו", אומרים כתבים.

ביולי '97 התקיימה פגישה של ראשי ש"ס במלון "לרום" עם אבו-מאון ומוחמד דחלאן. באותו יום ביקר דרעי ביקור נדיר מאוד בכנסת. הוא עבר בין העיתונאים ופיזר מידע על הפגישה הצפויה ב"לרום", נותן לכל אחד את התחושה שהוא העיתונאי היחיד המוזמן לפגישה. בשמונה בערב לא היה נציג של כלי תקשורת אחד שהעז לאחז.

מבחינות רבות, ההישג התקשורתי החשוב ביותר של דרעי הוא היותו המקור הרלבנטי היחיד למידע בש"ס. התוצאה: כשדרעי רוצה מיידור מוחלט, הוא מקבל מיידור מוחלט. בבחירות 1996 הוחלט להרדים את התקשורת. את להטוט הקמפייעות הכינו בחשאי. כשהחל לדלוף המידע, נשאל עליו דרעי שוב ושוב - ובכל פעם הכחיש, ולמעשה שיקר: לא יהיה שימוש בקמפייעות בבחירות, אמר לעיתונאים. יום לפני תחילת המסע עדיין הכחיש נמרצות. לכן הופתעה התקשורת - הן מהקמפייעות והן מהישגה המרשים של ש"ס בבחירות. ■

אבנר הופשטיין הוא עיתונאי

ענת באלינט

יך באמת הגיב הרב עובדיה יוסף למשמע הכרעת-הדין של אריה דרעי?

לפי גרסה אחת שהגיעה ממקורביו, הוא ישב בביתו עם עו"ד דוד גלאס וקיבל ממנו הסבר מפורט על הנאמר בהכרעה. בדקה הראשונה, כך סופר, הוא פרץ בבכי. הגרסה השנייה היא שבנו, הרב דוד יוסף, היה איתו, ומדי פעם הפריע לו בשעת הלימוד כדי להסביר לו מה נאמר בהכרעת-הדין. את הגרסה השלישית מסר דרעי. הוא סיפר כי הרב יוסף הסתפק בהאזנה לשתי הדקות הראשונות של הכרעת-הדין, ולאחריהן כיבה את הרדיו וחזר ללמוד תורה. ביום הכרעת-הדין התקשו העיתונאים לבחור בין הגרסאות. גם הימים שלאחריו לא קירבו אותם אל האמת.

הסיפור השולי לכאורה על תגובת הרב הוא עדות טובה לכללי המשחק שהצליחה לקבוע ש"ס בכל הנוגע לקשר של הרב עובדיה יוסף עם התקשורת. המידע שמקבלים הכתבים על עמדותיו, דבריו ומעשיו של הרב לעולם לא אינו מגיע ממקור ראשון, אלא הוא עובר סינון וניפוץ, בדרך-כלל מחושב היטב, על-ידי האנשים המקיפים אותו; בני משפחה, פוליטיקאים מש"ס ומקורבים. אין הפרדה בין ה"משפחתי" ל"פוליטי" בש"ס: אריה דרעי הוא פוליטיקאי אהוב יותר מבן; הרב דוד יוסף הוא בן שמתפקד כפוליטיקאי מאחורי הקלעים. יהודית יוסף היא כלה, דיירת הבית, אחראית על הטלפונים ועל סינון האורחים, והיא אמצעי גישה חשוב אל הרב. איציק סודרי הוא קרוב משפחה שמונה באחרונה לדובר המפלגה, לרשימה זו מצטרפים בני משפחה אחרים, אנשי ש"ס (בעיקר אלי ישי, אלי סוויסה וצביקה יעקובסון), עוזריו של הרב, וכולם קרובים ובוזחים בקדירה. חלקם בעלי עניין גדול בפוליטיקה, חלקם פחות, חלקם אמינים יותר על הכתבים, חלקם פחות. לגבי הכתבים, יש משמעות אחת לתופעה: האנשים

צילום: י.ר. מורד

מלה אפילו פעם אחת. זה לא קיים בשום ברנ'ה אחרת. אפילו עיתונאים שמסקרים את המוסד ואת השב"כ זוכים לתדרכים מהגור-מים שאותם הם מסקרים. הם לא היו מעלים על דעתם להסתמך על מאכערים, מתווכים או דוברים למיניהם החוצצים בינם לבין המקורות הראשוניים שעליהם הם כותבים."

במערכת היחסים שנוצרה עם הכתבים, אנשי ש"ס הם המכתיבים את הכללים, והכתבים מקבלים זאת ללא עוררין. כאשר הכתבים לענייני המפלגות הדתיות מגיעים אל בית הרב עובדיה יוסף לסיקור אירועים, נאמר להם חד-

המקיפים את הרב עובדיה יוסף מנתקים ומבודדים אותו מכלי התקשורת ושולטים על הצגת עמדותיו. הכתבים יכולים לנסות להציג ליד בין המקורות השונים, אבל לא ניתנת להם הזדמנות לאמת את המידע עם הרב עצמו. דוד לנדאו, "הארץ", העיתונאי היחיד שהצליח ליהוד עד היום להשיג ראיון לעיתונות הכתובה עם הרב עובדיה יוסף ופרסם אותו ב"מעריב" ב-1990, מתקומם נגד המציאות הזאת: "מה שקורה בתחום הסיקור הזה הוא אנטי-עיתונות. עיתונאים מסקרים אנשים בתחום הסיקור שלהם מדי יום, מבלי שהחליפו אתם

הוֹדָה קֶדְדוֹ שְׁתִּינּוֹ

על-פי מדיניות ש"ס, אין העיתונאים מורשים להתקרב

לרב עובדיה יוסף. והם מצייתים משום-מה

חרדים של חדשות ערוץ-2, בשיאה של פרשת בר-און (3.2.97). גם כאן התעורר צורך דחוף ביחסי-ציבור, הפעם כדי להציל את תדמיתו של דרעי. ערב לפני כן הודלף לכהן שהוא עומד לקבל למחרת ראיון עם הרב עובדיה יוסף. למחרת בבוקר התקשר אליו הדובר יהודה אבירן וביקש ממנו לעלות לבית הרב בירושלים. בזמן שהכין שאלות, באחד ההדרים בבית, נכנס אליו דוד יוסף, בנו של הרב, ודרש לראות את השאלות. כהן סירב, ואז דרש יוסף שהראיון ישודר ללא עריכה כלל. כהן ניסה לסרב, אבל נכנע בסופו של דבר והבטיח שישתדל שלא לערוך את הראיון. כשהגיע למערכת, התקשר אל בנו של הרב וביקש את רשותו לקצר את הראיון בשתי דקות. הראיון שודר בסופו של דבר כמעט ללא עריכה, פתח את המהדורה ונמשך עשר דקות תמימות. זה היה שירות מצוין לאריה דרעי. הרב יוסף אמר על דרעי: "הוא אהוב שלי", "הארי שבחבוב-רה", "מאז שהכרתי אותו אני הולך איתו יד ביד ורגל ברגל". הוא אישר שהציע את מועמדותו של השופט צבי טל לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה, והכחיש את גרסת ערוץ-1 על עסקת "בר-און תמורת חברון". "תמכתי בהסכם חברון ממילא", הוא אמר, "מה זה קשור ליועץ המשפטי?"

מלבד השירות שעשו לש"ס, היו שני הראי-ינות הללו מרתקים מפני שסיפקו הזדמנות נדירה להציץ אל דמותו האמיתית, ללא צעיפי תיווך, של הרב עובדיה יוסף, ולבחון באופן בלתי אמצעי את מידת בקיאותו במהלכים הפוליטיים ואת מידת שליטתו במפלגתו. הם חשפו איש נחרץ, ממולח ומפוכח המתמצא היטב בחיים הפוליטיים, גם מחוץ למפלגתו. התשובות הישירות והברורות שנתן הרב בסג-נונו הייחודי על עמדותיו בשתי הפרשות העידו עד כמה חסר לעיתונות הקשר הישיר עימו בשאר ימות השנה. בכל הנוגע לעמדות הרב עובדיה יוסף, נמצאים הכתבים במצוקת מידע קבועה. לדעת דוד לנדאו, אשמים הכתבים במצב:

יופיע בערב ב'מבט', הוא מספר. "הרמתי טלפון לאריה דרעי ואמרתי, 'אל תשאל, קרה לנו אסון'. סיפרתי לו על התקלה. דרעי אמר לי, 'הרב אף פעם לא נתן ראיון יום'. אמרתי לו, 'בחיים לא ביקשתי ממך שום דבר ואתה יודע שאתה חייב לי לא מעט, אני מבקש ממך בכל לשון של בקשה שתסדר לי ראיון עם הרב עובדיה. רק שיחזור על מה שאמר כבר'. לתדהמתי, אחרי עשר דקות הוא חזר אלי ואמר לי, 'רוץ לבית של הרב'. בראיון שקיבל גורן תקף הרב יוסף את שמיר במלים קשות אף יותר מאשר במלון, הסביר בפירוט

**ניצן חן, ערוץ-1:
מסיבת-עיתונאים כמו
שעשה דרעי לא תהיה
יחר, כי אנחנו לא נסכים**

את המהלכים שקדמו להצבעת האי-אמון, והאשים את שמיר כי הוא מעמיד את ישראל בסכנה של מלחמה ובידוד עולמי. הוא הציג באופן חד-משמעי את עמדותיו היוניות, לפיהן פיקות נפש דוחה מדיניות "אף שעל". 11 וחצי דקות ארך הראיון שפתח את המהדור-רה ושודר ללא עריכה, זמן חסר תקדים במה-דורת חדשות שאורכה שלושים דקות. הראיון השני ניתן למתי כהן, הכתב לענייני

משמעות שאסור להם להציג שאלות לרב. הרב יוסף מרבה להיחשף אל מצלמות הטלוויזיה, אולם לעולם אינו עונה על שאלות של כתבים. מאז הקמת ש"ס (1983) רשם הרב 288 הופעות טלוויזיוניות בערוץ-1 בלבד, ומתוכן רק שניים היו בגדר ראיון עיתונאי. היחס המספרי הזה הוא עדות למשחק הכפול של ש"ס בדמותו של הרב עובדיה יוסף: הוא הפוליטיקאי הכי קדוש והקדוש הכי פוליטי. רוב ימות השנה, בדומה לרבנים אחרים המזוהים עם מפלגות פוליטיות, הוא איש תורה והלכה שכל קשר עם כלי התקשורת הוא למטה מכבודו, ועמדותיו האמיתיות לא פעם לוטות בערפל. אבל בעת משבר או מצוקה הוא נקרא אל הדגל ומתייצב אל מול המצלמות כפוליטיקאי לכל דבר ועונה בצורה בהירה, צלולה ועניינית לשאלות המוצגות לו. בשתי ההודות מניוית שבהן החליטו בש"ס לשלוף את הרב עובדיה יוסף הפוליטיקאי כדי להציל את כבודה של ש"ס, נרעשו מכך ערוצי הטלוויזיה זיהו כל-כך, כל אחד בתורו, עד שהעניקו לו זמן חשיפה יוצא דופן באורכו, כמעט ללא עריכה, כאילו מדובר בנאום חגיגי של נשיא אל בני עמו.

הראיון הראשון ניתן לערוץ-1 ב-18 במרץ '90, ימיה האחרונים של ממשלת האחדות בראשות יצחק שמיר, ימי "התרגיל המסריח", לאחר שחמישה מתוך ששת חברי-הכנסת של ש"ס נמנעו בהצבעת האי-אמון והביאו בכך לנפילת הממשלה.

הראיון הבלעדי שקיבל יגאל גורן, אז הכתב המדיני של ערוץ-1, היה גם תוצר של מול, אבל בעיקר של הצורך הדחוף של ש"ס להסביר את מהלכיה. באותו בוקר תקף הרב יוסף בחריפות את ממשלת שמיר בדברים שנשא במלון "תמיר" החרדי בירושלים. יגאל גורן שמע את דברי הרב ברדיו בדרכו למערכת. כשהגיע, הסתבר לו שהיתה תקלה במצלמת הטלוויזיה במלון ושום קטע מהמעמד לא צולם. "הרב אמר דברים מאוד חשובים, ולי היה ברור שלא יכול להיות שדבר כזה לא

היו אלה שירקו את היריקה האחרונה בפרצו- פם של העיתונאים כאשר כיסו בידיהם את המצלמות וניתקו באלימות את כבליהן. הנחיה שהוציאה לאחרונה אגודת-העיתונאים אוסרת על השתתפות אוהדים ותומכים במסיבות-עיתונאים, לאחר כמה מקרים שהפכו להפגנת תמיכה קולניות במועמד, למשל מסיבת-העיתונאים שערך אביגדור ליברמן. אבל במסיבת-העיתונאים בביתו של דרעי איש לא חשב לדרוש מהאוהדים לצאת, ולאחר ריה נאלם קולה של אגודת-העיתונאים ושום

הבוחר להעניש אותו בקלפי. במקרה של הרב עובדיה יוסף, הבוחרים שלו סבורים שאין עם זה שום בעיה". מצב העניינים הזה מסביר את ההתרחשות המוזרה שאירעה בביתו של אריה דרעי ביום שבו ניתנה הכרעת-הדין בתיקו. כמה כללים עיתונאיים מקובלים נשברו באותו יום, עוד לפני שפתח הרב עובדיה יוסף את פיו ואמר, "אל תענה לו, זה עוין". מסיבת-העיתונאים כונסה, ללא שום הצדקה אמיתית, בביתו של אריה דרעי. זאת בניגוד

"העיתונאים חינו את הרב עובדיה יוסף במשך השנים שהוא יכול ליהנות מכל העול- מות: גם להקים תנועה פוליטית וגם לא להתראיין ולהיחשף בפני עיתונאים. במשך השנים הם הוכיחו לראשי תנועת ש"ס שהם יסקרו אותם גם אם הם ישלחו את המסר על- ידי עושי דברו של הרב יוסף. הם החליטו לתת למגזר הזה הנחה שהם לא נותנים לשום מגזר אחר. הם לא נותנים הנחה כזאת לחמאס! כשהשיח' יאסין השתחרר מהכלא, עטו עליו עיתונאים ישראלים כדי להשיג, בכל מיני תעלולים, ראיון איתו. אז השיח' יאסין נגיש והרב יוסף לא? זה לא מתקבל על הדעת. אבל דעתם של העיתונאים ושל הצרכנים טומטמה לגמרי, ואנחנו כבר מקבלים את זה כאילו שזה ככה. זה לא ככה".

מי שיוצא נשכר ממדיניות "ההרעבה" התק- שורתית הזאת היא, כמובן, תנועת ש"ס. מיעוט התבטאויותיו של הרב בתקשורת קשר לו הילה של קדושה ומסורין, לא רק בקרב מאמיניו, אלא גם בין הצופים החילוניים. בכלי התקשורת יש צמא כה גדול למידע השמור רק עימו, שכל ערוץ או עיתון יאמר מיד "הן" לראיון איתו, בכל מקום וזמן, וכמעט בכל

דוד לנדאו, "הארץ": השיח' יאסין נגיש והרב יוסף לא? זה לא מתקבל על הדעת

מחאה לא הועברה לש"ס. מסתבר שגם בבית- סוקולוב חושבים שלא ניתן לקרוא תיגר על כללי המשחק שקבעו אריה דרעי והרב עובדיה יוסף. אריה אבנרי, יו"ר אגודת-העיתונאים-הארץ צי: "יש לנו בעיה לקרוא לכלי התקשורת להחרים אדם מסוים. במצב הנוכחי, במצב של ריבוי כלי-תקשורת ותחרות, אנחנו יכולים

להנחיות אגודת-העיתונאים ולגורמה המקור- בלת. ניצן חן: "דרעי החליט על הלוקיישן, הוא היה הסיפור העיתונאי המרכזי באותו יום, ולכן לא השקענו הרבה מחשבה במיקום של מסיבת-העיתונאים. מבחינתי, אם אני מקבל את האיש המרכזי של אותו יום בשידור חי ב-8.00 בערב, אין מקום להתחיל להתלבט על המיקום של המסיבה".

לכפות על עיתונאי לא לסקר את ש"ס? נניח שהיינו אומרים להחרים את עובדיה יוסף, האם העיתונאים היו נענים לזה? כל מה שאנחנו יכולים לעשות זה למחות. התלבטנו והחלטנו להסתפק בהנחיה שאם יש חרמה של עיתונאי מסוים, כל העיתונאים יפרשו מהמסיבה. אני חושב שהיה צריך להגיב בצורה יותר חריפה ולשלוח מחאה לרב עובדיה יוסף או לדרעי, אבל לצערי אנחנו נמצאים במצב-אות כזה, שמחאה כזו לא עוזרת. עיתונאים היום לא מוכנים להיענות לאתגר של החרמה, ואני מצר על כך".

יגאל גורן חושב שהיתה זו טעות חמורה: "מה פתאום עושים מסיבת-עיתונאים בסלון של אריה דרעי ושני הערוצים מסכימים לזה? מה קרה? מה, הוא חולה? הוא לא יכול לצאת מהבית? שיבוא לבית-אגרון או לבית-סוקולוב. העיתונאים היו צריכים להגיד לאריה דרעי איפה לעשות את זה, לא הוא להם! עצם זה שעושים מסיבה בביתו של אדם כבר יוצר מצב שבו הכתבים הם אורחים של

תנאי. וכמובן, מיעוט החשיפה מאפשר לש"ס ליצור ערפל סביב עמדותיו של הרב בשאלות מכריעות, ובכך להרוויח מכל הכיוונים. הדוגמה הבולטת ביותר היא שאלת המועמד לראשות הממשלה: על מי ימליץ הרב? אי- יכולתם של העיתונאים להציג לרב את השאלה ולקבל תשובה כלשהי, גם אם מתחמקת, מאפשרת לש"ס "למשוך" את המתח עד הרגע האחרון ולשפר את עמדת המיקוח שלה

אריה אבנרי, יו"ר אגודת-העיתונאים: נניח שהיינו אומרים להחרים את עובדיה יוסף, האם העיתונאים היו נענים לזה?

דוד לנדאו חושב שצעד כזה הוא אפשרי והכרחי כדי לשפר את מעמדם של הכתבים ולאפשר סיקור חופשי ונאות של הרב עובדיה יוסף: "אם כתב אחד היה אומר למאכערים שחוצצים בינו לבין הרב, 'התנועה שלכם לא עולה יותר אצלי לשידור, אלא אם כן אתם מסדרים לי שיהיה בארבע עיניים, אפילו לא לפרסום, עם האיש שאני מסקר מדי יום ומס- ביר את מניעיו'. הכתב צריך להגיד שהוא לא יכול להמשיך בשקר כזה מול ציבור הצרכנים שלו, ולכן הוא מפסיק את הסיקור. היה לוקח

המזמין. לעיתונאי אסור להיכנס לסיטואציה כזו. הם אורחים, הם צריכים להיות מנומסים, הם לא יכולים לשאול שאלות פרובוקטיביות. האדם הזה הורשע בגניבה באותו בוקר!". מלבד המיקום החריג, הצטופפה בסלון של דרעי חבורה של אוהדי ש"ס שהייתה את קולות הכתבים ואת דבריו המביכים של הרב עובדיה יוסף במחאות כפיים ובשירים לכבוד אריה דרעי. בסופה של אותה מסיבה הם גם

– כאילו מוצא פיו של הרב, ימים ספורים לפני הבחירות, הוא-הוא הקלף שיכריע את הבחירות בישראל. הכתבים לענייני המפלגות הדתיות מודים כי כללי המשחק של ש"ס הם בעייתיים, אבל הם התרגלו לקבל אותם ללא ערעור, מחוסר ברירה. שחר אילן, הכתב לענייני החרדים של "הארץ": "איך אפשר להכריח מישהו להתראי- ין? לכאורה, אם הוא לא מתראיין, אמור

"צדקנו כשנשארנו במסיבת-העיתונאים"

עד כמה האירוע הזה מביך לש"ס. הרב שלהם הפך מרם ונשגב לדלת העם. מבחינה זו, זה היה שירות לציבור.

שלומי צונה, "מעריב": "הדבר הנכון היה להישאר ודווקא להמשיך את המסיבה. כולם היו צריכים להמשיך לשאול שאלות, להקשות ולחקור. גם אם הרב עובדיה יוסף אומר שנגמרה מסיבת-העיתונאים וגם אם הטלוויזיות הפסיקו לשדר בהי, העיתונאים מהר-דיו ומהעיתונאים היו צריכים להמשיך ללחוץ, כי לדעתי הרב עובדיה יוסף היה ממשיך לדבר ואולי היינו מקבלים ממנו תשובות ארוכות יותר עם חומר טוב. אם הוא לא היה מדבר, אז לפחות אריה דרעי. מה, בגלל שהם אמרו אז נגמרה מסיבת-העיתונאים?". צבי אלוש, "ידיעות אחרונות": "באופן עקרוני, כשמתפרצים על אחד הכתבים במהלך מסיבת-עיתונאים, הדבר הנכון לעשות הוא לקום וללכת. אבל בבית של דרעי הכל קרה בשניות, וממילא המסיבה לא נמשכה בסופו של דבר. נשארתי במקום כי ראיתי שמתפתחת דרמה עם ניצן חן, שהסת-יימה בסולחה. ניצן חן בעצמו לא עזב, אז מה היו אמורים לעשות השאר? באופן עקרוני, כתבים צריכים להגיב על התפרצ-ויות מהסוג הזה ופשוט לעזוב את המסיבה". ניצן חן, ערוץ-1: "אם היתה אחווה בין הקולגות, בהחלט הייתי מצפה שכולם יקומו וילכו, אבל אין אחווה כזו. אין כמעט תקדים לזה שכתוצאה מהחרמה של כתב, שאר העי-תונאים יישרו קו וקמו ועזבו, זה פשוט לא קורה. זה, לצערנו, המקצוע".

לאחר שנקטע השידור החי מביתו של אריה דרעי בשני ערוצי הטלוויזיה, נשארו העי-תונאים במקום. כתבי הרדיו, בתחילה קול-ישראל ואחר-כך גם גלי-צה"ל, ערכו ראיון חי עם אריה דרעי. ניצן חן אף הוא נשאר, בין השאר כי חשש לרדת אל המוני פעילי ש"ס שהתגודדו למטה. האם העיתונאים היו צריכים להפגין חזית אחידה ולעזוב ביחד את המקום לאחר שהרב עובדיה יוסף ציווה על ניצן חן "לצאת בחוץ"?

רוב הכתבים שהיו במקום חושבים כי האי-רוע היה חשוב מכדי לקום וללכת. ניצן חן דווקא היה מצפה לסולידריות.

דני זקן, קול-ישראל: "היה חשוב לשמוע מה יש לאריה דרעי להגיד באותו יום ולהציג לו שאלות, ולכן לא היינו צריכים לעזוב, לחלוטין לא. אחרי שהטלוויזיות הפסיקו לשדר, דרעי התקדם לעברנו, והיה לי ראיון בלעדי איתו במשך כמעט חצי שעה. עם ישראל היה צריך לשמוע אותו עונה לשאלות קשות. אם העיתונאים היו נמצאים בסכנה אישית, או אם היו מוציאים את ניצן חן בכוח מהמקום, אז כולם היו צריכים לקום וללכת, אבל זה לא היה כך". נדב אייל, גלי-צה"ל: "הפעילים ניתקו את כתבי הטלוויזיה ואנחנו המשכנו לשדר, כי זה הפך לאירוע חדשותי בפני עצמו. אני לא חושב שהיינו צריכים לעזוב. הדרך הנכונה ביותר להמחיש את העוינות כלפי הכתבים היתה להמשיך בשידור. המטרה שלהם היתה להפסיק את המסיבה, ואנחנו לא יצאנו. אריה דרעי הראה לי את הדלת בשידור חי. זו היתה הדרך הנכונה להראות

24 שעות עד שהכתב היה מוכנס אחר כבוד אל הקודש פנימה והיה יושב מול אותה הדרת קודש. אני מכיר היטב את היהדות החרדית, ואני קובע זאת בביטחון. יתייחסו אליך כמו שאתה תתייחס לעצמך. אם אתה מקבל תנאי משחק שלא היית מוכן לקבל בשום מקום אחר, יתייחסו אליך בהתאם: ילעיטו אותך בהבלים וישתמשו בכך הרבה יותר מאשר לו יכולת להגיב אל המקור המרכזי ולעשות את ההערכה לעצמך".

יגאל גורן: "ש"ס יצרה מציאות שבה היא מחזיקה את המקל משני קצותיו: גם הופכים את הרב לדמות תורנית, והוא גם פוליטיקאי שלא מתראיין. מאז ועד היום לא קם אף עיתונאי שבא לאריה דרעי ואמר לו, תשמע, חביבי, אם אתה לא נותן לראיין את הרב עובדיה יוסף, גם אתם לא תדברו. צריך לעשות את זה, ואפשר להגיע לראיון כזה בקלות יחסית. אתה צריך להיות מחויב לשלי-חות העיתונאית, ובאותה מסיבת-עיתונאים אנחנו צפינו בפשיטת-רגל עיתונאית".

אלא שלכתבים המסקרים כיום את ש"ס, ההמלצות האלו נראות בלתי מציאותיות. התחרות בין כלי התקשורת מחייבת כל אחד מהם לדאוג לענייניו. שלומי צונה, הכתב לענייני חרדים של "מעריב": "להציב אולי-טימטום זה נראה לי דבר בלתי אפשרי. זה לדבר במושגים אחרים. זה נראה לי לא אחר-אי, זה רב שמנהיג תנועה, והוא לא מעוניין להתראיין. מי שיעשה דבר כזה לא מבין את השפה שמדברים שם".

רמי חוות, כתב החרדים של "ידיעות אחרונות": "התחום הזה שונה מתחומים אחרים, ומעבר למה שנעשה, אין מה לעשות. הוא פשוט לא מתראיין, אלא אם כן לש"ס יש אינטרס שהוא ידבר. לעשות חרם זה דבר בלתי אפשרי, בוודאי בזמן מערכת בחירות". שחר אילן: "אין ביכולתם של העיתונאים שמחויבים לספק חומרים למערכת להחליט על חרם על אובייקט הסיקור שלהם. האיש הזה, חלק מהשקפת עולמו זה לא להתראיין, וזה עובד טוב מבחינתו. הוא לא חייב לנו כלום, רק לבוחרים שלו. חוץ מזה, האנשים האלה רגילים שיפנו אליהם בכבוד, בהתפר-סות, ושלא יתווכחו איתם, ושום עיתונאי שמכבד את עצמו לא יכול להשלים עם זה, ומה קורה כשהוא מנסה למלא את תפקידו - ראינו במסיבת-העיתונאים".

דווקא ניצן חן, שהלך לעשות סולחה עם הרב, נמלא כעת רוח קרב. לאחר מסיבת-העיתונאים, הוא מספר, שוחחו הכתבים ביני-הם והחליטו להקים תא כתבים לענייני דתות שידיאג אינטרסים המשותפים שלהם.

"מסיבת-עיתונאים כמו שעשה דרעי לא תהיה יותר, כי אנחנו לא נסכים. הבנו שהכות שלנו הוא באיחוד שלנו. עד עכשיו הם (אנשי ש"ס) שיחקו מאוד על הקטע של התחרות. אם

ש"ס יש דוברים משלהם. כך הדבר באירגונים הגדולים המסונפים לש"ס. סודרי ציין כי לקראת הבחירות הוקם מטה הסברה כדי לשרת את כלי התקשורת. אריה דרעי מופיע בכנסת, באירועים פומביים, ובתוכניות בטלוויזיה ואפשר לשמוע את עמדותיו ותגובותיו בכל נושא - כך שאין סיבה לטעון שש"ס חסומה לעיתונאים. באשר להרחקתו של הרב עובדיה יוסף מהתקשורת, אמר הדובר שהרב, כמנהיג רוחני עולמי, אינו מגיב לעיתונאים וכך ימשיך להיות. הרב, בשיטתו, מעביר לתלמידי-דיו, ולציבור הרחב, את מסריו, דעותיו, ברכו-תיו ופסיקותיו באמצעות שיעוריו. שליחיו הפוליטיקאים הם שמגיבים לכלי התקשורת. ■

נות באליט היא טטודוטיח לתואר שוני בפטיכונויה

מישהו נתן עליהם ידיעה לא חיובית, מיד היתה פעולת תגמול של ראיון לערוץ המתחרה. הפכנו כלי לשימוש מניפולטיבי. אחרי מסיבת-העיתונאים הזאת נפל לנו האסימון, אצלי, ולפחות ביני לבין מתי (מתי כהן; ע"ב) יש תיאום ראשוני, ומניפולציה כזאת לא תהיה יותר. לא נאיים בסנקציה אם לא נקבל ראיון עם הרב עובדיה, אבל בהחלט יכול להיות מצב שנבחר שכדי שהדיווח העי-תונאי שלנו על ש"ס יהיה אמין ומדויק, אנחנו דורשים ראיון עם הרב עובדיה או לפחות שיחה לרקע, בלי מצלמה. אני מאמין שילכו לקראתנו בעניין הזה".

דובר ש"ס, יצחק סודרי, אמר בתגובה שדלתה של התנועה פתוחה לתקשורת ולציבור. בכנסת יש לסיעת ש"ס מזכיר שגם מגיב לעיתונאים. לשרים ולסגני השרים של

מדווח כתבנו בצפון אילן רועה". צירוף מלים מוכר, שרק עמיתים ובני משפחה היו מקדישים לו שימת לב. בין דרום לבנון למפלס הכינרת, בין השלג בחרמון לאבט-לה בקריית-שמונה - המאזינים רוצים לקבל את המידע, קצר ותמציתי, אינפורמטיבי ככל האפשר, ולהמשיך הלאה. העבודה הכרוכה בדיווח, המחשבה, האמצעים, הסגנון, אלה עניינים שנוגעים ליודעי ח"ן בלבד. וטוב שכך.

בחלוקה הבלתי כתובה אך הידועה היטב בין כוכבים לאנשי השטח, היה אילן שייך לקבוצה השנייה. בלי ניסוחי זיקוקין די-נור, בלי התפלספויות וחידודי לשון שכל מטרתם להאדיר את אומנם, אלא בדיווחים ישירים, בהירים, מפורטים ובעיקר בדוקים ומהימנים, הוא השכיל אותנו בסיפורים רבים מספור. 24 שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע, בלי התחממויות, בלי תירוצים, עמד אילן לרשות המערכת ולרשות המאזינים. לעולם לא מהרהורי לבו או ממרפסת ביתו שבקיבוץ חוקוק, אלא מהמקום עצמו, עם מראה העיניים ומשמע האוזניים, עם ההיכרות העמוקה כל-כך את השטח ואת האישים הפועלים בו, ועם שיקול הדעת היודע להבדיל בין עיקר לטפל, בין שמועה ומניפולציה לעובדה.

"יש אירוע בלבנון, אני יוצא לבדוק". אין צורך לדרבן אותו וללחוץ. העבודה תיעשה,

כרמית גיא

פרידה מאילן רועה

אילן רועה ז"ל ורעייתו. שרון

הפרטים יגיעו, שלמים ובדוקים ככל האפשר. "היתה תקרית בנהריים. אני בדרך". אילן היה אחד הראשונים שהגיעו למקום, ופרש את האירוע הקשה בדיוקנות עניינית, כמו תמיד. היום יש משהו מצמרר בקול השקט והחם שנשמר בארכיון.

"קרה משהו בשאר-יישוב. זה נשמע לא טוב. אני בדרך". החברים זוכרים היטב את הלילה הנורא ההוא. גם שם היה אילן בין הראשונים שהגיעו למקום, עם אנשי החילוץ שהיו מוכנים להציל חיים ומצאו שאין עוד את מי להציל. ועד שניתן האישור לדווח על כך, הוא כבר היה מוכן, מאושש, עם מלוא הפרטים, והציג את התמונה המזוויעה בהתרגשות ובשיקול דעת, ובעיקר במידת אנושיות גדולה. הזרקורים התמקדו באורחים לרגע שהוזעקו מירושלים לשדר, ואילן המשיך בעבודה ויומיים לא זו כמעט מהעץ השרוף בשאר-יישוב.

כשמדברים היום על אילן, זוכרים בעיקר את דרום לבנון - את אסון השייטת, את השריפה הגדולה, את המירוץ המטורף שלו אחרי כל קטיושה בקריית-שמונה או באחד הקיבוצים על הגבול. אבל אני מבקשת לזכור דווקא את הדיווחים המשעשעים על השלג באתר החרמון, את

הסיפורים על הפריחה בגליל, על הילולת ל"ג בעומר במירון, על חתונה במושב ועל סכסוך עבודה במפעל "קלת אפיקים".

•••

כשהוצע לאילן לעבור לצפון, הוא נרתע. לאחר תקופה של סיקור ההסתדרות, ראה בהצעה מעין הוצאה לגלות, הרחק מהמעגלים הפוליטיים המעניינים. זה היה כשההסתדרות היתה עדיין הסתדרות חזקה ורב-השפעה. הוא התלבט ארוכות, התייעץ, עד שהשתכנע ששם, בצפון, יוכל להטביע חותם. לאחר כמה חודשי הסתגלות ולימוד, התחיל להרגיש בנוח, מה שניכר מהר מאוד בדיווחים. חבריו מספרים שהוא השתלב במהירות בחבורה יוצאת הדופן של "כתבי הצפון", וחש בבית במרחבי הגליל והגולן. עם החום הקורן, עם האנושיות המלבבת, עם הרצי-נות והמצפון, הוא היה כתובת לתושבים בשמחות ובשעות קשות, הכיר את מפקדי צה"ל, את אנשי צד"ל וקציני האו"ם, וידע היכן כל מוצב וכל מסלול סיור.

הוא רצה לדעת הכל, לראות כמו עיניו, לשמוע כמו אוזניו. לא הסתפק בשיחה מוקלטת בטל-פון – והרי ממילא במערכת הרחוקה, בירושלים, לא היה איש מבחין אם הוקלטו הדברים בשלט-רחוק או במקום. רק הוא ידע, והוא לא ידע לשקר, לא לעצמו ולא לאחרים. זה מה שהביא אותו

גם לאותו סיור אומלל עם מפקד יחידת הקי-שור ללבנון, ארז גרשטיין, בעומק השטח. הוא לא הסתפק בהצהרה של המפקד, אלא רצה להיות שם. קודם שיצא לסיור הודיע למערכת שהוא נכנס לשטח ושלא יעמוד לרשות המער-כת בשעות הקרובות, וייתכן בכלל שלא ייצא כלום מהסיור. רק ידיעה לחדשות, לכל היותר. אבל הידיעה הגיעה, והיתה קשה מכל מה שאפשר היה לצפות מסתם סיור-תדרוך. מי שמקשיב לדיווחים מדרום לבנון לומד להבי-חין בנימות וברמזים: "הילופי אש כבדים בדרום לבנון", שאינם מלווים מיד בתוספת "אין נפגעים לכוחותינו", פירושם שייתכן שיש גם יש נפגעים לכוחותינו, וברגע זה עושים דרכם נושאי הבשורה לבית משפחה אי-שם. כך היה גם ב-28 בפברואר. כשהגע-תי למערכת ושאלתי, "כמה?", אמרו לי, "השאלה היא לא כמה, אלא מי". והוסיפו וענו על השאלה שלא נשאלה. ובתוך ההלם, המחשבה הראשונה שעלתה בדעתי היתה, "צריך לצלצל לאילן, שיברר מה קורה וידווח". כל-כך טבעי ומתבקש.

בן-רגע הופיעו צוותי הטלוויזיה והצלמים, "להביא צבע". לא בכל יום מכה השכול במד-

ווחים עליו. כל מי שהיה באולפן ונאלץ להתמודד לא רק עם הכאב האישי, אלא גם עם הור-קורים והמצלמות שביקשו לתעד אותו, הבין פתאום מה פירוש הדרישה "להביא צבע" מהשטח. חמש שעות ויותר חלפו למן הרגע שהתקבלה ההודעה עד שניתן האישור לשדרה, לאחר שכל המשפחות קיבלו את ההודעה המרה. בינתיים כבר נפוצו הידיעות בכל רחבי הארץ, מפה לאו-זן, ורבים האזינו לשידור. אבל שום הכנה או ניסיון מקצועי אינם מועילים כשצריך לדווח על נפילתו של חבר.

אילו יכול אילן לומר לנו משהו, היה אומר, "תעזבו אותי. אני לא הסיפור. תדברו על ארז גרשטיין, על עימאד אבו-ריש, על עומר אלקבץ". אבל בלא שהתכוון הפך אילן לחלק חשוב כל-כך בסיפור הנוכחות הישראלית בדרום לבנון. כל עוד יש שם חיילים, גם אנחנו, העיתונ-אים, צריכים להיות שם, לתרום את חלקנו לזיכרון הנוקב בצורה מושכלת, עם העובדות, לא רק עם ההשקפות. אילן רועה, כתבנו בצפון, נפל בעת מילוי תפקידו. רק שבידיעה הזאת אין

נחמה לצער ולחסר. ■

אילן רועה, כתבנו בצפון, נפל בעת מילוי תפקידו. רק שבידיעה הזאת אין נחמה לצער ולחסר

צילום רפוזוקציה: גרי אברמוביץ

עבודה חפיפניקית

לא רק של"ידיעות אחרונות" לא היו ראיות של בטון בהטיחו את האשמותיו, אפילו ראיות של חול לא היו לו

עקבות פרסום דו"ח המבקר על פרשת צאלים מתבקש לבחון את טיב העבודה שעשה בזמנו "ידיעות אחרונות" בפרסום תחקיריו על פרשה זו, תחת הכותרת: "צאלים ב", הטיוח הגדול", וכן את טיב תגובתו של העיתון לדו"ח המבקר ולמ- שנתמע ממנו על התחקירים.

עיון בדו"ח המבקר מעלה כי מן ההר הבומבסטי של התחקירים נולד לכל היותר עכבר. זו היתה יכולה להיות שעה גדולה לעיתון אילו היה מודה שטעה, שלא היה טיוח גדול, ומתנצל בפני כל מי שהוכפש על- ידי התחקיר. לא כך נהג העיתון, והפליא להתחמק מאחריות אחד מעורכי התחקיר, רמי טל.

אחד הנסיונות המביכים להציל את כבוד הכותבים היה הנימוק כי בסך-הכל נתבדתה הטענה לעניין הפקרת הפצועים על-ידי ברק - עשרה אחוזים מן הכתבה, כדברי טל. זהו ניסיון כושל, ראשית משום

דומה כי הטענה העיקרית של התחקיר, כפי שגם עולה מכותרתו, היא כלפי חקירת האירוע. לטענה כללית זו, שמלכתחילה לא היתה משכנעת, ראשים אחדים, וגולת הכותרת שלה היא טענת הטיוח. מכל הטענות בתחום זה לא נותר, בעקבות דו"ח המבקר, שריד. התחקיר משמש בנושא זה, בדרך-כלל, פה לעמרים לזין במסכת של החשדות והאשמות שהעלה (זאת, לפי העיתון). מוצגות כאן רוב הטענות שבתחקיר, בעיקר לעניין חקירת האסון, ובצדן סיכומו של מבקר המדינה (ר' מסגרת).

עולה מן ההשוואה כי הטענה בדבר טיוח היתה חסרת יסוד. גם בטענות שנמצא בהן ממש לא היה חידוש. כחוכמה בדיעבד, ספק גדול אם היה בכלל טעם בבדיקת המבקר, בייחוד בשים לב למגבלותיה הן בקביעת עובדות והן בהערכת עבודתן של מערכות משפטיות. דברי האזהרה שמסר דובר צה"ל לעיתון בתגובה לתחקיר - לפיהם החומר שבידי העיתון הוא חלקי, ישן וממוחזר, מתבסס על מידע שקרי ושגוי, ומסקנותיו מופרכות ומהוות הכפשות חסרות שחר כלפי המערכת המשפטית והשיפוטית בצה"ל - נשמעים נכוחים ונכונים. חבל שהעיתון לא שעה להם. יפה עשו כלי תקשורת אחרים, בעיקר הערוץ הראשון והרדיו, שנמנעו מעשיית שימוש בסחורה הפגומה.

בעקבות תגובתו הנועזת של ברק אחרי פרסום התחקיר ניסה "ידיעות אחרונות" להתכחש למה שהוא עצמו פרסם וטען כי מעולם לא האשים את ברק ב"ברייחה", ב"נטישה" או ב"הפקרת פצועים". על טענה זו חזר טל גם אחרי שנמסר דו"ח המבקר. העיתון וטל עושים בעניין זה משחק מלים, בעוד שהקובע הוא הרושם שהקורא הרגיל קיבל מן הכתוב. הטוב ביותר לעניין זה הוא להביא את הדברים כפי שפורסמו בתחקיר על מנת שהקורא יוכל לשפוט בעצמו.

בשתי כותרות נכתב: "אהוד ברק לא הגיש עזרה, והמריא מן המקום במסוקו בלי לקחת פצועים". בכתבה עצמה: "זמן קצר לאחר שיגור הטיל, כשחלק מהפצועים טרם נחבשו וטופלו, המריא הרמטכ"ל מהשטח בבל 212 ('אנפה', בקוד הצה"לי), מסוקו האישי, מבלי שלקח עימו פצועים. לפי עדויות שבידינו, המסוק הזה חזר לאחר מכן ולקח פצוע אחד לבית-החולים 'סורוקה', אך ברק כבר לא היה בתוכו. ביום השלושים לאחר האסון גילתה משפחת ויכסלבאום כי בנה, ערן ז"ל, היה בחיים לפחות עוד כעשרים דקות לאחר פגיעת הטיל. רופא שהגיע 22 דקות לאחר הפיצוץ מסר כי ערן מת שניות לפני שהגיע. אילו ערן היה מפונה לבית-החולים במסוק של הרמטכ"ל, האם אפשר היה להצילו קשה לדעת, אבל הספק לעולם לא יימוג". לדעתי, משמעות הדברים היא ברורה. מדובר בהפקרת פצועים, ואף באחריות אפשרית למותו של אחד מהם.

העובדות האמיתיות היו, לפי המבקר: "בשעה שהתחיל הטיפול בפצועים, מסוק הרמטכ"ל לא היה כלל בשטח האסון, ולא חזר לשם אלא

לאחר שחלפה מחצית השעה לפחות, כשמסוק הפינוי הראשון כבר היה בשטח... גם אם עזב את המקום טרם שהמריאו שני מסוקי הפינוי, הרי שבעת עזיבתו לא ניתן היה כלל להיעזר במסוקו להעביר בו מי מהפצועים. צורך כזה גם לא נוצר אחרי שעזב, כששני מסוקי הפינוי עזבו לצורכי הפינוי. אין מקום לומר כי הרמטכ"ל עזב את מקום האסון בחיפזון. גם אין לומר כי בכך נמנעה הצלתו של אחד הפצועים". מדובר בכישלון חרוץ של העיתון. סבירותה של הטענה בדבר הפקרת פצועים על-ידי ברק היא נמוכה ביותר (גם בהתעלם מן הידוע

שהשאלה אינה כמותית אלא איכותית. הטענה על הפקרת הפצועים היא טענה שאין שיעור לחומריתה. אם היה בה ממש, לא רק שהיתה פוסלת את ברק מכהונה ציבורית, אלא מוציאה אותו מחברתם של בני תרבות. מול חומרתה של אשמה זו, מה לנו תשעים האחוזים הנותנים רים? שנית, מאחר שבדיקת התחקירים מעלה כי גורל דומה פקד חלק נכבד מהטענות שבתחקיר, וגם באלה שבהן נמצא ממש, זהו ממש מוגבל וצנוע מאוד. ההיאחזות של טל בחלקיו האחרים של התחקיר היא לכן היאחזות בקש.

על עברו, בהתחשב בכך שה"הפקרה" נעשתה לעיני כל, והיו שותפים לה קצינים בכירים נוספים. ההצדקה לפרסום כזה, שאינו מתיישב עם השכל, היתה חייבת להיות ראיות של בטון. ברור לגמרי שלעיתון לא היו אפילו ראיות של חול. גם לוי, בהקלטה שהוקלט בלא ידיעתו ושפורסמה בעיתון ב-21.7.95, גרס שלא היתה בעיה ביחס לעזיבת הרמטכ"ל את המקום. ניתן להעריך כי במאמץ ממש ניתן היה לברר עניין זה לאשורו, גם ללא סיוע רשמי של הצבא, עוד לפני הפרסום. בהעדר בירור כזה היה ראוי להימנע מפרסום האשמה כה חמורה. מאחר שלא היו בידיו ראיות של ממש, הודרו העיתון למשוך ידיו מן הטענה, אלא שעשה זאת בדרך הבלתי ישרה של התכחשות לטענה שטען, כפי שצוטט לעיל.

חמור מזה, ב-14.7.95, בעקבות הראיון של ברק עם נסים משעל, פרסם העיתון קטע תחת הכותרת "תחקיר 'ידיעות אחרונות' - מה נכתב ומה לא נכתב בעניין ברק ופינוי הפצועים". הקטע מתחיל ומסיים בהכרזה כי מדובר בקטע הפותח במלואו כפי שהופיע בתחקיר, ללא קיצורים או השמטות. למרות האמור, הושמט ממנו מה שנכתב בתחקיר, לפיו מסוקו של הרמטכ"ל חזר לקחת את אחד הפצועים לבית-החולים, אך הרמטכ"ל לא היה בתוכו. כן הושמטה התייחסות לאפשרות שעקב עזיבת הרמטכ"ל נמנעה הצלתו של ערן ויכסלבאום ז"ל. לפני הציטוט נכתב: "יודגש כי לא נמתחה בקטע ביקורת כלשהי על טיב הטיפול הרפואי. בשום מקום לא נכתב שרב-אלוף ברק 'הפקיר פצועים', 'נטש את השטח', 'ברח' וכד'. נכתב שברק עזב את השטח לפני שכל הפצועים פונו". האמת שונה. כותרת המשנה של התחקיר היתה: "אהוד ברק לא הגיש עזרה והמריא מן המקום במסוקו בלי לקחת פצועים". אשר לעובדה שברק לא ניגש אל הפצועים, לא ניתן להעריך את משמעותה

בלי לדעת פרטים כיצד, על-ידי מי ובאיזה קצב טופלו הפצועים. העיין תוך לא סיפק תמונה כזו. אילו היה עושה כן (וכותב, למשל, כי בפי הפצועים לא היתה בשעתו כל טענה כלפי הטיפול הרפואי בהם), היתה מסתמנת תמונה מלאה יותר ואמיתית יותר.

לא פחותה בחומרתה האשמה, לפיה טיפולה של המערכת המשפטית באסון היה בבחינת טיוח גדול. גם כאן היה העיתון חייב להיות מצויד בהוכחות חד-משמעיות, שלא היו ברשותו. דומה כי העובדה העיתונאית שהיתה אמורה לבסס האשמות חמורות ביותר כלפי רמטכ"ל לשעבר וכלפי מערכת המשפט הצבאית התבססה על חלקי תמונה, על טענות של מי שלא היו כלל עדים, על בעל אינטרס מובהק שהעיתון עצמו פקפק בדבריו, בקיצור היתה הפינגיקית.

•••

כיצד היה העיתון צריך לנהוג אחרי פרסום הדו"ח? כיצד נהג? התשובה בה תלויה גם באופי הפרסום, שמאפיינו העיקריים היו: התייצבות המערכת של העיתון מאחורי התחקיר (עניין נדיר ביותר) בתביעה לחקירה (בגוף התחקיר, בסופו); קביעת העיתון שתגובת דובר צה"ל מצטרפת למסכת הטיוח של "צאלים ב"; הפרישה הרחבה ביותר שלו (שתי כתבות בהיקף כולל של עשרה עמודים); הדרמטיות של הצגת הדברים (הבולטות הגדולה של הפרסום, הן בכותרת העיתון והן במו"ס), והטון החריף של הכותרות.

בחינת העיתון בימים שלאחר מסירת דו"ח המבקר, ההדלפות על תוכנו ופרסומו המלא מלמדים כי לעניין הפקרת הפצועים נתן העיין תוך ביטוי בולט ורחב, הן בשלוש הכותרות הראשיות, הן בכתבות האינפורמטיביות והן במאמרים לטיהורו של ברק מאשמה זו. הכתבות

של אלכס פישמן והילה אלראי-דה-בר) במסגרת תגובה של גורמים צבאיים, שמטבע הדברים אינם נהנים ממעמדו הרם והבלתי מעורב של המבקר.

חמורה עוד יותר העובדה שהעיתון לא מצא לנכון לשתף את קוראיו בדברי המבקר: "זאת ועוד, במהלך הביקורת נתגלה כי יש ובק לות יתרה הוטחו האשמות חסרות יסוד והכפשות נגד בעלי תפקידים בצה"ל ללא כל בסיס. וכן הועלו השערות מהשערות שונות כבסיס להטלת דופי באנשים. יש להוקיע תופעה זו". ביקורת חריפה זו, ש"ידיעות אחרונות" הוא אחד מנמעניה, היתה ראויה מאוד להיזכר בסיקור הנרחב שניתן לדו"ח המבקר.

הכישלון בולט במיוחד על רקע ההשתבחות העצמית הנרחבת והמוצדקת בהישגו של העיתון בעקבות הרשעת דרעי. הרוצה להתנאות בהישגים, צריך לדעת להכות על חטא על משגים. אילו נהג העיתון כפי שההיגנות והמקצועיות מחייבות, לא היה גורע מעצמו דבר. לא היה מאבד אף קורא. לא היה פוגע ביוקרתו. להפך, היה מעורר כבוד והערכה. אלא שמסתבר שהעיתון, כמו הכותבים בו, סובל מבעיית אגו.

•••

הגדיל לעשות טל על גבי "ידיעות אחרונות" וגרוע מזה - באמצע עי תקשורת אחרים. כל תגובותיו עומדות בסימן של מי שאינו מסוגל להכיר באופן אמיתי בטעות, כנראה משום שזו אינה מתיישבת עם תפיסתו את עצמו. ב-10.3.99 התפרסם מאמר רקע של טל שבו ייחס ללוי את הטענה לפיה רמזו לו רבין וברק שאם ישתוק, ימונה לאלוף פיקוד הצפון. הוא מוסיף כי ברק הגיב על כך בביטול (לא ברור מתי, ומכל מקום הדבר לא הוזכר בומנו). האמת היא שגם מן הטקסט

על הטענה חסרת השחר בדבר קשר בין מינויו של לוי לאלוף פיקוד הצפון לבין שתיקתו. העובדה שהמבקר לא מצא אישור לטענה זו, ושאל לוי עצמו התכחש לה במכתב לרמטכ"ל (שטל משום-מה אינו מזכיר), אינה מספקת את טל.

חמורה מכל התייחסותו של טל לפרקליט הצבאי הראשי דאז, אילן שיף, שאותו הוא ממשיך להשמיץ. מתי גולן בשיחה עם רמי טל וזכרם לה מנשה ב-10.3.99: "אגב, ההורים השכולים אומרים שהוא קיבל את זה (את קידומו; מ"ק) כפרס על זה". בתגובה ממשיך טל לצטט את קלמנסו, דרך מקור אובייקטיבי - אחד מעורכי-הדין המעורבים בפרשה - לפיו היחס בין צדק צבאי לצדק הוא כיחס בין מוויקה צבאית למוויקה, כאילו היה בכך כדי להוכיח משהו פרט לראייתו הסטריאוטיפית של טל ולנכונותו לטפול האשמות-שווא ללא בסיס עובדתי. וזאת אחרי שכרמלה מנשה מוסרת באותו ראיון כי אילן שיף יצא בדו"ח המבקר נקי לחלוטין. הוא עורך הסחה, הבנויה על הטעיה, לפיה חשיבות התחקיר היא לעניין תבונת המבצע, שבמסגרת ההכנות לקראתו אירע האסון, נושא שהתחקיר לא טיפל בו.

שיטה אחרת של טל להסיר מעצמו אחריות היא להטיל אותה על השר צחי הנגבי ("אהוד ברח"), כאילו יש בכך כדי לנקותו מאחריות. טענה נוספת של טל היא כי התמשכות בדיקת המבקר מעידה על מורכבות הפרשה, בשעה שהיא מעידה בעיקר על כשל של המבקרת בטיפול בעניין. זאת, מן הסיבה הפשוטה שבשום עניין אין הצדקה לבדיקה הנמשכת זמן כה רב, מה גם שעניינית בירור הנושאים העובדתיים לא היה קשה כל עיקר. הוא מזכיר את דבריה הסתומים של מרים בן-פורת, כאילו יש בהם כדי לסייע לו. אפילו בעניין הפצועים מוכן טל, אצל יעקב אילון, להודות רק ב"אובר-דרמטיזציה" של הנושא, שניתן היה לגלותה רק בדיעבד. לדבריו, ברק לא היה זוכה בתביעת-דיבה. אצל עמיקם רוטמן הוא טוען כי כל העובדות שפרסם בעניין פיגועי הפצועים היו מדויקות, פרט להליקופטר נוסף שהיה בשטח. ולא, אין הוא מוכן להתנצל בפני ברק. לדעתו, עשה עבודה עיתונאית טובה בתחקיר הנדון.

•••

כמה לקחים עולים מן הפרשה:

• משמעותו של טקסט איננה מתמצה במה שנאמר בו. היא כוללת גם את המשמעות ממה שנאמר וממה שלא נאמר. למשל, בענייננו, השתמע מן הכתבה שברק יכול היה לקחת עימו פצועים במסוקו והיה עליו לעשות כן, או שהיה צורך שייגש לפצועים לצורך טיפול בהם וכי היה עליו לעשות כן. המשמעות הקובעת היא זו שנותן לטקסט הקורא הרגיל, לרבות המשתמע מן הנאמר. מקום שבו חלקיות התמונה יוצרת רושם מטעה, יש לדאוג להשלמת התמונה או להבהרת משמעותה.

• העובדה שמישהו מוסר גרסה או טוען טענה על אישיות ציבורית אינה מצדיקה את הפרסום. חייבת להיעשות בדיקה על מנת לוודא שמדובר באמת. בייחוד יש להיזהר מטענות שאינן ממקור ראשון, מטענות של הצגה חלקית ומטענות של צדדים מעוניינים, לרבות פרקליטיהם. כחומרת האשמה העולה מן הדברים (גם אם אין מדובר בהאשמה משפטית-פורמלית), כך חייבת להיות יסודית ומעמיקה הבדיקה, וכך חייב להיות מלא הביטחון באמיתות הדברים. העלאת האשמה של טינת חקירה ללא בדיקה מעמיקה של חומרי היסוד בפרשה במלואם (בעיקר דו"ח הפצ"ר) היא, על פניה, מעשה בלתי אחראי. באין אפשרות לאמת את הדברים, יש להימנע כליל מפרסום,

המוקלט של לוי לא עולה בבירור טענה בדבר קישור בין מינויו ובין השתקתו. הוא עצמו מספר כי בפתח השיחה נמסר לו על מינויו, וגם אם היה טוען כזאת, מופרכותה של הטענה בולטת לעין הן בשל חוסר אינטרס של המעורבים (רבין וברק) והן משום שלגרסת לוי עצמו, הוא הודיע לשניים כי לא ישתוק, ובכל זאת קיבל את המינוי. כאמור, לוי עצמו התכחש לטענה זו במכתב לרמטכ"ל, והמבקר קבע כי לא נמצא לה אישור.

גרסת טל על הטענות העיקריות בתחקיר היא גרסה משופצת בהש" וואה לתחקיר. היא אינה כוללת את עניין הפצועים ואת רוב העניינים שהמבקר לא מצא בהם כל ממש. לנושא הטיוח, שזכה לכב

בכותרת באותיות של קידוש לבנה, אין עתה זכר. מעניין ששינויי גרסה הוא מייחס הפעם רק לברק ולא ללוי, למרות שרק במקרה של לוי היה מדובר, לפי העיתון, בשינויי גרסה בעניינים עובדתיים (להבדיל מנושאים של פרשנות והערכה). הוא מוסיף טענה חדשה - חסרת שחר - נגד ברק שגרם לכך ששני הקצינים הועמדו לדין פלילי, ל, בעוד שנכון היה לנקוט נגדם הליכים פיקודיים-משמעתיים. זאת, כאשר ברור שההחלטה על העמדה לדין בפני בית-דין צבאי היא החלטה אוטונומית של הפרקליטות.

ב-16.3.99, אחרי פרסום דו"ח המבקר, חוזר טל על ההתכחשות של העיתון למה שטען בתחקיר הראשון בנושא הפקרת הפצועים על-ידי ברק. הוא מביע צער על כך שההצגה הדרמטית של התנהגות ברק באתר האסון פיתחה פוליטיקאים לנסות להשתמש בה כקרדום נגד ברק, ובכך נגרם עוול לרמטכ"ל לשעבר. טל חוזר על הטענות הנוספות שהועלו בתחקיר, מבלי לציין כי חלקן הופרכו לחלוטין, אך מעלה שתי תמיהות שהן תמוהות כשלעצמן. הראשונה, בעניין העמימות בקביעת שרשרת הפיקוד. ואלה דבריו: "אפילו מבקריו ההריפים ביותר של אהוד ברק לא טענו כי צריך היה להטיל עליו אחריות כלשהי על ליקויי הבטיחות בתרגיל". האומנם? בתחקיר של טל (אותו טל?) ורונה רענן-שפריר נטען בין השאר כלפי ברק כי "נקט קו של הכחשת כל אחריות אישית למה שקרה שם. בקו זה - הכחשת כל אחריות - התמיד ברק בעקשנות. שני הקצינים הורשעו כעבריינים פליליים על-פי חוקי הצבא. לא ברק ולא שום קצין בכיר אחר היה מוכן לקבל על עצמו אחריות כלשהי". בתמיהה השנייה חוזר טל

טענות העיתון - ממצאי המבקר

• העיתון: ממצאים שהיו באתר האסון לא הגיעו לוועדת עינן. המבקר: "לא היה צורך בשרידיים שנתרו על הקרקע כדי לבדוק את גורמי האסון, ולא נמצא יסוד לחשד שניקוי השטח נועד לטשטש עקבות שיובילו לחשודים בגרימת האסון".

• "נתקיימו פגישות השאיות בין האלוף שגיא לאלוף עינן". המבקר: "פרקליטות המדינה החליטה שאין יסוד, אף לכאורי, לקבוע במטרה לשבש הליכים, ויש לגנוז את הנושא".

• נערך תיאום עדויות בין שגיא, סא"ל ד ורס"ן ק, שמטרתו להציל את עורם של שגיא ושל ד. ולגלגל את האשמה לפתחו של לוי. לוי, לפי העיתון, ייחס לאילן שוף, הפרקליט הצבאי הראשי, את התגובה הבאה על תלונתו על תיאום עדויות: "אם אעמיד לדין כל אחד בצבא שאומר שקר, אז מה אני אעשה בסוף".

ברשות העיתון היתה, לגרסתו, הקלטה של לוי ובה הוא טוען כי נושא תיאום העדויות נחקר על-ידי מצ"ח. מכאן היה צריך להיות ברור לכותבים כי התגובה שיוחסה לפצ"ר אינה רק בלתי סבירה, היא גם אינה מתיישבת עם המציאות. המבקר מעיר, כפי שגם העיר מצ"ח בזמנו, כי בנסיבות העניין מוטב היה שהפגישה האמורה לא תתקיים, אך לא נמצאו על-ידי מצ"ח ועל-ידי משרד המבקר ראיות לחשדות בדבר תיאום עדויות ושיבוש מהלכי משפט.

• תיק התרגיל הושמד.

המבקר: "לא נמצא יסוד לטענה זו".

• הפצ"ר המליץ לנזוף בלוי, פיקודית, בניגוד להתחייבות שלפיה יוכל לוי לדרוש להידון בפני בית-דין במקרה שהפצ"ר יסבור כי יש מקום לנקיטת צעדים משמעותיים או פיקודיים נגדו. המבקר נמנע מלהכריע בין הגרסאות על טיב ההבנה שהושגה בין הפצ"ר לבין עורך-דינו של לוי, אך קבע כי לא יכול להיות ספק שההבטחה ללוי, שיוכל לעמוד לדין אם ייבחר בכך - גם אם ניתנה - לא הופרה. מלוי לא נמנעה האפשרות להישפט בפני בית-דין אילו רצה בכך. שאלת מפתח, שכנראה לא נשאלה בתחקיר, היתה אם ביקש לוי לעמוד לדין בפני בית-דין צבאי בעקבות ההמלצות הפיקודיות שהמליץ הפצ"ר בעניינו. אילו נשאל לוי שאלה מתבקשת זו היה מתברר, אם מקורביו היו מגיבים תגובת אמת, כי טענו תיו בעניין זה נגד הפצ"ר הינן חסרות ממש. לפי דו"ח המבקר, לוי יכול היה לעמוד לדין בפני בית-דין צבאי, אילו רצה בכך. משתמע כי לא רצה בכך.

• הזמנתו של אהוד ברק לבית-הדין כמומחה. המבקר לא מצא שיש ממש בהאשמה זו. יתרה מכך, כל טירון משפטי מבין כי מעמדו של עד בפני בית-המשפט אינו נקבע על-ידי, כי אם על-ידי בית-המשפט, ולכן לא יכולה להישמע בעניין זה טענה כלפי ברק, לגופו של ענין, לא היה כל דופי בהעדתו של

ברק כמומחה. בית-דין אינו ועדת חקירה, ותפקידו מצמצם לבדיקת אשמתם או חפותם של מי שהואשמו בפניו.

• הממונים עליו (הרמטכ"ל וראש הממשלה) רמזו ללוי שמי-נוי לאלוף פיקוד צפון אמור להיות תמורה מלאה לכך שירפה מן הפרשה.

"לוי במכתבו אל הרמטכ"ל מיום 27.11.94 הכחיש את הטענה (עובדה שטל במאמרו נמנע מלהזכיר; מ.ק.), בדקנו טענה זו ואכן לא מצאנו ראיה המאששת אותה".

• טענות שונות על טיפול בלתי נאות בפרשה מטעם הפרקליטות הצבאית, המתמצות בהאשמה בדבר טיוח גדול.

המבקר: "...אין בליקויים שהועלו כדי להצדיק ייחוס חוסר תום-לב אישי במהלך הטיפול בפרשה דנן, וקל וחומר - ייחוס זדון למערכת המשפטית הצבאית ולצה"ל. במיוחד יש לציין כי לא נמצא ממש בטענות שנטענו כלפי הפצ"ר בכל הנוגע להעדר תום-לב מצדו ולשיקולים וזים בקשר לשינוי עמדתו כלפי לוי לאחר השימוע".

הטענות היחידות שבהן נמצא ממש הן אלו:

• העמימות סביב מינוי הפרויקטור.

נקבע כי אכן היתה עמימות כזו, שהביאה למחלוקת פרשנית. בממצא זה, אגב, לא היה חידוש. העירו על כך ועדת עינן, מצ"ח והפצ"ר.

• הבדלי הגרסאות אצל ברק, שחק ולוי.

המבקר מצא שהיו הבדלים בין הגרסאות שנמסרו לוועדת החקירה לבין אלה שנמסרו למצ"ח; שהמעידים מסרו הסברים לכך; וכי לא היה במקרה זה חוסר מהימנות גלוי לעין. יצוין כי בעוד שאצל ברק ושחק מדובר בהבדלי גרסאות המתייחסים לשאלה שבפרשנות ובהערכה, אצל לוי - לפי תחקיר "ידיעות אחרונות" - מדובר בעניינים עובדתיים של מה עשה וכיצד פעל. גם בעניין זה לא היה חידוש.

• אי-עריכת תחקיר פיקודי ואי-נקיטת מועד של צעדים פיקודיים.

המבקר: "אי-עריכת תחקיר מלא ומידי לאחר אסון צאלים ב' אכן גרמה לקשיים כמפורט בהכרעת-הדין... אולם בנסיבות ששררו אז, כאשר הדברים הנאמרים בתחקיר היו קבילים כראיה במשפט, נוצרו הנסיבות המיוחדות עליהן עמד הרמטכ"ל בעדותו בבית-הדין הצבאי (חשש להשפעה או למראית של השפעה, אם יקיים תחקיר, על עבודת ועדת החקירה, ומאוחר יותר על ההליכים האחרים שננקטו, עד שבטל טעמו).

"לעניין הצעדים הפיקודיים - ראוי הוא, ככלל, כי במקביל להעברת העניין לפסים משפטיים יינקטו צעדים פיקודיים מיד לאחר שוועדת החקירה אמרה את דברה בדבר האחריות לתאונה... אולם, אין בידינו לומר כי בנסיבות מקרה זה היתה החלטתו של הרמטכ"ל, שלא לנקוט בצעד פיקודי, בלתי סבירה, נוכח המלצתה של ועדת עינן כי "קביעת האחריות מחייבת מסקנות אישיות בהליך משפטי".

או לכל היותר לפרסם את דבר החשדות בתור שכאלה. אין דומה פרסום שעניינו חשדות בלתי מבוססים ומטרתו להביא לבדיקתם - החייב להצטיין במינוריות, בוהירות ובהבלטת העובדה שמדובר בחשדות בלבד - לפרסום המתיימר להציג דברים כהווייתם.

• יש להיזהר במיוחד מפני חשיבה סטריאוטיפית על אנשים לפי מעמדם (למשל, אלוף בצה"ל) או מערכות (למשל, מערכת המשפט הצבאית).

• במקום שבו יש לדברים היבט מקצועי, מן הראוי להיוועץ בגורם מקצועי.

• במקרה של כישלון, כפי שקרה כאן, יש למהר להודות בו, באופן

מרדכי קרמיצר הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה. בניירות המילואים הוא שופט צבאי

עו"ד אליעד שרגא: שיתוף הפעולה עם התקשורת לא חוזר על עצמו

קצה בלי קרחון

התנועה-לאיכות-השלטון, בראשות עו"ד אליעד שרגא, הובילה את המאבק הציבורי והמשפטי בפרשת צאלים. היום היא שותקת. וסיבותיה עימה

ברוך קוא

פאחר שפורסם בחודש מרץ האחרון דו"ח מבקר המדינה על אסון צאלים ב', שסתר את כל הטענות המרכזיות של התחקיר שפורסם בעניין זה ב"ידיעות אחרונות" ביולי '95, עלה בתקשורת הצורך הטבעי לדרוש דין-וחשבון מהגורמים שהוציאו את הפרשה לאוויר העולם ומאלה שליבו אותה. רמי טל, עורך בכיר ב"ידיעות אחרונות", שהיה התום על התחקיר, אמר את דבריו באחת מתוכניות הרדיו. שר המשפטים צחי הנגבי הגן על הדברים חסרי הרסן ("אהוד ברח") שאמר מעל בימת הכנסת.

האירועים הפליליים לכאורה הקשורים בפרשה. התנועה גם דרשה מראש הממשלה ומהיועץ המשפטי לממשלה כי ישעו כל מינוי פוליטי או צבאי של המעורבים בפרשה עד למיצוי החקירה. יו"ר התנועה, עו"ד אליעד שרגא, אמר במסיבת-העיתונאים כי התחקיר שחשף "ידיעות אחרונות" הוא בבחינת "קצה הקרחון" של אירועי צאלים ב'. עוד אמר כי בפרשת צאלים ב' היתה התנהגות "לא מוסר-רית, לא אתית, לא פיקודית ואף לכאורה פלילית" של הגורמים הבכירים ביותר בצה"ל. "צה"ל יקר לנו וחשוב לנו, הוא בשר מבשרנו", אמר שרגא, "אבל בחשדות בכל הקשור לאי-פינוי הפצועים נחצה קו אדום, שלא ניתן לעבור עליו לסדר-היום".

גוף אחד נדם לחלוטין: התנועה-לאיכות-השלטון - הרוח החיה מאחורי התחקיר של "ידיעות אחרונות". למעט תגובה יבשה שהורעבה לכלי התקשורת, היא החליטה שלא להגיב באופן מפורט על ממצאי הדו"ח, שסותרים בזה את כל הטענות המרכזיות של התחקיר, שאותו היא יזמה וליוותה בגלגוליו השונים.

•••

ביום ראשון, 9.10.95, יומיים לאחר פרסום כתבת התחקיר ב"ידיעות אחרונות", קיימה התנועה-לאיכות-השלטון מסיבת-עיתונאים שבה דרשה להקים ועדת חקירה ממלכתית. התנועה הודיעה כי פנתה ליועץ המשפטי לממשלה בדרישה להורות על פתיחה בחקירת

שיתוף הפעולה של שרגא עם התקשורת, שהיה מלא עם פרסום התחקיר ב"ידיעות אחרונות", לא חזר על עצמו לאחר פרסום מסקנות מבקר המדינה בחודש שעבר. התנועה והיושב בראשה החליטו בהצבעה דמוקרטית, לאחר שהמבקר הסיק את מסקנותיו, שלא לענות לשאלות עיתונאים בעניין פרשת צאלים. לפנייה הראשונה של "העין השביעית" השיב שרגא בחיוב. לאחר ששב מחופשת

ברחמו ויוציא אותו לאוויר העולם לזרועות אמו הביולוגית - התנועה-לאיכות-השלטון. בספטמבר '94, לאחר שסברו שיש בידיהם די ראיות, פנו נציגי התנועה עם התחקיר הכתוב והמוכן ועם אוסף הראיות הנלוות לתוכנית "עובדה" בערוץ-2. אילנה דיין ועורך התוכנית אז, רמי רוטהולץ, גילו בתח"קיר עניין רב. התחקירנית רונה רענן-שפריר החלה לעבוד על התחקיר מטעם התוכנית.

תוכנית "עובדה" נמנעה מפרסם את תחקיר צאלים משום שהגיעה למסקנה שאינה יכולה לבסס ברמת האמינות הדרושה את הממצאים שסיפקה לה התנועה לאיכות השלטון

הפסח, הוא הגביל את הראיון לשאלות ותשובות בעזרת הפקס. לאחר שראה את השאלות, הוא טען כי הן קנטרניות (כך אמרה בשמו דוברת התנועה) ולכן אינו מוכן לענות עליהן.

•••

התנועה-לאיכות-השלטון חיפשה במשך תקופה ארוכה אם פונדקאית לתחקיר פרשת צאלים ב' - כלי תקשורת שיגדל את העובר

במשך תקופה ארוכה ניסו היא וצוות "עובדה" לבסס את הטענות של התנועה-לאיכות-השלטון. אליעד שרגא הבטיח לדיין ולרוטהולץ כי שמורות אצלו בכספת ראיות שמאמתות את כל הטענות. הוא לא היה מוכן לגלות להם מה הן הראיות, אך הוא התכוון בעיקר להקלטות של שיחות אנשי הצבא עם המשפחות השכולות, בעיקר לזו של עמירם לוויין.

הגרסאות בשאלה מי יזם את ההקלטות - המשפחות השכולות או התנועה-לאיכות-השלטון - סותרות. ברור, מכל מקום, כי לא כל המשפחות היו שבעות רצון מכך ששרגא החליט להעביר את ההקלטות לתקשורת. עם זאת, לפי תחושת אנשי "עובדה", שרגא לא סיפק להם את הראיות המובטחות במשך תקופה ארוכה. בסופו של דבר, לאחר של"עובדה" היתה בלעדית על הסיפור יותר משנה, ולאחר שרענן-שפריר העמיקה בתח"קיר, החליטה מערכת התוכנית לזנוח אותו.

אילנה דיין: "לא פירסמנו את התחקיר כיוון שחשבנו שאנחנו לא יכולים לבסס את הממצאים ברמת האמינות שנחוצה כשמובאות טענות כל-כך קשות בנושא כל-כך רגיש; חשבנו שהם לא מבוססים. בעיקר כל הטענות בעניין ההפקרה. הטענות האחרות נגעו לריב האלופים, שאלת אחריותו של הפרויקטור ואחריותו של אורי שגיא. גם את הטענות האלה לא הצלחנו לבסס. וכל זה עוד לפני השאלה איך עושים מזה כתבת טלוויזיה. זו היתה אמורה להיות בעיה חמורה. זה מסוג התחקירים שבינם לטלוויזיה אין כמעט ולא כלום. אבל מה שהפיל את השידור זה שלטענות הדרמטיות ביותר לא היה מספיק ביסוס". לאחר מכן התקשרה התנועה-לאיכות-השלטון עם ערוץ-1. במקביל פנו אנשי התנועה

אהוד לא ברח

אל משה ורדי, עורך "ידיעות אחרונות". הערכת אנשי התנועה היתה שאם הסיפור יהיה בידי שני גורמי תקשורת מתחרים, ייווצר לחץ תחרותי שיועיל לפרסום הפרשה בהקדם. התנועה גם ביקשה שהעבודה על התחקיר ב"ידיעות אחרונות" תישאר מרוכזת בידי התחקירנית לשעבר של "עובדה", רענן-שפירי. התחקירנית, באותו השלב, לא היתה מעוניינת להמשיך לקדם את התחקיר, גם

ברק כרמטכ"ל. כבר אז זיהה בו חסרונות רבים. כשפגש בו בגלגולו השני, במסגרת עבודתו ב"יומן", הוא אבחן אותם ליקויים. בין שאר דבריו העיר אברמוביץ' בישיבה שבתחקיר לא מוזכר, למשל, שגם אמנון שהק, סגן הרמטכ"ל אז, היה במקום האירוע, כמו גם שמואל ארד. הוא פנה לרמי טל ואמר לו: "אתה טועה, אבל אומר לשבחך שאל הטעות אתה מגיע בדרך יסודית". לאחר

בדיעבד", הוא אומר, "נראה שהדגש התק" שורתי לא היה על הנקודה המרכזית. לצערי, נסחפו לאספקט האישי של ברק ולא לדברים המרכזיים. העיסוק התקשורתי העיקרי היה בשאלה אם ברק עשה מעשה מסוים או לא. ברגע שהדו"ח יצא, הוא אמר שברק לא עשה את המעשה, וכך אפשר לפרש כאילו הדו"ח סתר את כל הטענות".

הרי אתם אלה שהדגשתם את הנושא של הפקרת הפצועים. אתם אלה שהעברתם את החומר בעניין ל"ידיעות אחרונות".

אני באמת חושב שהנושא של אהוד ברק עלה יותר מדי. היינו צריכים לעסוק יותר בחשיפת חוסר האחריות ופחות בדברים הפיקנטיים.

האם המשפחות השכולות היו שבעות רצון מהייצוג שנתתם לפרשת צאלים בתקשורת? היו עליות ומורדות. גם בתוך המשפחות היו חילוקי דעות. למשל, חלק מהמשפחות כעסו על כך שהתנועה נתנה ל"ידיעות אחרונות" חומר של פגישות בארבע עיניים שהיו להן עם אלופים בצה"ל, פגישות שהן לא רצו לחשוף אותן כדי לא לפגוע באלופים.

כלומר, סיפקתם את החומר לתקשורת שלא על דעתך?

חלק מהמשפחות היו מוכנות לספק את החומר להליכים המשפטיים, אבל לא לתקשורת. לכן הן כעסו.

אתה כולל בחומר הזה את ההקלטה של עמירם לוין?

כן.

לדברים שצפו בפרשה מהצד היתה תחושה שיו"ר התנועה, אליעד שרגא, מנצל את הפרשה לצורכי קריירה.

אלו סתם השמצות מרושעות. אני הייתי איתו מהרגע הראשון. מהרגע שיצא הסיפור לעיתונות, כל מה שעניין אותו הוא להוציא את האמת לאור. הוא באמת מושך אש והרבה אנשים לא אוהבים אותו. לכן החלטנו בתנו-

משה חמיר, אב שכול: אני חושב שמה שנועשה זה ניצול

ציני של כאב המשפחות. לדעתי, לאחר פירסום דו"ח

המבקר היה על עו"ד שרגא לקום ולהתנצל

הישיבה החליטה גם מערכת ה"יומן" לוותר על התחקיר. היא מצאה שהוא אינו מבוסס.

•••

למרות החלטת התנועה-לאיכות-השלטון, הסכים חבר הנהלתה, דרור גרינפלד, להתר-איין לכתבה זו.

דו"ח מבקר המדינה סותר את כל הטענות המרכזיות שהעליתם. המאבק היה מוצדק? אנחנו עשינו תחקיר, הגענו לעדויות עם ראיות ופנינו איתן ל"ידיעות אחרונות". הדרישה שלנו היתה שתבצע חקירה. בסופו של דבר הדברים הגיעו למבקרת המדינה. המבקרת הגיעה עד נקודה מסוימת, ואז נסוגה. היתה לנו תחושה שמהו בלתי סביר עוצר את הדו"ח מלצאת חוצה, והיום אנחנו מבינים. היו עליה לחצים. עובדה שהיום, כשהיא יותר חופשייה לומר את דבריה, היא אומרת שהיא לא מסכימה עם ממצאי המבקר שהחליף אותה. אני מקבל את דבריו של מבקר המדינה כסוף פסוק, אבל לדעתי הוא לא היה יכול להגיע לחקר האמת בפרק הזמן

מפני שכעסה מאוד על הדרכים שבהן, לדעתי, השיגה התנועה את ההקלטות של אנשי הצבא, וגם משום שבאותה תקופה היא החלה לעבוד בגלי-צה"ל, ולא היה לה נוח עם תחקיר שעוסק ברובו במחדלים צבאיים. משפחת שפרן, אחת המשפחות השכולות שרענן-שפירי יצרה איתה קשרי אמון, לחצה עליה שלא תנטוש את התחקיר. בני המשפחה אמרו לה כי לא כדאי שבשלב הזה יתחיל עיתונאי אחר לעסוק בתחקיר. רענן-שפירי התרצתה. היא העדיפה לפרסם את התחקיר ב"הארץ", אך שרגא טען שכדאי לפרסם את התחקיר בעיתון שיש לו תפוצה רחבה. מערכת "ידיעות אחרונות" הצמידה לרענן-שפירי את העורך הבכיר רמי טל.

אנשי ערוץ-1 מאותה תקופה יודעים לספר על הלהיטות הגדולה שגילה שרגא לפרסום התחקיר. הם, מצדם, נהגו בחומר בזהירות. דוד גלבוע, שהיה ראש חטיבת החדשות, ישראל סגל, שהיה עורך היומן, ואמנון אברמוביץ', שהיה הפרשן, בדקו, כל אחד בדרכו, את הגרסה והאסמכתות שסיפקה התנועה-לאיכות-השלטון. התחקירנית מטעם היומן היתה הילה טוב.

שרגא, לאחר שהחתיים את גלבוע על טופס סודיות, הראה והשמיע באוזניו את קלטת דבריו של עמירם לוין בפני המשפחות השכו-לות, שהיתה מונחת בכספתו. גלבוע ועמיתיו מצאו שהראיה הונו (שהיתה גם באיכות קולית גרועה מאוד) אינה מספקת, ושהושגה בדרך כים מפוקפקות.

בסופו של דבר התקיימה פגישה שארכה כשלוש שעות בהשתתפות דוד גלבוע, ישראל סגל, אמנון אברמוביץ', רמי טל, הילה טוב ורענן-שפירי. כל אחד הגיע לפגישה לאחר שערך בירור נוסף עם מקורותיו.

אברמוביץ' נתקל בתחקיר עוד בגלגולו הקודם, כשהוזמן על-ידי "עובדה" להיות פרשן בתוכנית שהוקדשה לסוף כהונתו של

דוברי התנועה לאיכות השלטון: מעורבות של

התנועה בפרשה נועדה אך ורק לסייע להגיע לחקר

האמת. הטענות נגד עו"ד שרגא הן השמצות מרושעות

עה, בשלב מסוים, שאליעד יפסיק להתראיין, כי זה סתם מושך אש וגורם נזק לנושא. מאז החלה פרשת צאלים מייצג שרגא משפחות שכולות נוספות כעורך-דין פרטי ולא כיו"ר התנועה-לאיכות-השלטון.

אני מסכים שכתוצאה מהחשיפה זה מה שקרה בסוף. אני לא מסכים שזאת היתה המטרה.

•••

חמש משפחות שכלו את בניהן באסון צאלים

שהיה לו. חקירת מבקר המדינה לא עשתה את אותן ההצלבות שאנחנו עשינו. שום תחקירן של מבקר המדינה, למשל, לא דיבר עם הפצועים. לכן, לדעתי, הדו"ח הוא לא שלם. אין לי ספק, למשל, שהיה תיאום עדויות. האם זה מקרי בעיניך ששגיאי נפגש כמה שעות לפני מתן העדות שלו עם הקצינים? לגרינפלד יש גם ביקורת על הדגשים התק" שורתיים של פרשת צאלים ב: "כשמסתכלים

ב'. ארבע מהן יצאו למאבק יחד עם התנועה-לאיכות-השלטון. שאול שילה, אביו של אלעד שילה ז"ל: "בדרך-כלל הדעה על התנועה היתה מאוד חיובית. הם עשו מאמצים רבים. הם מאוד עזרו לנו להשיג את החומר הסודי, כדי שנוכל לקרוא אותו. היתה גם ביקורת על הפעילות שלהם. לפעמים, נכון, הם קוממו עליהם חלק מהאנשים. ראיתי בעיני תונות שהם יצרו לפעמים קצת אנטגוניזם. על אף שלא כל-כך ברור למה. לנו הם מאוד עזרו גם ברמה האנושית. אליעד התעניין מאוד מה מצבנו והיה מוכן לעזור תמיד. המעורבות הרגשית שלו היתה מאוד גדולה."

על התמקדות התנועה ו"ידיעות אחרונות" בטיפול בפצועים אומר שילה: "זו היתה טעות חמורה. הנושא הזה בכלל לא עלה מההורים". שילה טוען כי היחידים שיצאו נשכרים מההתעסקות בפצועים היו אלו שרצו להפיק מכך רווח פוליטי. "ברגע שזה נכנס לפוליטיקה על-ידי צחי הנגבי, לא היתה לנו שליטה על זה", הוא אומר. "ההתעסקות הזו גרמה עוול גדול לנושא האמיתי".

אחד מהאבות השכולים האחרים אומר: "אהוד לא ברח. זה סקופ עיתונאי ש'ידיעות אחרונות' דחף קדימה. אף אחד מההורים לא בא בטענות על זה שהוא ברח. מדובר פשוט בשיבוש הליכי חקירה. בדיוק כמו בקו 300. זה שדחפו את עניין הפצועים לכותרות, זה מה שניקה בסופו של דבר את אהוד ברק".

רני שפרן, אביו של שמרי שפרן ז"ל: "אני יכול להגיד לך שלא היינו מגיעים לכלום לולא התנועה-לאיכות-השלטון. בעזרתם הגענו לכל התחקירים. יש לי רק דברים טובים להגיד עליהם. ברור שהיום אנחנו יודעים שזו היתה שגיאה ללכת אל מבקרת המדינה. הפשלה הגדולה היא של המבקרת. היא הסתבכה עם העוזרים ולכן התעכבה עם הדו"ח. אם היא היתה מוציאה אותו, אין לי ספק שהוא היה נראה אחרת".

המשפחה היחידה שבחרה לא ללכת בדרך המפרכת שהוביל אליעד שרגא היתה משפחתו של שרון תמיר ז"ל. אביו, משה תמיר: "אני לא חשבתי שזו הדרך הנכונה להתמודד עם האובדן. כל התחקירים הללו עשו שמח בתקשורת, אבל לא הובילו למציאת האמת. והאמת שיצאה בוודאי לא מצאה חן בעיני מי שעמד מאחורי התחקיר. הטענות שהיו בתחילת קיר הן שקריות. המפקדים קיבלו אחריות, עשו תחקירים עוד בשטח. אני דיברתי עם הפצועים והם אמרו שטיפלו בהם טוב מאוד. הדו"ח רק מחזק את דעתי".

על עו"ד שרגא אומר תמיר: "ראיתי אותו הרבה בטלוויזיה, אבל לא דיברתי איתו אף פעם. אני לא מומחה ולא עורך-דין, אבל לא נראתה לי צורת העבודה שלו. התחושה שלי היתה שנעשו הרבה מניפולציות כדי לדחוף את התחקיר בתקשורת. אני חושב שמה

שנעשה זה ניצול ציני של כאב המשפחות, אני חושב שניעלו אותן לכל ההליכים המיותרים הללו. אני לא טוען שאין במערכת הצבאית והמשפטית מה לבקר, אבל לא צריך לעשות את הכל דרך התקשורת. לדעתי, לאחר פרסום הדו"ח, הוא (אליעד שרגא; ב"ק) היה צריך לקום ולהתנצל. איפה הקרחון אם מה שפורסם היה רק קצה הקרחון.

"לפני שמחפשים אשמים", מוסיף תמיר, "צריך לחשוב איך מטפלים במי שנפגע, איך מטפלים במי שפגע - גם הוא בעצם פגוע - ואיך מכינים כמה שיותר מהר את החיילים למציאות מורכבת יותר".

וזו תגובתה הרשמית של התנועה-לאיכות-השלטון: "זמן קצר לאחר התרחשות התאונה בצאלים, פנו אל התנועה למען איכות השלטון בישראל משפחות החללים והפצועים בבקשה לסייע להן להביא את חקירת הפרשה לידי גורם חיצוני בלתי תלוי בצה"ל.

"התנועה קיבלה מהמשפחות השכולות

והפצועים חומר ראיתי מבוסס שכלל קלטות וידיאו, קלטות אודיו ותצהירים תומכים. לאחר שערכה תחקיר מעמיק ומקיף של הנושא, החליטה הנהלת התנועה, מתוקף תפקידה הציבורי, להעביר את כל החומר שבידה אל משרד מבקר המדינה ולדרוש את חקירת אירועי הפרשה. ואמנם, בעקבות דרישת התנועה מצאה מבקרת המדינה לנכון לפתוח בחקירת הנושא.

"התנועה מאמינה במהימנות החומר הראייתי שהועבר לידיה ושפורסם בתחקיר 'ידיעות אחרונות'. יחד עם זאת, מקבלת התנועה את החלטת מבקר המדינה כפי שהתפרסמה בדו"ח, ורואה את הפרשה כסגורה.

"ראוי להדגיש כי מעורבותה של התנועה בפרשת צאלים ב' נועדה אך ורק לסייע להגיע לחקר האמת בפרשייה כאובה זו." ■

ברוך קרא הוא עיתונאי ב"הארץ"

"התקשורת אשמה"

הזניחו, לדעתה, כלי התקשורת את פרשת צאלים. למשל: "ביום 2.5.97 התפרסמה במוסף 'סופשבוע' של 'מעריב' כתבה מאת נדב זאבי שכותרתה: 'אני הלוחם מסיירת מטכ"ל' שצעק על אהוד ברק באסון צאלים ב'... ביום 5.5.97... פנתה התנועה למען איכות השלטון במכתב אל מבקרת המדינה בבקשה כי תחקור את העדויות החדשות של החיילים שנכחו באירוע... המכתב דובר על-ידי התנועה ונשלח אל כל כתבי העיתון נים, אך לא זכה לאיזכור באף אחד מכלי התקשורת, כולל 'מעריב', שלמעשה המכתב היווה ידיעת מעקב לסיפור שלו". או למשל: "התחושה של אנשי התנועה היתה שהתקשורת מתייחסת בשלווה יחסית לעתירה (נגד המבקרת)". עוד כותבת בסמך: "ברק גם לא נמנע מלתקוף את העיתון 'מעריב' ולפקפק במקצועיותו של הפרשן המזוקן מגלגל העיניים, כשהוא מכוון דבריו לפרשן המשפטי של העיתון, משה נגבי" (העבודה, כאמור, נבדקה על-ידי נגבי בעצמו).

וכך מסכמת בסמך: "לאחר רצח רבין קיבל ברק מעמד של יורש וכמי שמהווה את אחד מעמודי התווך של מפלגת העבודה. לאחר ההפסד בבחירות '96 ועם הפיכתה של מפלגת העבודה למפלגת אופוזיציה, קשה היה לעיתונות לתקוף את מי שמהווה אופי ציה אלטרנטיבית יחידה לבנימין נתניהו. לדעתי, לתקשורת לא היה נוח להעמיד עצמה במצב שהיא תהיה זו שתפגע בסיכויי יו להחליף את השלטון הנוכחי".

רק כלי תקשורת אחד מבין השלושה שנחשפו לתחקיר מצא אותו ראוי לפרסום. יותר מרמז לדעת התנועה-לאיכות-השלטון על התנהגות התקשורת בפרשת צאלים אפשר למצוא במקום בלתי צפוי: בעבודה סמינריונית שהגישה דוברת התנועה, דורית בסמן, למרצה משה נגבי (שהוא גם הפרשן המשפטי של עיתון 'מעריב'), במסגרת לימודי התקשורת שלה באוניברסיטה העברית. העבודה היא בסיס לכתבה שעומדת להתפרסם בבטאון התנועה-לאיכות-השלטון. כותרתה: "מאפייני הסיקור התקשורתי של פרשת צאלים ב'".

וכך כותבת בסמן על החלטת מערכת "עובדה!": "מספר ימים לאחר שערכה ראיון סיכום לכבוד סיום כהונתו של ברק כרמטכ"ל, הודיעה אילנה דיין למשפחות ולתנועה על החלטתה שלא לפרסם את הסיפור. בגלל צירוף הנסיבות, נוצר בקרב המעורבים בתחקיר חשש כבד שסביב הפרשה הזו מתרקם קשר של שתיקה". על עמדת מערכת "יומן" של ערוץ-1 היא כותבת: "בשבוע האחרון שלפני מועד הפרסום שנקבע מראש, לאחר שלושה חודשים של עבודה מאומצת על התחקיר, עריכת ראיונות וצילומים בשטח, החליט ברגע האחרון אמנון אברמוביץ' שלא לשדר את הכתבה בנימוק שאין בסיפור התחקיר מידע משמעותי חדש המצביע על אשמים חדשים או על מחדלים שטרם התפרסמו".

בסמן מתארת בעבודת המחקר שלה כיצד

ה צב של מלחמה שורר בין מדינת ישראל ומרבית המדינות הערביות. בעיני המשפט הבינלאומי, ישראל היא מעצמה כובשת של שטחים פלסטיניים וסוריים. ואולם לכל הדעות, לא שורר מצב של מלחמה בין מדינת ישראל ובין אורחיה הערבים, והיישובים הערביים בישראל אינם שטח כבוש אלא נמצאים בשטחה הריבוני של מדינת ישראל. לכן, אחרי חמישים שנות קיומה של המדינה, קשה מאוד להשלים עם מדיניות הדיווח של שירות הביטחון הכללי והמשטרה בעניינים הנוגעים למעצרים ולחקירתם של אזרחים ערבים, תוך הפרת שורה של זכויות אדם ואזרח בסיסיות. כן קשה להשלים עם השתקפותה של מדיניות זו בכלי התקשורת. אביא שלוש דוגמאות בלבד:

1. בשבוע האחרון של חודש מרץ '97 נעצרו שלושה תושבי אום-אלפחם, סלים ג'ברין, סעיד מחג'נה ומרוואח מחג'נה, בחשד שסייעו למחבל המתאבד מוסא רנימת, האחראי לפיגוע בבית-הקפה "אפרופו" בתל-אביב ב-21.3.97. לבקשת המשטרה הוציא בית-המשפט צו למניעת מפגש בינם ובין עורך-דין וצו איסור פרסום גורף על כל הפרשה. אך זה לא הפריע ל"גורמי ביטחון" ולצנזורה לאשר פרסום שלפיו "נבדק חשד כי המחבל המתאבד שביצע את הפיגוע בתל-אביב קיבל סיוע מערבים אזרחי ישראל".

במקביל הדליפו גורמי הביטחון לעיתונאים שהחשודים הם תושבי אום-אלפחם, ובאותו יום יצאה שיירה של עיתונאים לעיר כדי לסקר ולדווח על המתרחש ב"קן הצרעות". ואולם, עוד בטרם הגיעו העיתונאים ליעדם, הם שמעו ברדיו כי שלושת החשודים, המתפרנסים מסחר בעופות, שוחררו ממעצר לאחר שנתגלה להם לחוקרים כי האליבי שמסרו היה מוצק. במקביל נענה בית-המשפט לבקשת "הארץ" וערוץ-2 והסיר את הצו לאיסור הפרסום.

2. במהלך השנים '98-'96 נעצר סגן ראש עיריית אום-אלפחם, ד"ר סולימאן אגבריה, שלוש פעמים בחשד של סיוע כספי לחמאס. על שלושת המעצרים דווח בהרחבה באמצעי התקשורת האלקטרונית ובאותיות של קידוש לבנה בעיתונות. בכתבות על מעצרו האחרון בסוף מאי '98 הוצג ד"ר אגבריה בחשד שהוא "מממן החמאס". אחרי מעצר של 11 יום הוא שוחרר בערבות עצמית, אך עד היום לא הוגש נגדו כל כתב-אישום. מרבית כלי התקשורת לא דיווחו על שחרורו מהמעצר, או שפרסמו כתבה קטנה של כמה עשרות מילים בפנינה נידחת.

3. במהלך חודש נובמבר '98 בוצעו באום-אלפחם וביישובים ערביים נוספים בוואדי ערה מעצרים של אזרחים ערבים. העצורים הובאו בפני שופטים שונים ובמקומות שונים בארץ, ולבקשת השב"כ והמשטרה הוציא בית-המשפט צו האוסר עליהם להיפגש עם עורך-דין ואיי-סור פרסום. זהות העצורים היתה ידועה למשפחותיהם ולרבים מהתושבים ביישובי מגוריהם. פרקליטיהם קבלו על כך שהם נדרשים להגן על לקוחותיהם כשידיהם (של הפרקליטים) כבולות. בהדרגה הוסרו הצווים למניעת מפגש עם עורך-דין ואיסור הפרסום, וכך נודע כי היו חשודים בהשתייכות לארגון חמאס ובסיוע לפיגועים.

למחרת שחרורו של חסן אגבריה על-ידי בית-המשפט הוציא שר הביטחון, לבקשת השב"כ, צו מעצר מנהלי נגדו: אך תוך כדי הדיון המשפטי בערעור על המעצר המנהלי, מיהרו שלטונות הביטחון לבטל את הצו. כל שמונת העצורים החשודים שוחררו בערבות עצמית, ועד היום לא הוגשו נגדם כתב-אישום.

המקרים האמורים הם תופעה שכיחה במגזר הערבי. בעליל, מדובר במעצרי-שווא שמקורבנותיהם גשלות זכויות אדם ואזרח בסיסיות. מבחינתנו כעיתונאים, דמם הפקר בתקשורת. ■

יוסף אלגזי

דמם הפקר

ספטמבר '98: עימות בין המשטרה למתפרעים באום-אלפחם

אלום: עוזי קורן

**התקשורת אדישה
למעצרי-שווא של ערבים
ישראלים שונשלות
מהם זכויות אדם
ואזרח בסיסיות**

יוסף אלגזי כותב ב"הארץ"

עמוס נוי

קלישאת המאה

ל עורך מתחיל יודע שהקלישאה היא האויבת הגדולה של העיתונות. לא רק הקלישאה הלשונית, אלא בעיקר הטיפול בחומרים – ה"פרויקט", שבמאמץ להיות מקורי ורענן משיג דווקא את ההפך, ה"גימיק" שהיה אולי פעם חינוכי ועתה טרחני, הרעיון ה"נפלא" שכבר נראה כמו בדיחה ממוצה היטב. כל-כך צפוי, כל-כך משעמם, כל-כך גותן תחושה שלא יקרה שום דבר נורא אם לא נקרא את (נביח) המוסף לחג. תחושה שבמהותה היא מכת מוות לעיתונות. אז נא להוסיף לרשימת מאה הקלישאות הגדולות של העיתונות העברית במילניום הנוכחי – הכוללת, במקומות טובים בצמרת, את פרויקט ה"סליחות" ערב יום-כיפור, צילום השעון ביפו בעת המעבר לשעון קיץ, שוק מחנה-יהודה כאתר וירטואלי "עממי" ו"צבעוני" לבירוך מצב-הרוח הלאומי בעת העלאת מחירים, פרישת בכירים מהליכוד או תכונת ערב חג, וכמובן, רשימות המאה למיניהם (של רגעים מביכים, נשים משפיעות, יפים/יפות, שירים עבריים, מה לא בעצם) – את המלה "מילניום" על כל הטיותיה וצירופיה. הכל פתאום "על סף המילניום", "עם קץ המילניום", "לקראת תום המילניום". ואם אני לא טועה, המגמה הנואלת הזו רק תלך ותגבר, ותסתיים, אם באג-אלפיים לא ישעה לתפילותי וידומם את המקלדות במערכות העיתונים, כשיואב קוטנר יצביע על "להקת הרוק של המילניום" ופרופ' דן מירון יבחר את "הספר העברי של המילניום".

•••

ובאותו עניין: משאל מוזר ביותר התפרסם במוסף הספרים של "ידיעות אחרונות" לקראת חג הפסח. הנשאלים, אנשי רוח נכבדים ביר-תר, נתבקשו לבחור את ספר הפרווה וספר השירה העבריים "של המאה". הבחנתי בקיומו של המשאל רק שבוע לאחר מכן, כשפרופ' סור מכובד, ששמו נעדר מהרשימה המקורית, צירף את בחירותיו באיחור (עקב שהות בחו"ל), לאחר ש"חילק את המאה לשניים" ובחר מה שבחר משתי המחציות. האמת, הייתי משוכנע שמדובר בפרודיה מצחיקה למדי על כובד-ראש אקדמי, חשיבות עצמית ואופנת המשאלים. אבל טעיתי. ואם זה מה שקיבלנו בפסח תשנ"ט, תארו לעצמכם מה ינחת עלינו בעוד שנה. אז תעירו אותי במילניום הבא.

•••

אני מסוגל סוף-סוף לשרטט בדיוק רב את דיוקנו של הגבר הישראלי העממי, או לפחות את הדימוי שלו אצל ציבור הפרסומאים אנין הטעם: הוא עובד על משאית או ציוד מכני כבד דומה. הוא משתמש בכלי עבודה, עם עדיפות ניכרת למקדחות. אבל למרות הקדיחה הקרתנית הזו, הוא סובל מבצרות לא נעימות כלל וכלל – התקפי פים קשים של טחורים ופרוסטטה (וגם "פיסורה", מה שזה לא יהיה), ובעיקר, לא עלינו, סוגים שונים ומשונים של הבעיה שלא-מדברים-עליה, נו, אתם יודעים, ביחסי-מין. טוב, נגיד זאת במפורש: אין-אונות ושפיכה מוקדמת.

כיצד רכשתי היכרות כה אינטימית עם הגבר הישראלי העממי, או

לפחות עם הדימוי שלו אצל ציבור הפרסומאים אנין הטעם? פשוט מאוד. אני מאזין עקבי ונלהב של תוכנית הרדיו "שירים ושערים". כל(1) הפרסומות המופנות לתוכנית הזו, ללא שום יוצא מן הכלל, הן או לכלי רכב, ציוד מכני כבד וכלי עבודה (מקדחות! מקדחות!), או קריאות נרגשות למאזין הזכרי: "השאר את הטחורים מאחוריך!" ו"בוא נדבר אתה יודע על מה". זה, בוודאי, אומר משהו על מה שחושבים מיטב המוחות בעולם הפרסום על חובב הכדורגל הממוצע.

•••

אחת הדרמות הגדולות בתקשורת הישראלית – שכסף גדול, ניגודי די אינטרסים ומאבקי כוח משמשים בה בערבוביה – מתרחשת בימים אלה אי-שם במסדרונות ההתאחדות הישראלית לכדורגל. וכמו תופעות רבות, רבות מדי, גם המשחק הנוקשה וחסר הפשרות הזה נערך הרחק מעינה הבוחנת של העיתונות הביקורתית. הכוונה, כמובן, למשא-ומתן על מכירת זכויות השידור של משחקי הליגה והגביע. ההכנסות מהעסקה הכמעט עלומה הזו צפויות להגיע לעשרים מיליון דולר לעונה.

בכל העולם תופסות הזכויות לשידורי ספורט נתח נכבד מעסקי התקשורת. השיטות לחלוקתן, האיזון שבין אינטרסים כלכליים ובין קיומו של ספורט פעיל, בלתי תלוי, המשרת גם צרכים קהילתיים וחינוכיים, מניעת מונופוליציה – כל אלה עומדים באופן קבוע על סדר-יומם של הפרלמנט האנגלי, העיתונות הצרפתית או מומחי הכלכלה האיטלקים.

אבל לא אצלנו. כמו בפרשת לאודר, גם כאן נותר הנושא המורכב והמרתק הזה בשליטתם הבלעדית של כתיבי הספורט. אבל כאן, לפחות, אפשר לציין לטובה ראיון נוקב אחד, שצריך היה, ויכול היה, לפרנס כל מדור רציני העוסק בתקשורת, עסקים ומה שביניהם. הכוונה היא לראיון שערך דורון ברגרפריינד במוסף הספורט של "הארץ" עם יוסי עבאדי, מנכ"ל מנהלת השידורים במשרד התקשורת.

מעבר לעובדה הבולטת לעין (שלי, לפחות) שהכתב הכין שיעורי-בית, העלה שאלות קשות, והוא בקי בנושא הסבוך ובתקדימים האירופיים הרבה יותר מהמרואיין, מבצבצת מהראיון גם תופעה אופיינית נוספת לעיתונות הכלכלית המקומית (ומרואיניה): הכאילו-קפיטליזם הוולגרי של אנשי מפתח ומקבלי החלטות במשק, האמונה המיסטית שלהם ב"כוחות השוק", והעדרה של תגובה עיתונאית ביקורתית הולמת.

הסיבה, קרוב לוודאי, היא העדרה הכמעט מוחלט של ההשקפה הסוציאל-דמוקרטית הבסיסית ממדורי הכלכלה. בישראל יכול יוסי עבאדי להגיד ש"רק כוחות השוק יקבעו לכמה קבוצות יש זכות קיום" מבלי שמישהו יקשה על המודל הכלכלי המוזר והמיושן העומד בבסיס הדברים, ומבלי שאיזה פוליטיקאי יתהה אפילו איך פקיד במשרד התקשורת מתיימר להתוות את מדיניות הספורט הלאומית, ולא, נניח, סגן שר ההינוך הנבחר, הממונה על הנושא מתוקף תפקידו. כי בדבר אחד צודק עבאדי, כשהוא אומר: "כל הפעולות שביצעה מנהלת השידורים עד היום זכו לתמיכה מקיר לקיר בכנסת". רק המסקנה שלו שגויה: "המהפכה בתקשורת היא לא פוליטית, היא מתחייבת". המהפכה בתקשורת היא בהחלט מאוד פוליטית, זה רק הפוליטיקה (והעיתונות הכלכלית) שאינן פוליטיות מספיק. ■

עמוס נוי הוא איש מחשבים

ילדים זה שמחה

מדוע מסקרת העיתונות הישראלית באהדה גדולה הריונות של נשים מבוגרות

אופן מסורתי רואה העיתונות הישראלית את זירת הפעילות העיקרית שלה בכיסוי השילוש הקדוש: ביטחון, חוץ וכלכלה. בשנים האחרונות, כתוצאה מההשפעה הגוברת של התקשורת בחו"ל, כניסת נשים לעיתונות ותחושת העייפות והשחיקה של קוראים וכותבים כאחד מהנושאים "החשובים", תופסים תחומים כגון טכנולוגיה, היגיון ובריאות מקום בולט יותר. אבל העלייה בכי-סוי העיתונאי לא הביאה בהכרח להתמקצעות המצופה. לעתים קרו-בות מדי מתאפיין הדיווח העיתונאי על תחומים אלה - גם בכלי תקשורת התופסים את עצמם כ"רציניים" - בהתלהבות כמעט ילדו-תית, בורות ושירות אינטרסים זרים.

את הטענות שהוצגו לעיל ניתן להדגים באמצעות בחינה מקרוב של סיקור טיפולי הפוריות בעיתונות הישראלית, ובמיוחד בסיקור הריו-נות בגיל המבוגר. התחום הזה מצוי כיום בחזית הטכנולוגיה והרפוי-אה, ומסוקר בהרחבה בעיתונות העולמית. די לציין כי בסיכום האי-רועים החשובים של השנה שערכה רשת סי.אן.אן, ארבעה מתוך

בנושא הפוריות בחרה העיתונות

הישראלית להתנהג כמו אוהדת במגרש כדורגל: היא לא שואלת שאלות קשות

עשרת האירועים החשובים בתחום הבריאות נגעו לפוריות ולרבייה. אפשר היה להניח שההתלהבות התקשורתית מההתפתחות בתחומי הפוריות נובעת בעיקר מהחדשנות שבתחום. אבל להניח כך יהיה בבחינת עצימת עיניים: גם הטיפולים הנהוגים בטרשת-נפוצה היום הם חדשניים, ואלה בקושי זוכים לאזכור. מה שגורם לתקשורת הישרא-לית והזרה כאחת להסתער על תחום הפוריות בהתלהבות כזו (לש-ביעיות ולשמייניות מובטח מקום בעמודים הראשונים בעולם כולו. העיתונות הישראלית תקדיש מיקום דומה גם לרביעייה תוצרת הארץ) הוא היות הנושא מעניין, שלא לומר סנסציוני. בעיתונות החוץ, שאינה כבולה לסדר-היום של שר הביטחון, מתפרסמות ידיעות על ביציות מוקפאות או טכניקה לקביעת מין היילוד בעמודים הראשונים לא בגלל חשיבותן בהכרח, אלא בגלל איזו היענות למציצנות פופוליסטית. העיתונים האלה מבינים שגם כיום לידת ילד לאשה בת שישים דומה בעיני הקוראים ללידתה של עגל בעל שני ראשים.

העיתונות הישראלית אינה נבדלת בכך מהעיתונות הזרה. אולם בשעה שהעיתונות הזרה מתעניינת בעיקר בחידושים בפוריות וששה לדווח עליהם, העיתונות הישראלית היא גם בעלת עמדה בנושא - וזו אוהדת במובהק. די לראות את האופן שבו דווח בתקשורת הישרא-לית על מקרה סימי חרמון, האשה בת ה-58 שהרתה וילדה בת (סי-פורה פורסם לראשונה ב"ידיעות אחרונות", 22.5.98). החדשה לא התקבלה רק בפה פעור אלא גם בפרגון ניכר. זאת בניגוד, למשל, לתגובות המעורבות, חלקן גם חריפות מאוד, שהופיעו בעיתונות העולמית בעקבות ידיעה על איטלקיה בת 63 שילדה. בארץ, כמעט

בכל מקרה, כמעט ללא יוצאים מהכלל, מגלה התקשורת אהדה להר-יונות בגיל המבוגר ולטיפולי פוריות.

ישנם כמה טעמים לאהדה הזו. ברמה הראשונית יש בכך ביטוי של הכרת תודה של העיתונות למפרנסיה: סיפורים על אשה בת שישים שהופכת לאם מוכרים עיתונים. חוקה על העיתונות שתהיה בעדם. יתרה מזאת, לידות בנסיבות חריגות - בגיל מבוגר, לנשים שעברו אינספור טיפולים קודם לכן וכו' - הן בגדר סיפורי נסים, סיפורים עם סוף טוב. בשטחים ההולכים ומישטטים בין עיתונות לבידור יש רצון גדל והולך, מצד העיתונות ומצד הכותבים בה, לספק לציבור הקוראים סיפורים כאלה. כאן ניתן להוסיף שבעידן המפוכח, שבו הועם זוהרם של פוליטיקאים ואנשי צבא, קל להכתיר את הרופאים - מחוללי נסים שכמותם - כגיבורים החדשים. ואכן, רופאים מוביי-לים מתחום הפריור הפכו כבר מזמן לבעלי מעמד כמו-כוכבי. כמה

רופאי עיניים, רופאי ילדים, כירורגים או אורולוגים נהנים ממעמד דומה?

לא ניתן להבין את הקסם שמהלכים סיפורי-רי הנסים מתחום הפריור על העיתונות בלי להידרש לשינוי מבנה כוח-האדם שעברה התקשורת הישראלית בעשורים האחרונים. יותר ויותר מהעוסקים בעיתונות כיום הן נשים. שיעור לא מבוטל מקרבן הוא נשים באמצע החיים, חלקן רווקות, וחלקן כאלו שמשעמם שונים, שקרייריותם הוא רק אחד מהם, לא התפנו ללידת ילדים. לנשים עיתונאיות אלו יש רצון מובן להרגיש שעדיין לא איחרו את הרכבת, ומשאלת הלב הזו מוצאת את ביטויה בסיקור של הריון בגיל המבוגר באמצעי התקשורת - סיקור שהוא באופן בלעדי כמעט נחלתן של עיתונאיות.

הסיבה האחרונה לאהדת התקשורת את הנושא צריכה להיות ברורה לכל מי שעוסק בתחום, והיא שכמובן, בניגוד למה שנהוג לחשוב בציבור הרחב, העיתונות - בוודאי בארץ - אינה עיונית. וכיוון שבישראל מקובל להניח שילדים זה שמחה, העיתונות הישראלית לא תהיה זו שתשבית את השמחה על-ידי הצגת שאלות בלתי נעימות.

אלא שהצגת שאלות הוא מתפקידה המרכזיים של העיתונות. וכשהעיתונות נמנעת מלשאל שאלות על עלויות מול סיכויי הצלחה (בין אחוז לשני אחוזים סיכוי להיכנס להיריון בהפריה מלאכותית לאשה בשנות הארבעים), טובת הילד, סדר עדיפי-

ויות לאומי וכיו"ב, אפשר שהיא מועלת בתפקידה. אלו הן שאלות ברמה העקרונית, וייתכן שפשוט לא היה מי שישאל אותן.

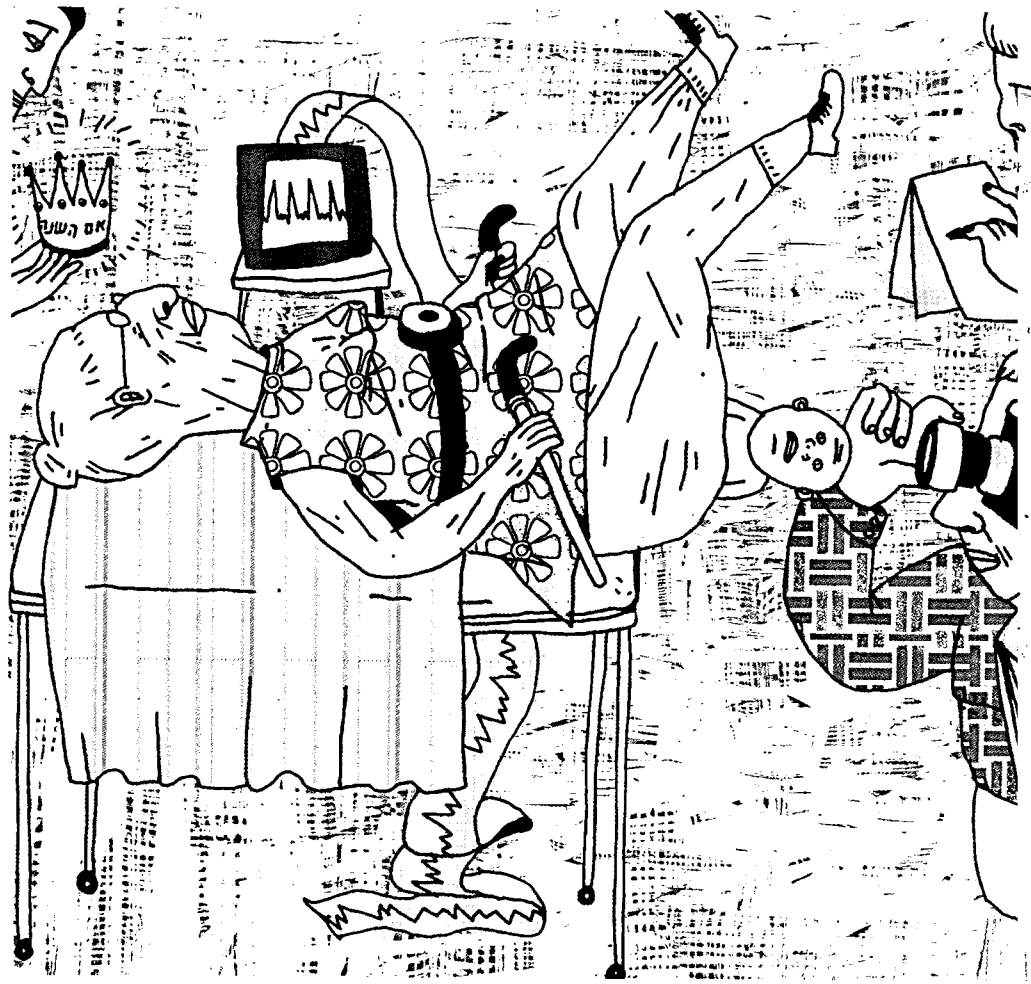
איוה תירוץ, מבחינת העבודה העיתונאית, יכול לעומת זאת להיות לשלווה המשונה שבה התקבלו הטענות כאילו גילה האמיתי של יולדת מבוגרת לא היה ידוע לרופאים? על אף שהטענה שלפיה מישהי יכולה לעבור את כל הביורוקרטיה של בית-החולים וקופת-חולים בלי שייודע גילה האמיתי היא בלתי סבירה, בכל זאת עיתונאים קיבלו אותה והביאו את הסיפור כמות שהוא.

הנכונות שלא לשאול שאלות, או לקנות בקלות יתרה מידע קלוש, חמורה פחות מנכונותם של רבים בתקשורת לשתף פעולה בהסתרת מידע מהקוראים. בסוגיה של הריון בגיל מבוגר, הדוגמה הבולטת ביותר היא ההסתרה העקבית של העובדה שבהריונות כאלה מדובר בדרך-כלל בהריון מתרומת ביצית, כלומר שהילד אינו הילד הגנטי

איוה: חתום חתום

של היולדת. בתוכנית "עובדה" שעסקה בסימי חרמון, למשל, לא היה כל אזכור לכך שהילד אינו ילדה במונח הגנטי. התוכנית אפילו שיתפה פעולה עם חרמון, שהציגה את עצמה בפני יולדות אחרות במחלקה כמי שאירע לה סוג של נס בכך שנכנסה להריון בגילה. דוגמה נוספת: ב-20.11.98 התפרסמה ב"מעריב" כתבה על אשה אחרת, בשנות החמישים שלה, שהיתה לאם. מתוך כשלושת אלפים מלה, העובדה שההריון הושג על-ידי תורמת ביצית צוינה בעמוד השני של הכתבה, במלים בודדות, כשהכתבת, דרך אגב, לא קוראת לזה תרומת ביצית, אלא השתלת ביצית. במקרים כאלה קשה שלא להניח, בצער כמובן, שהבעיה אינה רק רצון התקשורת לחבור אל הרופאים במכירת חלומות יפים, אלא גם בבורות פשוטה. למרבית העיתונאים אין הכשרה או בקיאות בתחומי המדע והטכנולוגיה. ייתכן אפוא שלא כל העוסקים בכתיבה על

התחום מבינים שאכן מדובר בביציות שהושגו מאשה אחרת, ולפיכך נס ההריון בגיל המבוגר הוא לא כל-כך נסי. הרופאים משתפים פעולה עם השקר הזה מטעמים שלהם: בשיחת רקע שהתקיימה לפני כמה חודשים עם מנהל יחידת ההפריה המלאכותית בבית-חולים במרכז הארץ, אמר הרופא כי המטופלות עצמן לא רוצות שידעו שילדן אינו שלהן גנטית, ולפחות לגבי חלק מהן הוא מניח שהן מדחיקות את המידע הזה או לא מבינות אותו עד הסוף. אתיקה של רופאים צריכה להידון במסגרות אחרות. אבל שיתוף הפעולה של העיתונות עם הרופאים בהסתרת מידע הוא סוגיה אתית בעייתית ביותר, שיש לדון בה.

נוכח הכשלים העיתונאיים הכוללים כל-כך כמעט שאין מקום להזכיר ליקויים שוליים יותר, ובכל זאת. מדוע אין מנהלים מעקב עיתונאי אחרי גיבורי הסיפורים? למשל: כיצד מתפתחים תינוקות

שנולדו כחלק מרביעייה אחרי טיפולי פוריות בהגיעם לגיל בית-הספר, או כיצד מתמודדת אשה בת שישים, החיה בגפה מהבטחת-הכנסה של הביטוח-הלאומי, עם גידול תינוקת תובענית? סיפורים כאלה, שוודאי ראויים לסיקור, אינם נכתבים. בנושא הפוריות בחרה העיתונות הישראלית להתנהג כמו אוהדת במגרש כדורגל: היא לא שואלת שאלות קשות, לא נכנסת לדיונים אתיים ולא בודקת מה קורה אחרי הראיון הראשוני המבשר על הנס הפלאי שקרה לפלוגנית. וכשמשוה קורה - למשל, כשפתאום מסתבר שבני ורותי נחמני לא מסתדרים ביניהם, או שהפונדקאית הראשונה הסתכסכה עם המזמיר נים - אז הדיון נתפס כדיון חדש ושונה לגמרי מהקודם, זה שאמור היה להביא גם תסריטים כאלה בחשבון.

בנושאים חברתיים יש לתקשורת השפעה על עיצוב התודעה. אולם דווקא בתחומים אלה מחזקת התקשורת את המוסכמות החברתיות

הקיימות. דוגמה לכך הוא שקר הגנטי ות שהוזכר לעיל. בציבור נוצר רושם מוטעה, כאילו כל ההריונות בגיל המבוגר והמבוגר מאוד הם הריונות גנטיים. השקר הזה מחזק את פולחן הגנטיות שקיים ממילא בחברה הישראלית. נשים שעומדת בפניהן הבחירה, ללדת ילד מתרומת ביצית או לאמץ, נוטות, במקרים רבים, לבחור בתרומת ביצית, כדי שיוכלו ליצור את הרושם בסביבתן החברתית שהילד הוא "שלהן". התקשורת, בתמיכתה הבלתי מסויגת בהריונות בכל מצב ובכל גיל, מפעילה לחץ על נשים. לא פעם קוראים ראיונות, בעיקר במוספי הנשים, עם דמות מפורסמת המצויה בשנות הארבעים לחייה. אם מדובר באשה רווקה, כמעט תמיד תגיע השאלה הבלתי נמנעת: "ומה עם ילדי?", והאשה עונה כמעט תמיד: "גם זה יגיע". בהנחה שלא מדובר פה בבורות מצד העיתונאי או המראיינת - על מי מנסים "לעבוד" בדיאלוג הזה, שחוזר על עצמו שוב ושוב? מדוע חשוב כל-כך לכולם ליצור את הרושם שהיום, עם הפריות המבחנה והרופאים, הכל אפשרי, וכדאי לנסות, שוב ושוב ושוב... לתמיד?

אז ישנן המוסכמות החברתיות הישראליות, וישנו המאבק הסמוי אך המתמיד להשיב את הנשים למקומן המסורתי. אלה ואלה חוברים ללחץ על הנשים

לממש את האופציה ללדת; אופציה שפעם עמדה לרשותן של נשים פוריות בלבד, אחר-כך של נשים עקרות שמצופה מהן לערוך עוד ועוד נסיונות עד תום גיל הפוריות, והיום אמורה להימשך עמוק לתוך הפנסיה. אבל שאלת הלחץ על הנשים, או הבלוף של ההורות הגנטית, אינם אלא ספיח לעצם המסר שמעבירה התקשורת - שהכל אפשרי, תמיד. בגלל שורה של אינטרסים ומשאלות לב יצרה התקשורת הישראלית, עוד הרבה יותר מהתקשורת העולמית, את התחושה שאם לא עכשיו, אז בגיל ארבעים או חמישים. המסר הזה - שאין מה למחר - הוא מסוכן משום שהוא לא נכון. קוראי העיתונים שגמעו בשקיקה את הסיפורים ההוליוודיים, האמינו והמתינו, עשויים לגלות את האמת מאוחר מדי. ■

אורנה לנדאו היא עיתונאית

כך הפכה אלמונית מס' 5 לסיפור

והציעו לה חסינות מתביעה, חזרה בה מן התצהיר. אז, לאחר שהחל משפטו של קלינטון בסנאט, החליטה לפרסם את הטענות, אך אלה הגיעו לעיתונות הרצינית רק ב-19 בפברואר.

מדוע הפכה הפרשה הזאת לסיפור גדול רק לאחר שתמו הליכי ההדחה למעשה, היו כמה כלי תקשורת מובילים שהתחקו אחר הסיפור כבר משנת 1992, אך לא הצליחו לאמת אותו. ברודריק סירבה להתראיין לפרסום, וכלי התקשורת התנגדו, ובדין, להסתמך אך ורק על מקורות מכלי שני.

רק בסוף חודש ינואר, ערב ההצבעה במשפט ההדחה בסנאט, הצליח חו אנשי החדשות של אן.בי.סי לשכנע את ברודריק להופיע בראיון. במשך כמה שבועות ניסו אנשי אן.בי.סי לאמת כמה פרטים בסיפור שלה, ובינתיים עצרו את הפרסום. הם פעלו כהלכה. מלכתחילה היה הסיפור של ברודריק בעייתי, בייחוד מן הבחינה המשפטית. היא סיפרה סיפור, הכחישה אותו, ואחר-כך חזרה בה מן ההכחשה. כך העמידה היא עצמה את מהימנותה בספק, ופרקליטיה של ג'ונס, וכן סטאר, לא הצליחו לבסס תיק על סמך העדות שלה. אפילו חברי הקונגרס ששימשו תובעים במשפט קלינטון ראינו אותה, אך החליטו שלא להשתמש בטענות הללו בפומבי, במאמציהם להרשיע את קלינטון.

והיתה עוד בעיה – עיתוי ההחלטה של חוואניטה ברודריק לפרסם את הסיפור. במשך קרוב לעשרים שנה היא לא יזמה את הפרסום, ועשתה זאת רק כאשר הטענות שלה היו עשויות להביא לסילוקו של קלינטון מהתפקיד, בעוד שהיא עצמה הצליחה לחמוק מהליכים משפטיים.

העיתוי הזה העניק לאן.בי.סי ארכה. בעיתונות יש מסורת ארוכה של הגינות, האומרת שאין מטילים פצצות ברגע האחרון, בעיצומן של מערכות בחירות או ויכוחים ציבוריים אחרים. חוק בלתי רשמי זה מונע השפעה לא ראויה של סיפורים על התוצאות, קודם שהליך הביי-רוור של העיתונות ממצה את עצמו.

בנוסף על בעיית העיתוי, חומרת הטענות עצמן צריכה לחייב רמה גבוהה מאוד של הוכחה ואימות. בסופו של דבר ספגו חדשות אן.בי.סי אש כבדה על שלא פרסמו את הראיון בשלב מוקדם יותר. הדבר רק מוכיח שלפעמים האיפוק קשה יותר מההליכה קדימה. הפעלה זו של שיקול דעת – עריכה – מצויה בלב לבו של מקצוע העיתונות.

...

אך בעוד שאן.בי.סי וכלי תקשורת אחרים היו עסוקים באימות הסיפור של גברת ברודריק, הופיעה לפנינו התרבות החדשה, קצרת הרוח של העיתונות. זו אינה תרבות המציבה לעצמה את המטרה לברר אם סיפור כלשהו נכון או לא. היא מתעלמת מהליכי האימות ומתמקדת במחלוקות משניות הקשורות לדיון בסיפור.

כך, למשל, בדצמבר העלה כריס מתיוס, מארח טוק-שואו בסי.אן.בי.סי, את הסיפור של ברודריק, בלא שטען ולו ברמז שהוא ניסה לאמת אותו. במקום זה הוא עסק בשאלה, כיצד חברי קונגרס משתמשים בחשאי ב"האשמת האונס" כדי לגבש את דעתם בעניין ההדחה.

כך נהגו גם בתוכנית רדיו, בחדשות "פוקס", באתר האינטרנט של מאט דראדג' וב"ווישינגטון טיימס": לא עוסקים בהאשמות לגופן, אלא בהיסוס של חדשות אן.בי.סי אם לפרסם אותן; או מנסים לנחש אילו לחצים הפעיל הבית-הלכן כדי להרוג את הסיפור.

ולאחר שהליך ההדחה הסתיים, עבר הסיפור אל העיתונות בצורת הצהרה פוליטית של מחברי מאמרי מערכת של ה"וול סטריט ג'ורנל". עמודי המאמרים בעיתון הזה נקטו קו תוקפני ביותר באשר לפרסום הטענות נגד קלינטון, עוד בטרם עברו את מבחן עמודי החדשות של אותו עיתון עצמו. המאמר הזה אילץ כלי תקשורת אחרים להחליט על אופן התגובה שלהם: האם לפרסם את הטענות בעמודי החדשות כמות שהן, או כסיפור על ויכוח פוליטי.

העיתונות הישנה ניסתה להגיב על סוג חדש זה של עיתונות, שאינו מעוניין בגילוי העובדות, אלא בהשפעה על האירועים, במקרה זה – בניסיון לפגוע בקלינטון.

בלו אותה, את אלמונית מס' 5. לאחר חודשים של לחישות בטור הרכילות "און-ליין" של מאט דראדג', התקפות של איש הכבלים כריס מתיוס ורמיזות מצד מצליף הרוב בבית-הנבחרים, טום דיילי, רפובליקאי מטקסס, עשו הטענות של חוואניטה ברודריק נגד הנשיא קלינטון, כאילו תקף אותה מינית, את דרכן אל העיתונות הרצינית.

ב-19 בפברואר התפרסם ראיון שהעניקה ברודריק לדורותי רבינו-ביץ', כותבת מאמרי המערכת של ה"וול סטריט ג'ורנל", ושימש בסיס לידיעה שפורסמה בעמודי המאמרים של העיתון.

למחרת פרסם ה"ווישינגטון פוסט" בעמודו הראשון ידיעה חדשותית ארוכה בנימה נפגעת, ובה הסביר כי הוא ראיין את הגברת ברודריק חודשים אחדים קודם לכן, שלא לפרסום, ורק לאחר הפרסום ב"וול סטריט ג'ורנל" קיבל את הסכמתה לפרסום.

כעבור ארבעה ימים שידרה רשת אן.בי.סי ראיון שצולם לפני הפרסום ב"וול סטריט ג'ורנל", ואז, רק אז, גילו מיליוני אמריקאים את הסיפור.

מה נוכל ללמוד מן האופן ומן העיתוי שבהם הפכה האלמונית מס' 5 לסיפור? הסיפור הפתלתול הזה הוא מדד למה שאפשר לכנות "תרבות המדיה המעורבת החדשה", והוא אות למה שעתידי לבוא – ומה שעתידי לבוא מבשר רעות לשיח הציבורי.

אמריקה קרבה והולכת לעבר עיתונות של הנחות במקום של עובדות בדוקות, והמחיר שתשלם החברה על כך יהיה גבוה. איננו מנסים

אמריקה קרבה והולכת לעבר

עיתונות של הנחות, במקום של

עובדות בדוקות, והמחיר שתשלם

החברה על כך יהיה גבוה

לשפוט כאן את טיב טענותיה של הגברת ברודריק, יתרה מכך, אנו מאמינים שככל שירבה מספר אופני התקשורת, כולל טלוויזיה בכבלים ואינטרנט, כך ייטב לכולם. כל רצוננו הוא לחזור ולהדגיש את תפקוד העיתונות, על חשיבותו ועל מגבלותיו.

סוגיית התאמתו של מר קלינטון לתפקיד חורגת מתחום עיסוקם של העיתונאים. אך תפקיד העיתונאי הוא לברור את העובדות מן הטענות ולספק מידע מהימן ומדויק, שבאמצעותו יוכלו האזרחים להחליט בכוחות עצמם. והתהליך הזה נתון עתה בסכנה.

...

גברת ברודריק מנהלת מעון בארקנסו. היא טוענת שבשנת 1978 כפה עליה ביל קלינטון יחסי-מין בתדרה במלון. בשעתו סיפרה על כך לידידים. היא לא פנתה למשטרה ושמרה מרחק מעיתונאים. כעבור שנים, כאשר התקשרו אליה פרקליטיה של פולה ג'ונס, חתמה על תצהיר ובו הכחישה את הטענה שקלינטון תקף אותה. אך כאשר התקשרו אליה חוקרים מטעם החוקר העצמאי קנת סטאר

קדומות אינו מועיל לאיש, רק משלהב את הרוחות. ככל שירבו המקורות לידיעות, כך ייטב לכולם. אך אם העיתונאים חושבים כי פירוש הדבר שמידת האחזיות שלהם לאמת עובדות פוח־תת, יש בכך סכנה גדולה. לכל היותר, האחזיות הזאת רק גוברת. יש יותר מדי מיס-אינפורמציה ודיס-אינפורמציה.

ככל שהעיתונות הופכת לבמה לעימות, כך רבים יותר מתרחקים ממנה. בחברה שבה ההיצע גדל, ואין כמעט גבול לעומק המידע, יש לייחס חשיבות רבה ביותר למקור, שהמידע שלו הוא המהימן ביותר. כל חברה יוצרת את העיתונות שלה. בכל חברה, כך אנו למדים מן ההיסטוריה, העיתונות המובילה היא זו האמינה ביותר. עיתונאים המבקשים להתמודד עם הגל הנוכחי של שינויים טכנולוגיים, כלכ־ליים ופוליטיים חייבים לעמוד בלחצים לוותר על הערנות או על עקרונות ההוכחה.

על מנת לשמור על מעמד של סמכות בעיני הקהל, חייבים העיתונ־אים לזכור את אחת האמרות הישנות-נושנות: במקרה של ספק, מוטב למחוק. לצאת ראשון ולשנות, זה חסר תועלת, וחמור מכך - זה מזיק לעיתונות ולחברה גם יחד. ■

חוס רוזנטיל מנהל את הפרויקט למציוות בעיתונות מטעם קרן פיו. ביל קובץ הוא אוצר בקרן נימן לעיתונות באוניברסיטת הרווארד. השניים כות־בים בימים אלה ספר על השפעת שערוריית קלינטון על העיתונות. המאמר פורסם במקורו ביוניוניטון פוסט. המחברים אישרו להעין השביעית לחרומו ולפרסמו בעברית.

עיתונות הנהגות החדשה הזאת לוחצת לכיוון של פרסום סיפורים קודם שמעמידים אותם במבחן של כללי הדיווח - והרי כל דיווח מחויב בכללים. תפקיד העיתונות בחברה טמון ב"כבוד בלא סייג לעובדות", כפי שניסח זאת פרופ' ג'ים קארי מבית-הספר לעיתונות של אוניברסיטת קולומביה.

מאחר שהשקעה בדיווח יקרה מדי, וצעקות רמות יכולות לעורר קהל, הרי חלק ניכר ממה שמכונה "מהפכת המידע" קשור לניחושים ולטענות, ולא למידע. בנוסף על כך, המחזור הבלתי פוסק של חדשות מקשה מאוד על אימות הידיעות. העיתונות של היום היא פחות מדי מוצר ויותר מדי תהליך המתנהל בזמן אמת ובפומבי. תחילה מופיעות הטענות, אחר-כך בא תורם של הסחטנים והספסרים, ורק לבסוף מגיע תורה של הטענה הנגדית.

הדרישה לעמוד בתגודות המתוריות הללו אינה מותרת לעיתונאים די זמן לברר מה נכון ומה חשוב. הקהל מקבל את התבן, את חומר הגלם. יש באוויר עוד "חדשות", אך הן מועברות טיפין טיפין, כמעט בלי לעמוד על ההקשר שלהן.

עיתונות של הנהגות בלתי מסווגות מקשה מאוד על האבחנה בין עובדות לפרשנות, על מציאת התבדלים בין טיעון לרמיוה, והיא מותרת את החברה מועדת יותר למניפולציות.

...

העיתונות היא במה לדיון ציבורי, אך אם הדיון הזה אינו מבוסס על מידע מדויק, הוא אינו מקדם אותנו אל האמת. ויכוח בין שתי דעות

חתמתי, אבל...

דריך נקדי חולק לא מכבר לכל עובדי רשות-השידור, ואליו צורף מסמך מטעם מנהל כוח-אדם ברשות, הדורש לחתום כי "קיבלת את המסמך וכי תפעל על-פי הנחיותיו". ובכן, חתמתי, אבל...

אבל אינני מקבל, מבין או מסכים עם כמה מהנחיות נקדי הנגזרות בהתעלמות מהמציאות או בניסיון לייפות אותה. אינני יכול לפעול על-פי הנחיות נקדי המנסות לכלוא עמדות מוסריות, משתדלות להתאים אירועים מסוימים להנחיות עקרוניות ארוכות טווח, ובעיקר אלה השוללות את חופש המחשבה ושיקול הדעת של העיתונאי ברשות-השידור ומכפיפות אותו, את כולו, למנכ"ל. המנכ"ל - זה הנבחר על-ידי ממשלות מתחלפות והוא אישיות ספק מקצועית, ספק פוליטית, ספק שילוב של שניהם, אך תמיד-תמיד הוא במצב שנוי במחלוקת בגלל זהות ממניו. המנכ"ל, על-פי מסמך נקדי, הוא האו-רים והתומים של האתיקה העיתונאית ברשות. כל החלטה בעייתית מועברת אליו בגלל חוק "העורך הראשי", במקום שתהיה מנומקת בשיקול עיתונאי מקצועי.

קוד אתי תפקידו להאיר את הבסיס הנורמטיבי שבו פועל האדם המקבל עליו את הקוד. הוא לא צריך להיות קובץ הוראות, כי על

בהחתמת כל אחד מעובדי רשות-השידור על תדריך נקדי יש משום החתמת הש"ג על במחון הבסיס בשעות השמירה שלו, כדי להסיר אחריות ממפקד הבסיס

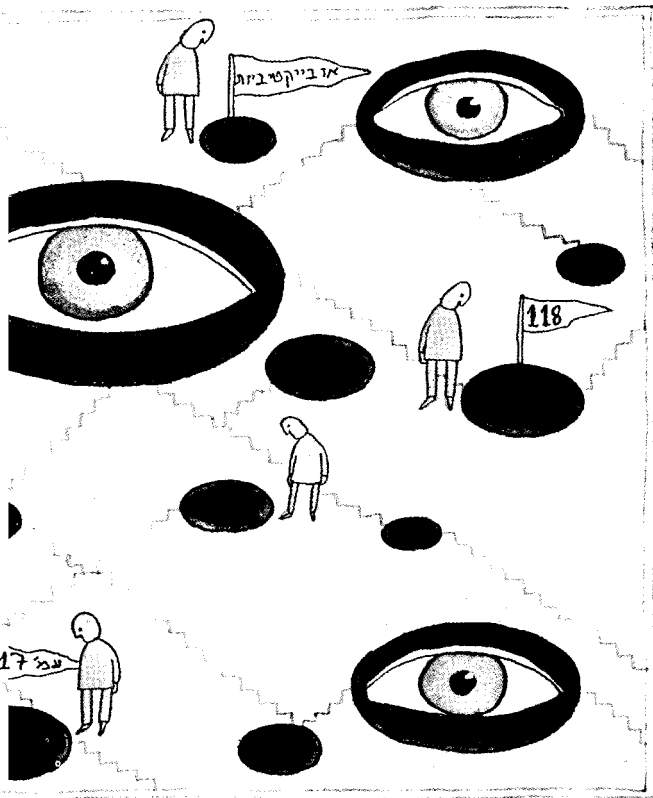
הוראות אין ויכות. לא צריך קוד אתי כדי להודיע לאדם שהוא חייב לבצע הוראה. גם צה"ל - מערכת הייררכית, לא-דמוקרטית, הבנוי-יה על חוקים ופקודות - צריך קוד אתי כדי להאיר את הנורמות שלפיהן הוא רוצה שחיליו יפעלו וימלאו פקודות.

אבל הנחיות נקדי אינן בעייתיות רק בגלל הייררכיית המחשבה ושיקול הדעת שהן כופות. יש בהן ערפול (אולי מכון) שכל עיתונאי לא יכול שלא לחוש חובה לפזר אותו, אחרי הקריאה, בכוחות עצמו: למשל (סעיף 69), זימון לחקירה: "זימנה המשטרה את הכתב לחקירה, חובה עליו להודיע על כך לממונה עליו ולהתייצב". אין שום הנחיה כיצד לפעול, האם להשוף מקורות או לא, מה, מתוך עדות הכתב הנחקר, עלול לפגוע במנהליו ובענף התקשורת שהוא מייצג. בסעיף אחר (129) קובע נקדי לגבי מסירת חומר מצולם למשטרה, כי "השיקול צריך להיות אם אין בכך כדי לסכן את כתבי הרשות ולפגוע במוניטין שלהם". האם כתב רשות-השידור אמור להיות נאמן גם לאתיקה אוניברסלית של עיתונאים לגבי מסירת מידע למשטרה? נקדי לא נכנס לשדה המוקשים הזה.

בסעיף אחר (118) דורש התדריך להקפיד על שידור דברי הורים שכולים בעת לוויית: "שכול אינו מצדיק העברת מסרים פוליטיים בהקשרים בלתי רלבנטיים. שכול אינו הודמנות ואינו צידוק להשיא עצות לצה"ל ולמפקדיו". לך תסביר זאת להורי חללי אסון המסוקים, השקופים גם בסיבת האסון וגם בנסיבות המבצעיות שחייבו את הסתת בניהם ללבנון. ואם אובדן בן אינו "הודמנות" ואינו "צידוק" להשיא עצות לצה"ל מצד הורה שכול - מתי זה כן מוצדק ומתי מתקיימת ההודמנות הנכונה?

"התקשורת היא שעודדה את האבל המופגן של חברי הנופלים", קובע נקדי עמדה בוויכוח החוצה את החברה הישראלית ואת הפיקוד הצבאי כבר שנים. זאת, למדות שבתחילת התדריך אומר נקדי לרשות-השידור "אין עמדה!"

בסעיף בולט מאירועי השנה האחרונה (פרשת "בישול" הקלטת בהפגנת הימין בכיכר ספרא בירושלים במעמד ראש הממשלה) קובע תדריך נקדי החלטה עקרונית על סמך התקרית, שהביאה את עורכי "מבט" ואת המנכ"ל לעימות חזיתי: "אין להכניס לנאום בעת העריכה קולות רקע שנשמעו והוקלטו שלא בעת הנאום... יש בכך עיוות... המעורר חשד של זיוף מגמתי, גניבת דעתם של הצופים והכפשתו של הנואם". לא כתוב, למען העיקרון, כי יכול להיות שיהיה בדברים משום אהדת-יתר או עידוד שלא היה ולא נברא מצד הקהל וגרם לנואם להיראות כמי שהקהל בעצם תומך בו, למרות שבעת האירוע הקהל בעצם התנגד לדבריו... לא, עריכה מגמתית, על-פי נקדי, יכולה להיות רק אם היא עלולה להכפיש את הנואם. על-פי נקדי, אין

אפשרות אחרת. היכן על הסקאלה האתית הזאת מצויה הקלטת "היי-דה שרה", המשודרת לעתים מזומנות, בהקשרים שונים, כדי להוכיח את פעילי הליכוד התומכים בראש הממשלה?

תדריך נקדי גורם לך לחשוב לעתים, שמרוב הקפדה על אי-התערבות פוליטית וניסיון כן ואמיתי להימנע מאמירות או דעות פוליטיות ות של עובדי הרשות, צנוזה גם כל עמדה מוסרית. עמ' 17: "לרשות-השידור אין קול, מדיניות או השקפות משלה", מסביר נקדי את ההבדל בין מאמרי המערכת של העיתונות הכתובה לעבודת עובדי הרשות הממלכתית. "עובדי האינפורמציה", קורא נקדי לעיתונאים ברשות-השידור, כאילו היו פועלי בניין.

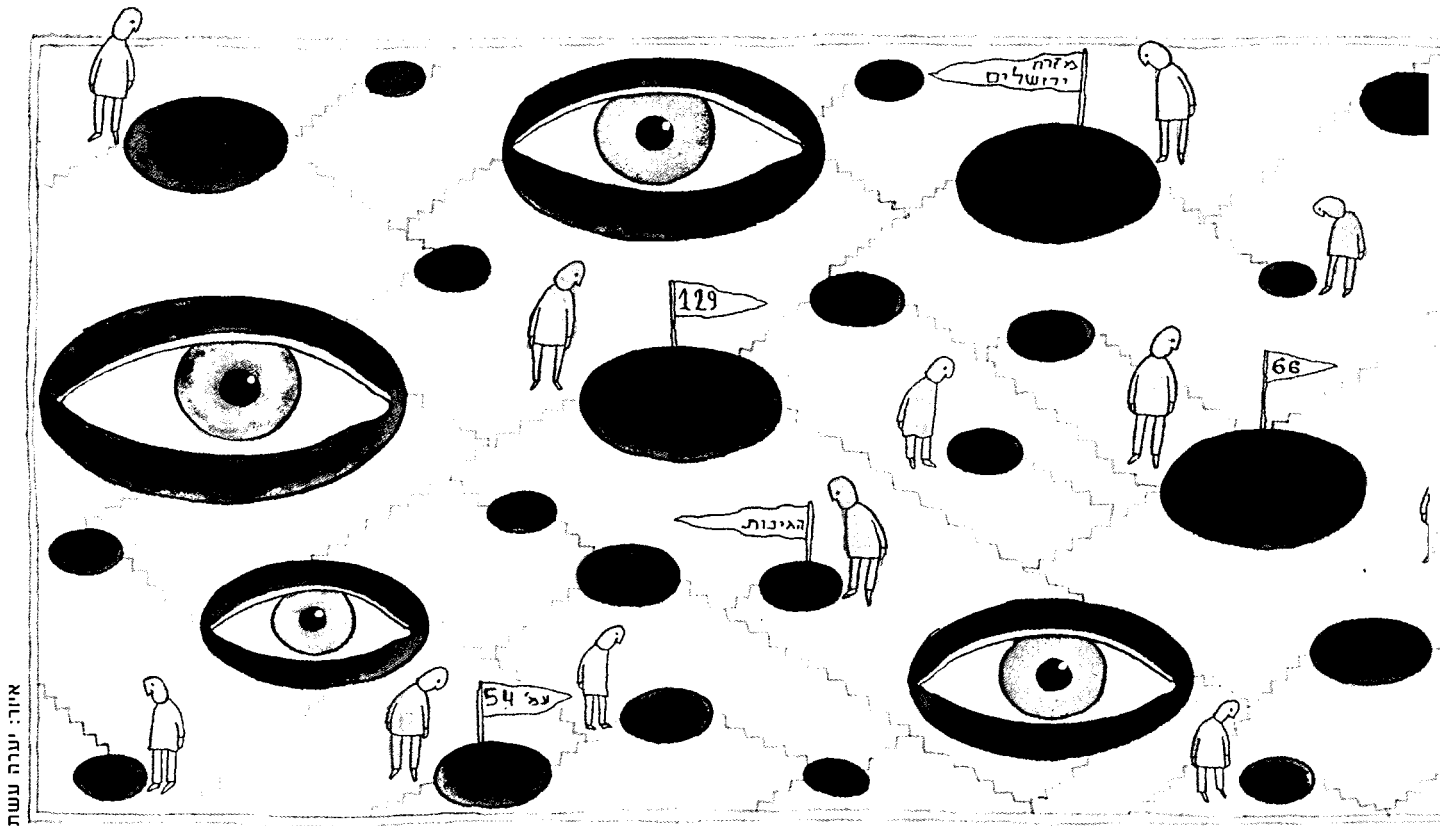
ובכן, לרשות כגוף אין עמדה, דעה, מדיניות או השקפה אחידה. בעיקר אין לרשות עמדה פוליטית. אבל עמדה מוסרית-ערכית חייבת להיות לה. היא לא יכולה להיות במה להסתה. היא חייבת להוקיע שקר, שחיתות, ניצול, רצח, גניבת כספי ציבור, התעללות ופגיעה באדם באשר הוא אדם. ברשימת העמדות המוסדיות הערכיות לא

איילון המובילים לירושלים מופיע השילוט: "ירושלים מזרח", ערביי העיר מכנים את מקום מגוריהם "ירושלים המזרחית", וכשמבדילים בין תושבים יהודים לערבים ההבדל הברור הוא בין מערב העיר למזרחה. שלא לדבר על החלוקה הגיאוגרפית והמדינית ששררה בעיר טרם שהוררה/כיבושה במלחמת ששת-הימים. מדוע, אם כן, לנסות לדבר אל הציבור במונחים שהוא אינו מכיר או לנסות להעלים מונחים שהציבור משתמש בהם לגבי המציאות? (כן, אני יודע שמיד משהו ידביק גם לכותב המאמר עמדה פוליטית... אבל תשובה הוא לא ייתן).

נקדי קובע כי יש לכנות חיפושים אחר מבוקש במונח "סריקות" רק כאשר מדובר בהפעלת כוחות גדולים במיוחד. מדוע? הרי כל כיתת חיילים השוכנת במארב בלבנון מבצעת סריקות כאשר היא נתקלת. כל חיפוש של מחפשים מכוותח הביטחון או אנשים אחרים אחרי איש שנמלט או נעדר הוא מבצע שבו מתבצעות סריקות. מה מבלבל בזה? מה "מביך" את הצופה? וכאן אין שום בעיה פוליטית. יש במסמך נקדי הרבה הארות והערות מקצועיות, המבוססות על

צריך להיות מנכ"ל כדי לקבוע טוב או רע. לא צריך אישור מנכ"ל כדי לתבוע פעולה ציבורית או שלטונית למען חסידי אומות העולם הנמקים בעוני מחריד בחורף. "אובייקטיבים וניטרלים" דורש נקדי מעיתונאי רשות-השידור להי-ות, ומצמצם את עקרונותיו לתחום צר של הסיקור, הדיווח והתחקיר העיתונאי - התחום הפוליטי.

בפרק העיתונאות החוקרת כותב מחבר המסמך כי "אין להטיל או לאשר משימות של עיתונאות חוקרת אלא באישור מנהל המדיום" (עמ' 54). האם עיתונאי הרשות זקוקים יום-יום לישיבה עם מנהל הרדיו או הטלוויזיה על כל תחקיר ותחקיר? מה הוא בעצם תחום סמכותם של עורכי התוכניות המטילים מדי יום משימות תחקיר על התחקירנים והכתבים, אם לפי הקוד האתי הדבר מצריך קודם כל אישור מנהל המדיום? אין ספק שזהו משפט שתכליתו לכסות את מנהל המדיום או הרשות בפני תקלה שלא עברה את עינו לפני ששודרה. גם בהחתמת כל העובדים אישית על תדריך נקדי יש משום החתמת

ניסיון רב ובעיקר על תפקידה המיוחד של רשות-שידור ממלכתית במדינה דמוקרטית מפולגת, הנמצאת רוב שנותיה במאבקים פוליטיים קשים, עימותים חברתיים ומלחמות קיומיות. אין ספק שהניסיון לא להטות את כף השידור לשום צד יכול להיות משתק, אך הוא יכול גם להיות מעוגן במקצוע העיתונות ובחובת הציבור לדעת את המציאות שבה הוא חי. הקשיים ששלטון כלשהו מציב בפני עיתונאי הרשות, תחת כותרות שונות ומשונות של אובייקטיביות והגניבות, צריכים להיבחן לאורך זמן. לא כל החלטה המתקבלת בלחץ האירועים והשידורים היומיומיים היא נכונה, בוודאי לא כאשר בדיעבד מתגלה מידע שלא היה ידוע ומעמיד את השידור הקודם באור אחר. אבל חובתו של עיתונאי, גם ברשות-השידור, אינה חובת ההגניבות כלפי השלטון. חובתו היא כמו של כל עיתונאי - לאמת ולציבור שאליו הוא משדר. על-פי שניים אלה תיבחן עבודתו לאורך זמן. ■

איחי נודסברג-נבו הוא עורך ומפיק בטלוויזיה הישראלית. הערוץ הראשון

הש"ג על בטחון הבסיס בשעות השמירה שלו, כדי להסיר אחריות ממפקד הבסיס. הרי כל עובד, ברגע שקיבל על עצמו להיות עובד רשות-השידור, יודע כי חובה עליו לפעול על-פי הנחיות מקום העבודה שלו, כיוון שבמפעל האינפורמציה טעויות נגלות מיד לעיני הציבור והשלטון. קל יותר לשלוף מיד את מסמך ההתחייבות האישי של כל עיתונאי ולדרוש ממנו להסיק מסקנות מאשר לנהל מערכת מסודרת של עריכה ופיקוח על החומר המשודר. מערכת שבה מנהל יידרש גם לתת גב לעובדיו אם וכאשר ייכשלו (ולא בודוק). מערכת שבה גם על מנהל יהיה לקבל על עצמו אחריות כאשר תתרחש טעות אנית בשידור.

יש בהנחיות נקדי גם מידה של אנכרוניזם. מרוב רצון לשמור על קורקטיות ואובייקטיביות, נאמרים במסמך דברים שיש להסבירם לעיתונאי הרשות ואי-אפשר רק לקבוע אותם ולהניח נקודה. "אין עיר בשם ירושלים המזרחית", קובע נקדי, "והביטוי מזרח ירושלים פסול". מדוע? גם אין עיר בשם נצרת עלית ואין נצרת תחתית. אבל בכבישי

הגם הפנמת?

יני יודע מתי ואיך התקבל איתי לנדסברג-נבו לעבודה ברשות-השידור. האם עבר מכרז? האם השתתף בקורס של הרשות? מי הדריכו ומי הסביר לו את אופיה המיוחד של הרשות, או שמה הסתנן לעבודה במסלול ש"ת (שובר-תשלום) או חוזה? בין שכן ובין שכן, מן הראוי להסביר לו שרשות-השידור היא גוף סטטוטורי, שהוקם ופועל על-פי חוק. מתוקף החוק, הרשות היא גוף החייב "לקיים את השידורים כגוף ממלכתי", כלומר - לא ממשלתי ולא מפלגתי. הרשות חייבת לשרת את הציבור, המממן את רוב תקציבה על-ידי האגרה שהוא משלם. החוק מחייב את הרשות לתת בשידורים מקום לביטוי מתאים של השקפות ודעות שונות הרוו-חות בציבור ולשדר אינפורמציה מהימנה.

מ-1972 קיים ברשות קוד אתי, המכונה "תדריך חדשות ואקטואליה", או בפי העם, "מסמך נקדי". המסמך, שקצתו קוד אתי וקצתו תדריך מקצועי, מחייב את העובדים משום שכל נוסחיו התקבלו, אחרי דיון, כהחלטה של הוועד המנהל. מן הראוי לציין כי התדריך אינו תורה משמים. במרוצת השנים שונו בו סעיפים רבים, אחרים הושמטו או היתוספו מכות סיכומי-דיון בפורום החדשות, שהוא גוף מקצועי, או החלטות הוועד המנהל, שהוא גוף סטטוטורי. אגב כך, גם לרשות השנייה יש כללים לאתיקה בשידורי הטלוויזיה והרדיו, ובצדם גם תדריך לשמירה על הכללים. עלי להזכיר את תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות, שאושר במליאת מועצת-העיתונות, שהיא גוף וולונטרי, במאי 1996. אינני סבור שחופש המחשבה ושיקול הדעת של העיתונאי הם רישיון לעובד הרדיו או הטלוויזיה, העוסק בחדשות ובענייני היום, לפעול ולשדר כאוות נפשו,

בלי כל התייחסות למערכת הממונה עליו ובתוקף העובדה הזאת, גם אחראית למעשיו ולתכנים שהוא מביא לשידור. לא "מסמך נקדי" הוא שקבע שהמנכ"ל הוא העורך הראשי. זו קביעה ממשלתית, המוזכרת בתדריך. עובד החדשות ברשות אינו בחזקת חייל הפועל בכל מצב, דבר ועניין על-פי פקודה. בשנים האחרונות, עם התפתחות האמצעים הטכניים ועם ריבוי השידורים הישירים ("חיים"), גם מן האולפן וגם מנקודות דיווח ושידור חוץ, העורך הממונה אינו יכול לפקח על עבודת השדר אלא בדיעבד. מאכן שיש להדריך את השדרים בכללי האתיקה המקצועית עד שיפנימו אותם, לא יכשילו את הרשות ומה שחשוב יותר - לא יגנבו את דעת הציבור ולא ילעיטו אותו במידע שגוי, נטוי ובלתי אמין. שהרי השדר, ואינני מתבייש לכנות אותו "עובד האינפורמציה", אינו אלא "מתווך מידע", והשאלה היא אם הוא מתווך ראוי והוגן או לא. הציבור שופט אותו, והציבור ברובו הגדול אינו פתי. אשר לטענותיו הספציפיות של לנדסברג-נבו: אינני מתעלם מאימת השכול. אך האם השכול מעניק להורים ולקרובים ידע, או מבט מעמיק שלא היה להם קודם, בסוגיות בטחוניות או מדיניות? ואגב כך, לא "נקדי קבע" שהתקשורת היא שעודדה את האבל המופ-גן של חברי הנפולים. הדבר נקבע בפורום החדשות, על דעתם של מנהלי המדיה והחדשות, שנשמכו על עדויות מן השטח. וראו סעיף 99 בעמ' 64-63 בעניין השפעת הנוכחות של המיקרופון והמצלמה. אשר לעריכה מגמתית, שלנדסברג-נבו קושר אותה אל האירוע בכיכר ספרא, אני מסכים בהחלט שהכלל חייב לחול גם על עריכה מגמתית לטובת הנואם. הנושא נדון בסעיף 63 (עמ' 52).

הקביעה כי לרשות אין קול, מדיניות והשקפות משלה ושאינן בה "מאמרים ראשיים" נעשתה כבר על-ידי הוועד המנהל הראשון של הרשות ואומצה על-ידי כל הבאים אחריו. עובד הסבור שרשות-השי-

דור היתה חייבת לתת לו במה להשמיע ממנה לציבור את דעותיו - פוליטיות ואחרות - מקומו לא יכירנו ברשות הממלכתית. העובדים העיתונאים אינם עשויים מקשה אחת, ומספר דעותיהם כמספרם. כדי להפריך את רוב טענותיו של לנדסברג-נבו, הייתי צריך לצטט את רוב סעיפי התדריך. עלי להצטמצם לאותם סעיפים שהוא מעוות ומעקם. למשל, עניין חיטוי המקורות. יואיל נא מי ש"קרא והתם" לעיין בעמ' 56-55, סעיף 68. הוא הסתפק, כנראה, בקריאת סעיף 69 בלבד. אשר למסירת מידע למשטרה - הרשות יכולה לפקח רק על מסירת מידע מצולם ומוקלט. איש אינו יכול למנוע מכתב לשוחח עם קציני משטרה או לפקח על מה שהוא אומר להם.

איתי לנדסברג-נבו אינו מבין, כנראה, למה עובד החדשות ברשות אינו רשאי "לתבוע פעולה ציבורית או שלטונית". תפקידו של הכתב הוא לסקר ולתעד בקול ובתמונה, חוקה על מי שתפקידם "לתבוע" שיעשו כן בעקבות הכתבה, ובלבד שתהיה הוגנת, בדוקה ואמינה. האובייקטיביות והניטרליות בדיווח הן ציוויים הנובעים מן החוק. אילו קרא את הסעיפים 35 ו-36 (בעמ' 44), היה למד שאין התדריך מתייחס רק לתחום הפוליטי, ולא היה מתפרץ לדלת פתוחה.

אשר לתחקירים, התדריך מתייחס במפורש למה שמכונה "עיתונאות חוקרת". וראה זה פלא, אותו הסעיף שעוסק ב"עיתונאות חוקרת" רוענן ואף הורחב, לאור הניסיון, באפריל 1997, על-ידי המנכ"ל מוטי קירשנבאום. אם תטרח, תוכל למצוא הגדרה מדויקת של הנושא בסעיף 67 (עמ' 54-53). לא מדובר כאן במשימות תחקיר שגרתיות אלא בתחקירים מיוחדים, המחייבים לעתים גם שימוש באמצעים לא-שגרתיים. קבלת האישור מראש דרושה כדי למנוע סיבוכה של הרשות בהפרת החוק ובתביעות משפטיות מוצדקות (וכבר היו כאלה), וגם

דווקא מילוי קפדני של סעיפי התדריך הוא התריס האמיתי נגד הקשיים שהשלטון, כל שלטון, כדברי לנדסברג-נבו, מציב בפני עיתונאי רשות-השידור

למנוע בזבוז משאבים לצורך תחקיר שסופו שלא ישודר מסיבות ענייניות. אשר להצרתו של לנדסברג-נבו בעניין הצורך לנהל מערכת מסודרת של עריכה ופיקוח על התומר המשודר - אני סומך עליה את שתי ידי.

אני חוזר על דעתי, שאושרה לפחות על-ידי שני ההרכבים של הוועד המנהל שקדמו לנוכחי, שאין עיר ששמה "ירושלים המזרחית". בשעתי ביקרתי בברלין המזרחית, ואני יודע את ההבדל. אשר לביטוי "מזרח ירושלים", לנדסברג-נבו פשוט מסלף את הכתוב בסעיף 72 (עמ' 57). כתוב שם: "הביטוי 'מזרח ירושלים' פסול כשמשמשים בו לגבי שכונות ורבעים המצויים מצפון ומדרום לבירה". וכבר שמעתי בשידורים שגילה ונווה-יעקב הן ב"מזרח ירושלים".

ההיתפסות של לנדסברג-נבו לשימוש במלה "סריקה" היא זניחה. מוטי קירשנבאום הציע לי "לעשות סדר" בכינויים המשמשים בשידור בערבוביה, ועשיתי כמיטב יכולתי הלשונית. אגב כך, תמיד משדרים את הביטוי הנדוש "כוחות הביטחון פתחו בסריקות". מתי סיימו, מה מצאו ומה לא מצאו?

ולסיכום: דווקא מילוי קפדני של סעיפי התדריך הוא התריס האמיתי נגד הקשיים שהשלטון, כל שלטון, כדברי לנדסברג-נבו, מציב בפני עיתונאי רשות-השידור. כללי התדריך מאפשרים לעובד החדשות ברשות לעשות עבודה מקצועית ולהיות מתווך-מידע אמין והוגן, שאינו רוקח בנויד אחד עובדות, פרשנות ומסקנות, שאינו רואה עצמו מוסמך "לחלק ציונים" ולהדביק תגים, שידוע שהאיוון קיים רק בדעות ולא בעובדות, ושאינו מבקש לכפות את דעתו שלו, או דעות המשקפות אותה, על הציבור שהוא משרת. ■

נקדימון רוגל היה סמנכ"ל ברשות-השידור במשך 37 שנים. ופרש לפני עשר שנים

המסר הוא המדיום

פוליטיקה חרגה מזמן מגבולות הפעילות הממסדית המוכרת והמקובלת. שדה הפעילות השתנה, ואיתו גם חוקי המשחק והכללים.

בישראל, כמו במדינות אחרות, הנחות ישנות הופכות ללא רלבנטיות, שחקנים חדשים נכנסים למגרש וותיקים מסולקים ממנו. אולם בימים אלו אנו עדים לשינוי דרמטי עוד יותר. לא רק שהשחקנים מתחלפים – גם החוקים משתנים. ומה שאולי חשוב הרבה יותר זה שהמגרש הפוליטי הביתי נמכר, והשדה החדש עדיין לא הוכשר.

באופן טבעי, אימצנו והטמענו, למשל, את התפיסה של ניהול ענייני הפרט והמשפחה בתחום "הספירה הפרטית" וניהול ענייני הכלל והציבור ב"ספירה

התקשורת הופכת לאויב שצריך להילחם בו ולהשמיד אותו או לשבות אותו ולשחררו תמורת כניעה מרצון

הציבורית/פוליטית". הדיווח והמעקב אחר המתרחש במרחב הציבורי/פוליטי מתנהל באמצעות ספירה שלישית, "הספירה התקשורתית".

אולם ההבחנה הברורה הזו בין התחומים מאבדת מתוקפה. אנו עדים לטשטוש גובר והולך בין האישי האינטימי והפנימי לבין הציבורי ההמוני והחיצוני. הביטוי החרף ביותר לכך הוא, אולי, בהחצנת השכול והאבלות. רגשות חריפים וקשים במיוחד מוצאים פורקן בזירות ציבוריות ופתוחות, אנונימיות, אך בו בזמן גם המוניות; טרגדיות אנושיות מוצגות בחלון הראווה

המשפחתי המשותף; ולהבדיל, גם הסחורה הפוליטית החמה ביותר נמכרת באמצעות אותו חלון ראווה וירטואלי.

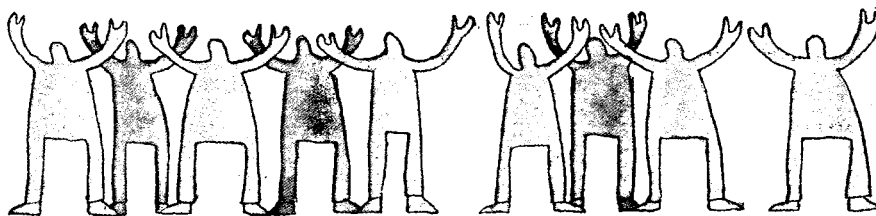
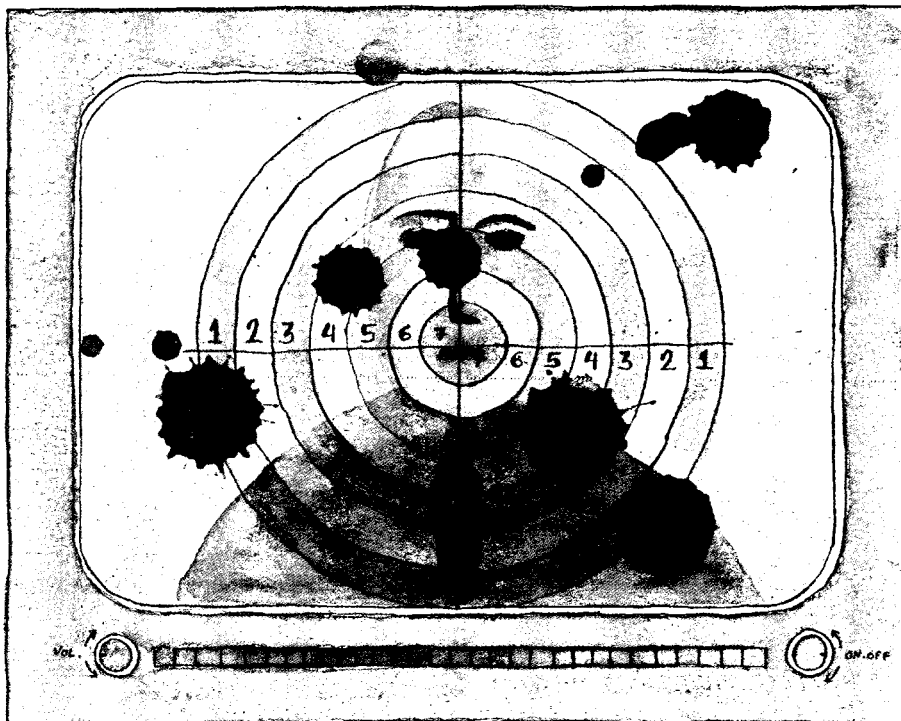
אבל הבשורה הגדולה היא שהמרחב הווירטואלי מתפשט ומשתלט על שאר המרחבים והופך למרחב הדומיננטי מביניהם, ואולי גם היחיד. לאחר שהפנמנו את ההנחה ש"המדיום הוא המסר", הגיע זמנה של "המסר הוא המדיום". הקונספציה של "המדיום הוא המסר" רואה בכלי התקשורת גורם המעצב רעיונות ומחשבות בדמותו הוא. לעומת זאת, תפיסת "המסר הוא המדיום" פירושה שכל תהליך החשיבה והניתוח נמחק, ואת מקומו תופסת החשיפה התקשורתית כשלעצמה.

אמצעי התקשורת מפסיקים להיות צינורות להעברת מסרים והופכים להיות מהות עצמאית ובלתי תלויה. לכן גם אין חשיבות לשא-

לות המראיינים למשל, או לתשובות המרואיינים. התפיסה של קיום שיח/דיאלוג/ראיון פושטת את הרגל. מה שחשוב הוא עצם ההשתלשלות על זמן אוויר/מסך.

ובמלחמה כמו במלחמה. חוקי הפעילות החדשים של הספירה התקשורתית משנים לחלוטין את תהליך עיצוב המנהיגות. הסמכות, העליונות, העוצמה והכריזמה האישית מתבטאות בעצם היכולת "להכניע" את המדיום ולהכפיף אותו – לא על מנת להעביר ולהפיץ באמצעותו מסר מסוים, אלא להעמיד את ה"ניצחון" במרכזה. ההצלחה/הכישלון בקרב על השליטה בכלי השידור, זהו המסר. במצב כזה התקשורת הופכת לאויב שצריך להילחם בו ולהשמיד אותו או לשבות אותו ולשחררו תמורת כניעה מרצון. או אז "הקהל שבאולפן" איננו קהל, אלא חיילים שנקראים אל המערכה; המרויח איין/מראיין איננו פרטנר לשיח/דיאלוג, הוא מטרה שיש לחסל אותה; המתחרה הפוליטי הוא "יריב" שיש להפעיל מולו, באמצעות התקשורת, דיס-אינפורמציה; ה"פרשן" הוא "טאקטיקן" ועוד ועוד.

אורח: יערה נעשת

מדובר בתופעה של היווצרות מרחב רב-השפעה, וירטואלי, שמהווה תו היא אופיו המיליטנטי. בספירה שנועדה "לאזרח" את ה"פוליטי", ה"פוליטי" מנסה להכניע/לנצח/להשתלט על "האזרחי".

כאשר סדר-היום הציבורי מפסיק להיקבע על-פי סדר-היום התקשורתית ומוחלף ב"פקודת קרב פוליטית"; כאשר זירת השיח הופכת לזירת קרב; כאשר המרחב שבו אמור היה להתקיים דיון חופשי, פומבי, פתוח ורציונלי הופך לאויב – או אז נעלם הפרטי ונעלם הציבורי ונשארים רק הגנרלים התקשורתיים. ■

ד"ר מירה משה היא מרצה וחוקרת לתקשורת המונים בחוג למדע המדינה באוניברסיטת בר-אילן

T ו איננה רק תופעה ישראלית: בכל העולם ניצבים אנשי ימין/שמרנים/רפובליקאים על רגליהם האחוריות בניסיון להיאבק במה שהם מכנים "הטיה ליברלית" של אמצעי התקשורת. בימים שבהם הפיץ מי שהפיץ בישראל מדבקות "העם נגד תקשורת עוינת", היה מעבר לים, בארצות-הברית, מי שהדביק על פגושי המכוניות את המסר המק"ביל: "אינני מאמין לתקשורת הליברלית" (בתרגום חופשי: השמאלנית).

האם תקשורת שמאלנית, סליחה, ליברלית, מתגייסת כדי להתנכל לרפובליקאים, לסייע למפלגה הדמוקרטית, לגונן על הנשיא קלינטון ועל סגנו אל גור? יוצעי קלינטון, שבילו את השנה האחרונה בהתגוננות מתמדת, משוכנעים שהעיתונות מחפשת את הנשיא, תוקפת אותו, נטפלת לדברים פעוטים ומסבכת אותו יותר ויותר. השמרנים, כמובן, ימצאו בכל אירוע את ההוכחה ההפוכה.

קחו למשל את מסיבת-העיתונאים שערך ביל קלינטון באמצע מרץ. המישה שבועות לאחר שהסתיימו בסנאט הדיונים על התביעה להדחתו, התייצב הנשיא בפני כתבי הבית-הלבן. האי-רוע, כמקובל בארצות-הברית, הועבר בשידור ישיר ברשתות הטלוויזיה. במעמדים כאלה יכול כל אחד מן הכתבים המואמנים לסיקור הבית-הלבן להרים אצבע, ולבקש להציג לנשיא שאלה. 21 שאלות הוצגו לקלינטון. אף שצלה של פרשת לוינסקי ריחף מעל האירוע, שמה של מוניקה לא הוזכר במישרין. הכתבים הלכו על קצות האצבעות סביב הנושא. העיתונאי היחיד שניסה לחדור אל חיי המשפחה של קלינטון היה וולף בליצר, הכתב הבכיר של רשת סי.אן.אן. הוא שאל את הנשיא מה דעתו על האפשרות שרעייתו הילרי תרוץ לסנאט מטעם מדינת ניו-יורק, ובכלל, "כיצד שניכם מנסים לחזק את היחסים ביניכם, בהתחשב בכל מה שאתה והיא עברתם בשנה האחרונה?".

היו, מן הסתם, צופי טלוויזיה שחשו אי-נוחות לשמע השאלה, שיש בה שמץ של חטטנות בענייניו הפרטיים של הנשיא. היו שראו בה שאלה לגיטימית, בהתחשב בהחלטתה של הילרי שלא להצטרף לבעלה לכמה מסעות מסוקרים היטב בארצות-הברית ומחוץ לה. אבל היו, מסתבר, אחרים שזיהו בשאלה שהציג בליצר סימנים מובהקים לאופיים הצייתני-האוהד של כתבי הבית-הלבן לנשיא ארצות-הברית, ויותר מכך – עדות ליחסה הסלחני של התקשורת האמריקאית לנשיא, בעיקר בשל השתייכותו הפוליטית למפלגה הדמוקרטית. "בליצר יכול היה לשאול שאלה יותר תקיפה", התרעם כתב-העת השמרני "מדיה וואיץ" (במהדורת האינטרנט שלו). "במקום לשאול את קלינטון אם היה מקום להעמדת אשתו לדין (על חלקה בפרשת עסקת הקרקעות וייטוטר בארקנוס), העדיף לשאול אם היא תהיה סנטור רית טובה...".

בליצר לא היה היחיד שהתנהגותו הכעיסה, כרגיל, את השמרנים. כתב רשת איי.בי.סי, סם דונלדסון, "הבחור הרע" מבין כתבי הבית-הלבן, ביקש מן הנשיא תגובה על טענותיה של חואיניטה בורדריק, כאילו אנס אותה לפני שנים. קלינטון בחר לא להשיב. הוא התחמק גם ממתן תשובה לכתבת ג'אן סמית', ששאלה אותו מה לדעתו למדו תלמידי בתי-הספר באמריקה על אמירת אמת, נוכח התנהגותו בחקירה. למרבה הפליאה, קבעו המבקרים, לא המשיכו הכתבים להציג לנשיא שאלות ואיפשרו לו לחמוק מן התשובות. המסר של המבקרים היה ברור: אילו היה עומד נשיא רפובליקאי שמרן על הבמה, היו הכתבים טורפים אותו בשאלות חוזרות ונשנות. לקלינטון מוותרים בקלות.

כמו תמיד, הפרשנות תלויה בנקודת הראות של המתבונן. מבקריה השמרנים של התקשורת בחנו, כדרכם, את מסיבת-העיתונאים הזו תחת זכוכית מגדלת, ומבחינתם היתה זו עוד הוכחה ניצחת לטענה הנושנה בדבר "ההטיה הליברלית".

"מדיה וואיץ", שתיעד ובחן כל שאלה (וכל תשובה), הוא רק אחד מכתבי-העת שמפיץ בשנים האחרונות גוף שמרני, במסגרת "המרכז למחקר המדיה", המפעיל חוקרים לבחינה דקדקנית של התקשורת. בראש המרכז עומד ברנט בוול, שמרן בן 45, שהעניק בשנים האחרונות תנופה

רפי מן

"העיתונות השמאלנית הזו"

"אמצעי התקשורת הפכו את המונח 'עיתונאות אובייקטיבית' לבדיחה", טוענים אנשי ימין בארה"ב, למרות שהעובדות טופחות על פניהם

רבה למאמציהם של "כלבי השמירה" מטעם הימין, המבקשים למצוא בכל מהדורת חדשות הוכחה לטענותיהם בדבר עיוותים מכוונים. "אמצעי התקשורת הפכו את המונח 'עיתונאות אובייקטיבית' לבדיחה", מאשים בוול. לטענתו, הם עסוקים בקידום בוטה של סדר-יום שמאלני. בוול אינו לבד: שורה של אישים וארגונים מן האגף הימני של הפוליטיקה האמריקאית ניצבים לצדו. בבחירות לנשיאות בשנת 1996 גייסו עבורו לא פחות מ-2.8 מיליון דולר למימון המעקב המדוקדק אחרי "שמאלני התקשורת האמריקאית".

גם בשעה שמרבית ארגוני התקשורת המרכזיים באמריקה מתייחסים בזלזול, כמעט בהתעלמות, לכתבי-העת של בוול, הוא ממשיך בשלו: מאז הקים את המרכז, הוא פירסם והפיץ שורה של ספרים ומדריכים המשמשים את אנשי הימין במעקב אחרי "ההטיה הליברלית" של התקשורת. ביניהם: "מדריך להטיה במדיה", "תבנית של הטעיה: תפקיד התקשורת בנשיאות קלינטון", "כיצד לזהות, לחשוף ולתקן את ההטיה במדיה" ועוד שורה של פרסומים שמכולם עולה אותה קביעה נחרצת: ישנם אמצעי תקשורת הפוגעים ברוחה האמיתית של אמריקה ומעדיפים לקדם ערכים ליברליים.

סדר-יומו התקשורת-שמרני של בוול כולל לא רק מעקב אחר מה שמדווח (או מוצנע) בעמודי העיתונים ובמהדורות החדשות בטלוויזיה וברדיו; הוא פעיל גם במאמציהם של גורמים שמרניים להשפיע על תוכנם של תוכניות הבידור בטלוויזיה. הוא פרסם בין היתר את "המדריך למשפחתי לפרוייקטים", שנועד להדריך הורים כיצד לפקח טוב יותר על מה שילדיהם רואים על המרקע. בצד אלה היה בוול אחד הפעילים במסע הבחירות הכושל של בעל הטור ופרשן הטלוויזיה השמרן פאט ביוקנן, בשנת 1996.

עם תקציבי ענק ותמיכה ציבורית נרחבת מחוגים שמרניים, מפעיל בוול תחקירים הבוחנים בדקדקנות את כל שידורי החדשות בטלוויזיה, מפרסם כתבי-עת ומפעיל שורה של אתרים באינטרנט, כולל סוכנות ידיעות שמרנית. חוליות מעקב התקשורת שלו דיווחו, למשל, באמצע אפריל על מספר השניות המדויק שהקדישה כל רשת טלוויזיה לכתבות ולידיעות על ביקורו של ראש ממשלת סין בושינגטון, מה דווח ובעיקר מה "הועלם" (במכוון, לטענתו, כדי להגן על הנשיא ועל סדר-היום הליברלי). עלוניו של בוול זועמים במיוחד על כך שלא

הוזכרה כמעט כלל פרשת הכספים הבלתי חוקיים שהועברו מסין בדרכים עקלקלות לקופת המפלגה הדמוקרטית, ופרשיות ריגול סיניות בארצות-הברית.

המתקפות הרחבות הללו שערכים ארגונים שמרניים לא משפיעות בהכרח על תוכן החדשות, אבל הן מביאות לכך שהטענות על "הטיה ליברלית" של אמצעי התקשורת מעמיקות לחלחל לציבור הרחב ולפגוע באמינותם של העיתונים, הרדיו והטלוויזיה. בסקר על אמינות העיתונות, שממצאיו פורסמו בסוף השנה שעברה, מוקדש חלק נרחב לטענות הציבור בדבר ההטיה של אמצעי התקשורת.

78 אחוז מן המבוגרים בארה"ב השיבו כי אכן יש הטיה בדיווח החדשות. מחצית מן הציבור האמריקאי סבורים כי יש קבוצות מסוימות הנהנות מיחס מועדף בתקשורת. הטלוויזיה, כמו תמיד, היא האשמה העיקרית בעיני הציבור: 42 אחוז סבורים כי דיווחי החדשות בה מעוותים. 23 אחוז סבורים כי המצב חמור יותר בעיתונים. רבים מן הנשאלים משוכנעים כי לרבים מאנשי התקשורת יש "סדר-יום סמוי" - עמדות פוליטיות וחברתיות המשפיעות על הדרך שבה הם מדווחים על החדשות.

אזורים: דניאלה לונדון

"הבעיה היא שאמצעי התקשורת עצמם אינם מודעים להטיה הקיימת בהם ומעדיפים להכחיש אותה", טוען פרד בארנס, עורך כתב-העת השמרני "וויקלי סטנדרט". בסימפוזיון שערך כתב-העת "קולומביה ג'ורנליזם ריווי" אמר בארנס כי אמצעי התקשורת הם קורבן של "תרבות עיתונאית שהיא בעיקרה ליברלית וחילונית". התרבות הזו יוצרת לעצמה המשכיות באמצעות בחירת עיתונאים בעל קו דומה, המצטרפים למעגל, וספק אם היא תשתנה.

"עסקי החדשות מושכים בעיקר אנשים שהם ליברלים וחילונים, הנוטים לראות את מעמד הביניים האמריקאי כבורגני, משעמם וראוי לגינוי", סבור בארנס. יחס כזה מעורר את תרעומתם של חברי שלוש קבוצות החשים עצמם נפגעים: רפובליקאים, שמרנים ונוצרים. "כולם מתלוננים על המדיה, על כך שאמצעי התקשורת אינם הוגנים, שאינם מבינים אותם, שהם בעלי הטיה אידיאולוגית נגדם, ושהם יותר מדי חילונים. האם כולם טועים?".

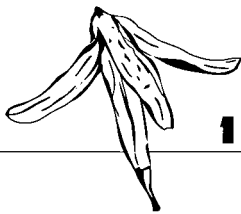
בשנים האחרונות נעשו כמה נסיונות של חוקרים לעמוד על האמת שמאחורי המתקפה על העיתונות. אחד מהם פורסם בשנה שעברה על-ידי דייוויד קרוטו, מן המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת הקומנוולט בוורג'יניה. קרוטו בדק שתי טענות המושמעות תדיר בפי המבקרים מימין: האחת, שעמדותיהם של עיתונאים הן שמאליות יותר מאלה של הציבור הרחב בארה"ב, והשנייה, שהעיתונאים מעצבים את תוכן החדשות באופן שיחזק את העמדות השמאליות הללו.

מחקרו של קרוטו קובע, על סמך שאלונים שהופצו בין כתבים בווישינגטון, המסקרים בעיקר נושאים פוליטיים, כי מרבית הכתבים נמצאים אי-שם במרכז המפה הפוליטית, וכי במספר נושאים חברתיים-כלכליים הם נוקטים בדרך-כלל עמדות "ימניות" יותר מעמדות רוב הציבור. במקרים אחדים מצא קרוטו עיתונאים הנוקטים קו "ימני" בענייני כלכלה וקו "ליברלי" בענייני חברה. מיקומם של מרבית הכתבים במרכז, קובע החוקר, תואם גם את נטייתם של ארגוני תקשורת לדבוק בפרשנויות מובנות מאלהן, במקום לחפש אחרי ניתוח חלופות החורגות מהשגרה.

הטענה בדבר "שמאלנותם" של כתבים היא בבחינת מיתוס שאין לו בסיס עובדתי, קובע קרוטו, ורק רטוריקה שמרנית, הבוחרת להבליט באופן סלקטיבי התבטאות מסוימות ולהתעלם מאחרות, ממשיכה להנציח את הטענה על "ההטיה הליברלית". אשר לתכנים, הוא קובע, אין לשמרנים על מה להתלונן: כמה ממכוני המחקר שלהם הם בין היותר מצוטטים בעיתונות הארצית החשובה, מרבית מקורות המידע שעליהם מתבססים הכתבים אינם בעלי קו "שמאלני" כלל ועיקר. ובכלל, הוא מוסיף, עיתונאים אינם פועלים בחלל ריק, אלא במסגרת ארגונית תקשורת בעלי אינטרסים כלכליים, שאינם מעוניינים להרגיז את בעלי המאה – אנשי עסקים ומפרסמים גדולים, שחלק ניכר מהם הם שמרנים, ימנים ורפובליקאים.

זה אינו המחקר היחיד שקורא תיגר על טענות הימין נגד "תקשורת מגויסת לטובת השמאל". אחרים מזכירים את מספרם הגדול יחסית של בעלי טורים המשתייכים למחנה הימני-שמרני בקרב כותבי המאמרים המובילים. ויליאם ספייר, ג'ורג' ויל, ויליאם באקלי ואחרים לא הואשמו מעולם בשמאלנות: הם מציגים במאות עיתונים בארצות-הברית קו ימני תקיף, הנשמע מפיהם גם מעל מרקעי הטלוויזיה. אבל בסופו של דבר, ההתקפה על "התקשורת הליברלית/שמאלנית" היא – גם בארצות-הברית – חלק מסדר-היום של הימין השמרני. והם לא ינחוו לעובדות להרוס את טיעוניהם. ■

רוביק רוזנטל

הלל ויס ואני

סיפור הזה הוא סיפורו של הלל ויס והעיתונות הישראלית, והוא בעצם הסיפור על הלל ויס ועלי. אני נתתי להלל ויס במה, והוא הפך לקול בולט ומהדהד. בדיעבד, משהו לא טוב קרה לקול הזה, למקומות שאליהם הלך הקול הזה, ולהלל ויס עצמו. זרעי הדבר הרע הזה נורעו כבר בראשית הדרך.

באוגוסט 1992 התחלתי לעבוד ב"חדשות" כעורך מדור הדעות, מדור חדש שעליו החליט העורך יואל אסתרון במסגרת שינויים שהג- היג עם כניסתו לתפקיד. נכנסתי לתפקיד בשמחה גדולה. סופרים, אנשי אקדמיה ועיתונאים כתבו בו בסגנון פובליציסטי ייחודי, ובין היתר נטייתי לגייס אליו כותבים מובהקים של הימין. באותם ימים כמעט שלא היו כותבים מן "הימין החדש", המתנחל, שהכיפות הסרו- גות היו ראש החץ שלו, בפובליציסטיקה הישראלית. היה חגי סגל המושחז, כתבה אצלי ורד נועם הנפלאה, אחותו של אורי אליצור, תושבת כפר-אדומים שהמתנחלים קראו לה "השמאלנית" על שום מחשבתה הספקנית והמורכבת. הלל ויס שלח מאמר קצר ששבה את לבנו, לא רק את לבי, אלא גם את לבו של יואל אסתרון, ופניתי אליו בהצעה להצטרף למדור.

הכתיבה שלו הסעירה אותנו. היו בה מקוריות ותחכום על-פי רוח "חדשות", מלווה בראש האחר של איש ימין קנאי שהוא גם פרופסור לספרות. ויס היה חריף במידה שלא הכרנו, ולא היה שום סיכוי שית- פרסם בעיתונים אחרים פרט ל"חדשות". לא עצרנו בעדו. נראה לנו

ויס הפך להיות הסמל האינטלקטואלי של העמדה שממנה צמח רצח רבין

אז, ואולי בצדק, שאם נשים לו גבולות נסרס אותו. ברשימה השנייה שפרסם במדור, באוקטובר '92, כתב על יצחק רבין: "אני מסתכל על רגליו. אינני מאמין שהוא-הוא הרבין. אולי אשמדאי הוא היושב על כסאו. רק בדבר אחד ניתן להבחין בין שלמה לבין אשמדאי. ברגל התרנגול אשר לאשמדאי. אך מפני שרבין נועל באחרונה מגפיים גרמניים חדשים, אינני יכול לראות את רגלו". על שולמית אלוני, שרת החינוך דאז, כתב: "לצדו יושבת לילית".

המאמר פורסם במלואו. בעמוד הפותח של קונטרס החדשות, בפס מלא מעל כותרת העיתון, הבאנו הפניה, "הלל ויס: רבין הוא אשמד- אי ואלוני היא לילית" - המוסף היומי, עמ' 2. הדימוי היה מסעיר, מיקמנו את הלל ויס באזור הדמדומים שבין הפובליציסטיקה והספ- רות, שבו יש "חירות המשורר". איש לא חשב על רצח פוליטי, על הדה-הומניזציה של רבין, על מדי האס.אס ועל ציד המכשפות שנעשה לאלוני.

הלל ויס המשיך לכתוב עד סגירת "חדשות" בדצמבר 1992. למען ההגינות צריך לציין שהתמתן מעט, בעיקר במה שקשור בהתייחסות לגופם של אנשים. במישור הרעיוני המשיך להיות חסר גבולות, ואת זכות ההגדרה העצמית של הפלסטינים, למשל, כינה "אבי אבות האיידס הציוני". לא נפגשנו באותה תקופה אף לא פעם אחת, אבל שוחחנו רבות בטלפון. הוא היה מופתע שוב ושוב מהחופש שניתן לו על-ידי עורך בעל עמדות שמאלניות מוצהרות, וכמה פעמים אמר לי כי "שמור לי מקום כבוד בפנתאון של הימין הישראלי". הסמקתי, ולא מגאווה. הכתיבה ב"חדשות" פתחה בפניו ערוצים נוספים, הוא הוזמן תדיר לתוכניות רדיו ורואיין במסגרות שונות.

באוגוסט 1995 נכנסתי לעבוד עם רון בן-ישי "דבר ראשון". ערכתית את המוסף היומי של העיתון במתכונתו החדשה, "דבר שני". הוזמנתי את הלל ויס לכתוב פעם בשבוע. רון בן-ישי לא התנגד, אבל כבר הרגשתי בודד בניסיון לשמור על הקול הזה, שלמרות שלא הסכמתי לאף מלה שלו, הוספתי להחשיב את כתיבתו משום שיש מעט קולות צלולים ומקוריים בכל המחנות, ומשום שאני מאמין, גם היום, שדיאלוג הוא הדרך היחידה, ודיאלוג אין עושים עם קולות חסרי אופי. ויס התחיל לכתוב, אבל האווירה סביבו היתה קשה ומעיקה. ויס הפך לקולה של ההתבדלות המתנחלת, קולה של הקיצוניות.

רבין נרצח בנובמבר 1995. ביום שני, יומיים לאחר הרצח, הוצאתי גיליון מיוחד, רב-כותבים, של "דבר שני", בשם "שלום לקברניט". הלל ויס כתב בו דברים שהיה בהם רמז לחשבון-נפש: "ההתבטאויות שלי נראות לי היום, לפחות בחלקן האלים, מיותרות מאוד ופסולות מאוד, אבל חשבנו שהחיים ארוכים, ושמגידופים לא מתים". בהמשך הרשימה צץ כבר השד הקטן, המאשים את הנרצח. "גם רבין היה גרפן לא קטן" ו"אי-אפשר לקיים חיים פוליטיים על-ידי שבירת כללי הקונסנזוס".

כבר אז, ובמידה שהלכה והתעצמה, הפך ויס להיות הסמל האינט- לקטואלי של העמדה שממנה צמח הרצח. כל מה שאמר התפרש כתמי- כה במעשה הרצח או כהבנה לסיבותיו. הוא היה הולך ומכחיש, אבל משהו בדרך שבה כתב, ובעיקר דיבר, הגדיל את המשטמה, והיה לו חלק בכך. הוא לא רצה להקשיב. הוא לא רצה ליצור גשר. המרירות השתלטה על כתיבתו. הקו המקורי והמתוחכם שלו הפך ביאורי. שמו בלבד היה מקפיץ כל שבוע כמה קוראים של "דבר ראשון" מרבצם. יצחק בן-אהרון הודיע שהוא מפסיק לחתום על העיתון כל עוד הלל ויס כותב בו. המעשה הפשוט, הנכון והציוני במובן מסוים היה להפ- סיק את כתיבתו. אולי זה היה קורה, אבל "דבר ראשון" נסגר קודם. לפני כמה חודשים נפגשנו באקראי באוניברסיטה-הפתוחה. היתה פגישה מוזרה במקצת. דיברנו קצת. הוא רמז שישמח לכתוב במדור הדעות ב"מעריב" שאותו אני עורך היום, אבל על-פי הדרך שבה רמז נראה שלא האמין שזה יקרה. לי היה ברור שזה לא יוכל לקרות. הלל ויס כותב ב"נקודה" ובכתבי-עת של היהדות הדתית הלאומית. גם שם, בקרב המתנחלים, הוא שנוי במחלוקת, אבל במידה נסבלת. את הציבור הישראלי ואת התקשורת הפסיד, אולי לתמיד. ■

רוביק רוזנטל הוא עורך הדעות של "מעריב". עורך כתב-העת "פנים" ומרכז סדנאות העיתונות באוניברסיטה-הפתוחה

האמינות של "קשב"

אחר-הצהריים, אספתי את העותק וקראתי אותו בעניין רב. אציין שבאר לא ביקש ממני להימנע מלכתוב דבר על הדו"ח.

באותו ערב הופיע באר במשדר "דוקו-מדיה" של ערוץ-1 ביחד עם אורי לוי מן הערוץ הראשון, שלום קיטל מן הערוץ השני וד"ר יובל שטייניץ מאוניברסיטת חיפה. כל השלושה, כולל המנחים של התוכנית, תקפו היבטים שונים של הדו"ח, והיתה תמימות דעים בין קיטל ללוי על פגמים בדו"ח. יצוין שבשידור הובאו דוגמאות מתוך פריטי החדש שות משני הערוצים שסופקו, כפי הנראה, על-ידי באר, כך שגם במשדר זה לא רק שבאר לא ציין שמדובר בטייטה או בדו"ח זמני, אלא אף השקיע עבודה מקדימה בהכנת החומר לשידור.

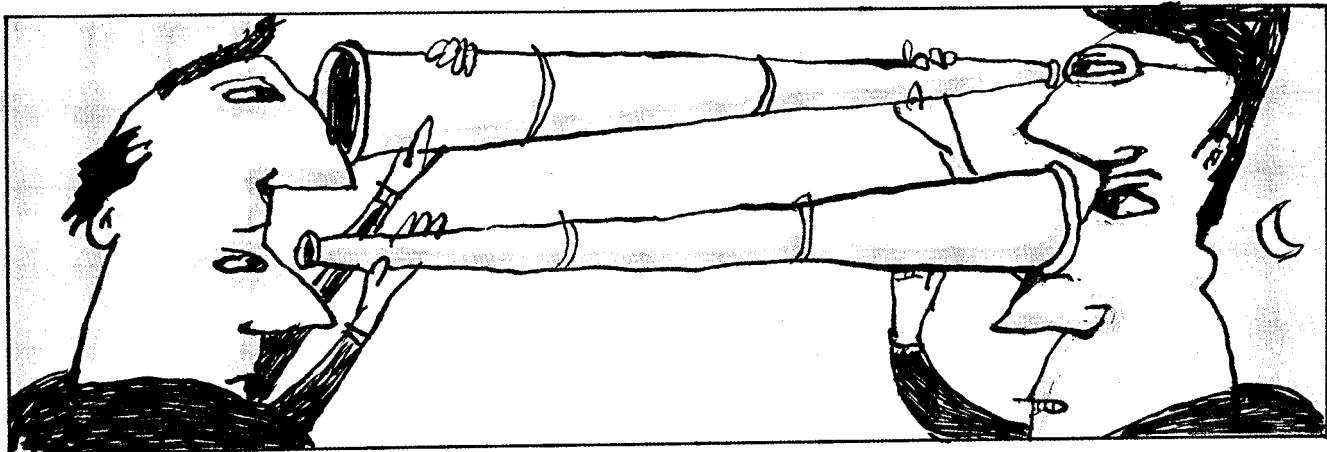
לאחר הצפייה במשדר וקריאת הדו"ח, החלטתי לכתוב מאמר המבקר את הדו"ח בנקודות שונות. שלחתי את המאמר ל"הארץ", אשר מסיבות השמורות עימו החליט לא לפרסמו. לכן, ב-11.12.98 שלחתי

מעשים שהיו כך היו. ב-6.11.98, 12 יום בלבד לאחר ששודרו המהדורות האחרונות שאותן בדק, הופיע מר באר ביום עיון שנערך מטעם המכון לדמוקרטיה במלון "אכדיה" בהרצליה, בנושא "השידור הציבורי בישראל - מעמדו והסכנות לקיומו". באר הציג ביום העיון "ממצאים ראשונים של תחקיר מקיף שטרם הושלם". בעקבות זאת הופיעה ב"הארץ" ביום 9.11.98 ידיעה מאת אורלי בר-קימה, שכותרתה "מחקר: חדשות ערוץ-1 מציגות יותר את עמדת השלטון". הידיעה פירטה את דבריו של באר וציינה בסוגריים שהמחקר עדיין לא הושלם. לצערי לא ידעתי על יום העיון, ואף החמצתי את הידיעה בעיתון.

ב-1.12.98 הופיע ב"הארץ" מאמר ארוך יותר, של ארנה קזין, שכותרתו: "יחסי-ציבור בערוץ הציבורי". בסוף הפסקה הראשונה של המאמר נאמר: "הדברים מובאים בדו"ח המפורט 'מבט על החדשות: הסיקור החדשותי בשני ערוצי הטלוויזיה בישראל,

בגליון מרץ 1999 של "העין השביעית" הופיעה תגובתו של יזהר באר, מנכ"ל עמותת "קשב", למאמר שפרסמתי בגליון הקודם של כתב-העת. כותרת מאמרי, שניתנה על-ידי העורך, היתה "ההטיות של 'קשב'". הצגתי בו כמה טענות מתודולוגיות וטאקטיות בקשר לדו"ח של העמותה לגבי בדיקה שנעשתה בין ה-25.8.98 ובין ה-25.10.98, ואשר מטרתה היתה לבדוק את ההטיות בחדש הערוץ הראשון והשני. מסקנת הבדיקה, לדברי באר, היתה חד-משמעית: "...הסיקור החדשותי של ערוץ-1, בהשוואה לסיקור החדשותי של ערוץ-2, נוטה ליחצן את השלש-טון וראשיו ואת הסקטורים המקורבים לו... ומשתמש פחות בכלים עיתונאיים ביקורתיים בסיקור נושאים אלה".

בביקורתי טענתי, בין השאר, שאת הניתוח של פריטי החדשות היו צריכים לעשות שופטים בלתי תלויים ולא אדם אשר ידע את אשר הוא מחפש, כאילו סימן לעצמו את המטרה וכל מה שנותר הוא להקיפה בעיגול.

אירוס: עמוס אלנבון

את המאמר ל"העין השביעית", אשר פרסם אותו בגליון ינואר 1999. כיצד אפוא ניתן לומר שנחפזתי לחבר רשימת ביקורת על סמך טיוטה "שהגיעה לידי"? הרי את הדו"ח קיבלתי ישירות ממחברו, וזאת לאחר שהוא עצמו ייחצן אותו לעיפה.

והנה, במחצית השנייה של חודש דצמבר 1998 ערך באר מעין בדיקה באמצעות סטודנטים לתקשורת באוניברסיטה העברית, אשר נודבו למטרה זו על חשבון שיעוריהם.

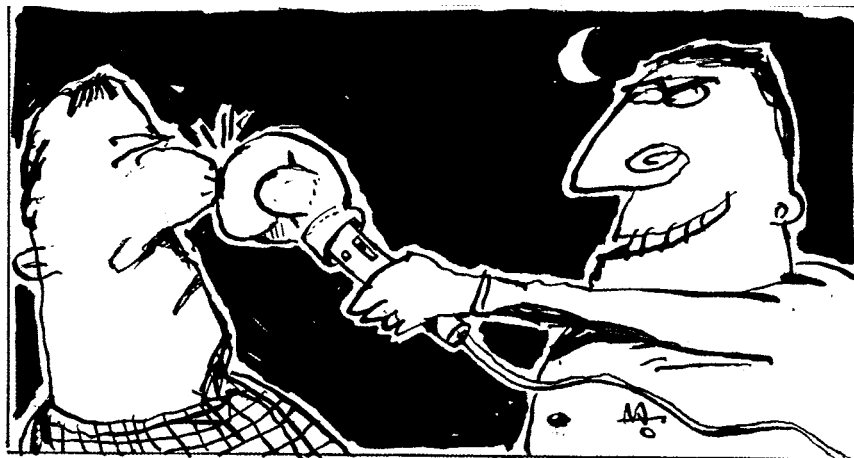
המתפרסם היום". לא נאמרה אף מלה על כך שמדובר בטייטה או בדו"ח ביניים. את המאמר הזה קראתי בעיון. כיוון שהדברים סקרנו אותי מאוד, פניתי בטלפון למר באר, שעד אז לא הכרתי אישית (ושאת מספר הטלפון בביתו מצאתי במדריך של "בוק"), ושאלתי אותו אם אוכל לקבל העתק של הדו"ח. באר ניאות מיד, וסיכמנו שהוא ישאיר אותו עבורי במזכירות של המכון לדמוקרטיה בירושלים. באותו יום, בשעות

ביקורת זו לא מצאה חן בעיני באר, וזאת בלשון המעטה. תגובתו, שכותרתה ניתנה על-ידי, היתה "ההטיות של פרופ' כהן". את הדברים הבאים אמר בהתייחס לטענתי: "אם היה ממתין לפרסום דו"ח 'קשב' המלא, ולא ממהר לחבר רשימת ביקורת על סמך טיוטה שהגיעה לידי ובה ממצאים ראשונים, היה מקבל את התשובה גם לטענה זו". קביעה זו של באר היא רחוקה מן האמת, היא נעדרת לושר אינטלקטואלי ואין לה על מה לסמוך.

הביקורת מוטה

יש לתמוה על כי המאמר של ברוך קרא, "משעל תם", מצא אכסניה ב"העין השביעי" עיתון, גליון מרץ '99. אם מגמת המאמר היא לבקר תופעה של מראיינים שאינם עושים כראוי שיעורי-בית, הרי יש לתמוה על כי ברוך קרא בחר להתמקד רק בראיון של נסים משעל עם בנימין נתניהו. היה זה ראיון עוין וגם-רוח באופן קיצוני מצד המראיין. האם בראיון זה הבעיה העיקרית היתה אי-ידיעות העובדות על-ידי נסים משעל?

אם רוצים לבקר את רמת הראיונות, היה ראוי לכלול בכתבה גם ראיונות שנעשים עם אהוד ברק ופוליטיקאים אחרים. האם המראי-ינים במקרים אלה תמיד יודעים להתמודד עם עובדות שהמראיינים נותנים להם? חוץ מזה, כיצד זה כתבה כזו אינה סוקרת תופעות של מגמתיות בראיונות, ראיונות עוינים לעומת ראיונות ידידותיים, סיקור עוין לעומת סיקור אוהד? האם אין תופעה של סיקור מגמתי במערכת הבחירות הנוכחית? ביקורת מקוטעת בכיוון אחד אינה מוסיפה לאמינות של "העין השביעית".

אגב, האם ברוך קרא, שכתבתו גלשה גם לנושאים כלכליים, שמע הרצאה של פרופ' חיים בן-שחר, שניתנה ב-1994 באוניברסיטת תל-אביב, שבה ציין כי הכלכלה מידרדרת באשמת הממשלה (אז היתה זו ממשלת העבור דה) והזהיר מפני הבאות?

השאלות את ערוץ-2 תחילה. חלק מן השאלות היו מורכבות מאוד וקשות בעליל להבנה. כלל ידוע הוא שככל שהשאלה מסובכת יותר, כך תקפות התשובה מוטלת בספק, אפילו בקרב סטודנטים נבונים ומוכשרים כתלמידי תקשורת. יתר על כן, לא הופיעה בדו"ח אף לא מלה אחת על מהימנות השיפוט. כל עוד אין אינדיקציה כזו, הרי שגם התקפות מוטלת בספק, שכן כלל ידוע הוא שמהימנות המדי-דה היא תנאי לתקפותה. ולבסוף, אין בדו"ח כל בדיקה סטטיסטית בדבר ההבדלים שבין דיווחי שני הערוצים. שמא הדבר גובע מכך

שמלכתחילה לא היתה לחוקר כל השערה, אלא תוצאה מסומנת מראש? מכל זאת מסקנ-תי היא ש"מבחן השופטים" של באר לא מוכיח דבר. צר לי לקבוע שאם סטודנט שלי היה מבצע כך את העבודה, ציונו היה "נכשל".

לסיום, שתי הערות נוספות. ראשית, בתגובתו ב"העין השביעית" שגה באר גם בחוסר הבנה של נקודות אחרות שהעליתי במאמרי המקורי, או שגם לגביהן חטא בעיו-ות המציאות, בין אם במכוון ובין אם בשוגג. ברם, מפאת קוצר היריעה לא אכנס לפירוט נוסף, ושנית, חבל שעמותה שכוללת בהנהל-תה ובקבוצת תומכיה הציבוריים אישים חשובים מן האקדמיה ומתחומי המשפט והתרבות בישראל אינה ערה, כפי הנראה, הן למחדלים המקצועיים של מנכ"לה והן לסגנון שהוא נוקט על מנת לנסות להצדיק, ויהי מה, את עמדותיו ומעשיו.

בינואר 1999 הוציא באר דו"ח נוסף אשר כלל את עיקרי הדברים מן הדו"ח הראשון, בתוספת ממצאים של תגובות הסטודנטים. ב-17.2.99 התקיים ערב עיון במכון הישרא-לי לדמוקרטיה, שעסק בדו"ח. הוומנתי לדיון על תקן "המבקר את הדו"ח", וניתנה לי הזדמנות להציג את טענותי, לא לפני ששני יועצים לדו"ח ועורכו הציגו את השקפותיהם, שיטתם ומסקנותיהם. בדיון נכחו חוקרי תקשורת מכמה אוניברסיטאות, אנשי עיתו-נות כתובה ומשודרת, כולל נציגים בכירים של ערוץ-1 וערוץ-2, וכן מספר אישים נוספים. כל הדוברים, להוציא אחד או שניים, ביקרו קשות היבטים שונים של הדו"ח, ומר-ביתם תמכו בדברים שאמרתי (הדברים הוקל-טו ואולי ייצאו לאור אי-פעם).

אינני רוצה להתווכח עם מר באר לגבי השאלה אם הבדיקה של הסטודנטים-השופטים נעשתה בעקבות הצעתי או לא. אין זה משנה את העניין. הייתי אפילו שמח אילו יכולתי לומר על מה שעשה, כאמור, מה שעשה באר אינו דומה כלל ועיקר למה שהתכוונתי בהצעתי. אך כיוון שבאר סבור שבדיקה זו היא הוכחה ניצחת לצדקת טענותי, אני מבקש לאזכר בקצרה חלק מדברי הביקורת (הלא-טכנית) שהבעתי בערב העיון, ואשר זכו, כאמור, לתמיכה רבה מהמשתתפים המומחים.

מי שפנה לסטודנטים והסביר להם מה לעשות היה, כאמור, באר בכבודו ובעצמו. בכך ייתכן שרמזו להם על מטרת הבדיקה, תוך שהוא יודע בדיוק מה הוא מקווה לקבל. גישה זו היא בניגוד גמור לכל הכללים הנהוגים במחקרים מסוג זה. בחירת הפריטים עצמם היתה מוטה. בניגוד לעצה שקיבל באר מן המומחה שעימו התייעץ, לפיה עליו לבחור אותם באופן אקראי מתוך כלל הפריטים, נקט באר מה שמכונה "מדגם מכוון". בניגוד לטענתו המתפרסמת בדו"ח, כאילו בחר את הפריטים בין השאר משום שהם קצרים יחסית, הרי אחד מהם נמשך כמעט שבע דקות, שניים נמשכו למעלה מארבע דקות, ואחד כמעט שלוש וחצי דקות. אלה אינם פריטי חדשות קצרים כלל וכלל. מאחר שבחר שבעה זוגות של פריטים והציג לגבי כל פריט שלוש שאלות, נוצר מצב של חוסר איזון בסיכויי כל פריט לקבל ציוני הסכמה שווים. כל 21 השאלות התחילו במלים "הכתבה בערוץ-1", בעוד שבמחקר מאוזן היה מקום להציג במחצית

חיים רוזנברג

הכותב עוסק ביזמות עסקית טכנולוגית בתחום ההיי-טק

עקיבא כהן

הכותב הוא פרופסור לתקשורת וראש החוג לתקשורת באוניברסיטת תל-אביב

איתן להמן

הגבלת הבחירות

עת שדברים אלה מופיעים, נמצאת מערכת הבחירות לכנסת ולראשות הממשלה בשיאה. עם פתיחתה של מערכת הבחירות, כינס יו"ר ועדת הבחירות המרכזית, שופט בית-המשפט העליון אליהו מצא, מפגש עם נציגי התקשורת האלקטרונית בארץ, כדי לדון עימם בהגבלות הקיימות על התקשורת בזמן בחירות. הבחירות לכנסת ה-15 הן הבחירות הראשונות שבהן בוטל האיסור על שידור או הקרנת אירועים שבהם ממלאים מועמדים לכנסת תפקיד. עד 1996 נאסר לשדר אירועים כאלה בשלושים הימים שלפני הבחירות, ובבחירות 1996 קוצרה תקופה זו ל-21 יום. בבחירות הנוכחיות בוטל האיסור לחלוטין. עם זאת, נותרה בחוק הגבלה, לפיה בשידורי רדיו וטלוויזיה "לא תהיה תעמולת בחירות בתקופת שישים הימים שלפני הבחירות".

בית-המשפט העליון פסק כבר כי עקרון-יסוד בשיטת משטר דמוקרטי הינו חופש הביטוי, ולמרות זאת, בעת בחירות יש מקום לפגיי עה מסוימת וזמנית בעיקרון זה, כדי להבטיח שוויון בסיכויי ההתמודדות על קולו של הבוחר, שוויון שהוא לא רק טכני אלא גם מהותי, שוויון שהוא לא רק הצהרתי, אלא כזה שהציבור יאמין שהוא מתקיים. ההגבלה באה כדי לחזק את הדמוקרטיה ונומקה בכך שכשם ש"בלא חופש הביטוי, הדמוקרטיה מאבדת את נשמתה", הרי גם "בלא דמוקרטיה, אין חיות לחופש הביטוי".

הכינוס של השופט מצא עם נציגי התקשורת נועד להבהיר את האיסור העמום והכוללני על "תעמולת בחירות". השופט מצא הבהיר כי הוא רואה את עצמו ממשכים של נותני ההנחיות ממערכות הבחירות הקודמות, וקבע כי ככלל, כל שידור שאופיו העיקרי הוא תעמולתי והוא מכון להשפיע על הבוחר, ואיננו בעל ערך חדשותי, נכלל בגדר איסור זה.

נקבעו מבחני עזר כדי לקבוע מתי שידור עובר על האיסור, ובהם קרבת המשדר למועד הבחירות, זהותו של יום המשדר, האם מדובר במשדר שעניינו המיוחד בחירות וכד'. השופט מצא קרא גם לעבור בתקופה זו לפחות שידורים חיים ויותר שידורים מושהים, שעל אופיים ים ניתן לשלוט. הובהר שמדובר בתקופה קשה מאוד לעיתונאים ולאנשי התקשורת, הנדרשים להקפיד על כך שהמשדרים יהיו מאוזנים. השופט מצא הסכים שהמצב השתנה בשנים האחרונות בגלל ריבוי ערוצי השידור. התפצלות הצופים ביניהם, אמר, יוצרת אפשרות של "שוויון" בהשתקפות המתמודדים בכלי התקשורת.

"הנסתר רב על הנגלה"

בבית-משפט השלום בתל-אביב נדון לא מכבר עניינה של תביעת לשון הרע שהוגשה על-ידי קיסר קבהא, עורך תוכנית הספורט בערוץ בית "מגרשים ושערים" של רשות-השידור, נגד כתב ונגד עורך של שבועון ספורט בשפה הערבית. קבהא קרא במהלך שנת 1995 שורה

של כתבות של השניים שכללו ביקורת עליו ועל התוכנית שהוא עורך, והחליט להגיש תביעת-דיבה נגדם.

השופטת שרה דותן מביט-משפט השלום בתל-אביב קבעה שרוב הכתבות (שנכתבו בערבית ותורגמו עבודה לעברית) הן ביקורת לגיי-טימית על תוכנית הרדיו, אולם מצאה שני חריגים. באחת הכתבות בחרו הנתבעים להעיר הערה שממנה השתמע כי קבהא מפעיל שיקול זר: הוא מפרסם בתוכניתו רק עיתונאים המפרסמים אותו עצמו. השופטת דותן קבעה כי בעניין זה לא מדובר בהבעת דעה על אופי תוכניתו של התובע, אלא בהשמצה אישית, שהינה לשון הרע ממש. הכתבה השנייה עסקה בביקורת על אחת התוכניות שלא שידרה משחקים, ובמקום, כלשון הכתבה, עסקה "בשיחים ובראינות שאין להם שום נגיעה לתוכנית פרט לנגיעה של יחסי ציבור", והנסתר רב על הנגלה.

קבהא טרח והגיש חוות-דעת של מרצה לשפה והספרות הערבית, שפירש את הביטוי בערבית "וראא אלאכמה מא ווראאהא" (רב הנסתר על הנגלה) כאמירה המצביעה על טובות-הנאה או אינטרסים כלכליים, חברתיים או אחרים. ביטוי זה, לפי חוות-הדעת, מטיל ספק בהגינותו או באובייקטיביות של קבהא בעריכת תוכנית הספורט. גם במקרה זה מצאה השופטת דותן שרמו לשוני זה, כאילו קבהא הונחה בעריכת התוכנית על-ידי שיקולים זרים, הינו לשון הרע, וזיכ-תה אותו בפיצויים בסך 30 אלף שקל.

עדכון

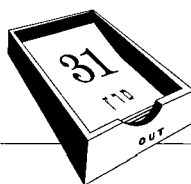
כפי שדווח בגיליון מס' 17 של "העין השביעית", קבע לאחרונה בית-משפט השלום בתל-אביב שלא ניתן לדחות על הסף תביעת-דיבה שהגיש עו"ד דרור חוטר-ישי, ראש לשכת-עורכי-הדין, נגד ח"כ יוסי שריד על התבטאויות של שריד. שריד טען כי חוטר-ישי ניסה להשתלט על החברה-להגנת-הטבע מתוך אינטרסים זרים, במטרה "לחסל את הנוף הפתוח ואת השטחים הירוקים בארץ".

השופט אברהם טל קבע אז כי לא עומדת לשריד חסינות בשל היותו חבר-כנסת, לפי חוק חסינות חברי-הכנסת, הקובע בין היתר: "חבר-כנסת לא יישא באחריות... אורחית... בשל הבעת דעה בעל-פה... אם [היתה] למען מילוי תפקידו כחבר-כנסת".

השופט טל קבע, כזכור, כי דבריו של ח"כ שריד לכתב העיתון נאמרו כחלק מתעמולת הבחירות בחברה-להגנת-הטבע של הקבוצה שבה תמך שריד, ולא במסגרת פעילותו כחבר-כנסת, ולכן שריד אינו זכאי לחסינות, מה עוד שהתבטאות של ח"כ שריד "לא משרתת את התהליך הדמוקרטי שלשמו נבחר המבקש כחבר-כנסת", והיא לא קשורה לתפקידו של המבקש כחבר-כנסת.

שריד ערער על החלטה זו לבית-המשפט המחוזי, והערעור נדון בפני השופטת הילה גרסטל. השופטת גרסטל אמנם דחתה את הערעור, אולם סייגה דברים נחרצים שאמר השופט טל. היא קבעה כי ההחלטה שלשריד לא עומדת החסינות מכוח כהונתו כחבר-כנסת אינה "סוף פסוק", וייתכן בהחלט שבעתיד ייקבע שהדברים נאמרו במסגרת חסינות הפרלמנטרית.

עם זאת קבעה שצדק השופט טל כשפסק שבשלב הנוכחי לא ניתן לקבוע זאת, אלא לאחר שתישמע גרסתו של שריד. ■
איתן להמן הוא עורך-דין

1 במרץ. הובא למונוחות הכתב אינן רועה ז"ל. אלפים ליוו למנוחות את העיתונאי אילן רועה ז"ל, כתב קול-ישראל בצפון, אשר נהרג מפגיעת מטען חבלה ברכב בעת סיור בדרום לבנון. יחד עם רועה ז"ל נהרגו בפגיעה גם מפקד היחידת הקישור ללבנון (יק"ל) תת-אלוף ארו גרשטיין, סמ"ר עומר אלקבץ ורב-סמל בכיר עימאד אבו-ריש ז"ל. בלוויה אמר מנכ"ל רשות-השידור, אורי פורת: "אילן היה מופת של עיתונאי אמיתי, שרץ אחרי החדשות ומצא את החדשות, ולא המציא אותן". רשות-השידור החליטה להעניק מדי שנה פרס לזכרו של רועה ז"ל לעיתונאים מצטיינים (ר' עמוד 22).

5 במרץ. החדש: הסתה בתחנה פיראטית. המשטרה פתחה בחקירה נגד שדרן תחנת הרדיו הפיראטית "קול המזרח", ישראל בונדק, בחשד להסתה לרצח ח"כ יוסי שריד. "אני הולך להרוג את יוסי שריד", אמר בונדק בשידור. הדברים נאמרו במסגרת תוכנית לפוריים, ולטענת השדרן מדובר היה ב"סאטירה לפוריים". התחנה הפיראטית "קול המזרח", המשרדת מירושלים, היא אחת מן התחנות שתנועת ש"ס מבקשת להעניק לה מעמד חוקי, במסגרת תיקון החוק שנועד להכשיר את ערוץ-7. למחרת הופסקו שידורי התחנה, אך מאוחר יותר היא חידשה את שידוריה. בשמונה במרץ הוגש כתב-אישום נגד בונדק על הפעלת תחנת שידור ללא זיכיון וכן בתמיכה בארגון טרוריסטי.

8 במרץ. בג"ץ מעכב יישום חוק ערוץ-7. שופטי בג"ץ הוציאו צו-ביניים המורה שלא ליישם את החוק ל"הכשרת" ערוץ-7 הפיראטי. ההחלטה התקבלה בעקבות עתירות שהגישו חברי-הכנסת איתן כבל, יוסי שריד ותיים אורון, עמותת אמיתי וכן תחנות רדיו אזוריות. נציג פרקליטות המדינה הביע באותו הזמן הסכמה למתן צוים אשר יקפידו את המצב הקיים, וקבע ש"לא מכשירים שום תחנה פיראטית".

8 במרץ. פיצוי על לשון הרע נגד הומוסקסואלים. 50 אלף ש"ח ישולמו פיצוי בגין דברים

שהם לשון הרע נגד הקהילה ההומוסקסואלית - כך פסק רשם בית-משפט השלום בתל-אביב. הסכום ישולם על-ידי הצייר אורי ליפ"ש שיץ בעקבות דברים שאמר בראיון למוסף "הארץ". את התביעה הגיש ההומוסקסואל זלמן (שושי) וינדר.

9 במרץ. לא פליטת-פה. שדרנית קול-ישראל שלי יחימוביץ' הפסיקה ראיון בשידור חי עם הבדרן דודו טופו, לאחר שזה השתמש בביטוי "שרמוטה". טופו התבקש להסביר מדוע כינה ערב קודם לכן בשידור בתוכניתו בטלוויזיה את ח"כ אריה דרעי "פושע" (לפני הכרעת-הדין במשפטו). טופו הסביר כי הדברים נאמרו "בצחוק" והוסיף: "זה כמו שהייתי אומר לך עכשיו בשידור: בוקר טוב, שרמוטה". יחימוביץ' דרשה מטופו להתנצל, ואחר-כך הפסיקה את הראיון.

10 במרץ. תלונה נגד זהבי. ח"כ יצחק כהן מש"ס הגיש תלונה במשטרה נגד השדר נתן זהבי, בטענה שהסית לרצח. זהבי שידר בתוכניתו בתחנת הרדיו האזורית "רדיו ללא הפסקה" מה שהגדיר כפארודיה על ההסתה ב"קול המזרח" נגד ח"כ יוסי שריד. בשידור אמר זהבי כי אילו היו חילונים מדברים על הרב עובדיה יוסף כפי שמדברים החרדים נגד שריד, "היו מפוצצים את התחנה הזו".

16 במרץ. דיווח על תיאום בין-ערוצי. רשות-השידור וחברת-החדשות של הערוץ השני התחייבו לדוות לממונה על ההגבלים העסקיים בכל מקרה שבו יתאמו מראש את דרך הסיקור של אירועים חדשותיים. בעקבות ההודעה בוטלה תביעה שהגיש הממונה, דוד תדמור, לבית-הדין להגבלים עסקיים.

17 במרץ. תצא בחוקו?. הרב עובדיה יוסף גירש את כתב הערוץ הראשון, ניצן חן, ממסכת-עיתונאים בביתו של ח"כ אריה דרעי. הסיבה: שאלה שהחל הכתב לשאול, בעקבות הרשעתו של דרעי בעבירות שוחד, מירמה והפרת אמונים. הרב עובדיה האשים את ניצן בהצגת שאלות עוינות, והורה לדרעי שלא להשיב עליהן. האירוע הועבר בשידור חי בשני ערוצי הטלוויזיה. חן הודיע אחר-כך כי החליט לפרוש מסיקור התחום (ר' עמוד 18).

19 במרץ. חרם - גם על כתב ערוץ-2. פעי"לים בתנועת ש"ס מסרו כי קיבלו הוראה מן הרב עובדיה יוסף להחרים את כתב חברת-החדשות של הערוץ השני, מתי כהן, האחראי על סיקור המגזר החרדי. הסיבה: שאלותיו של כהן לאחר הרשעתו של ח"כ אריה דרעי היו, לדעת הרב, עוינות. כהן הודיע כי כוונתו להמשיך בעבודתו ולסקר את התנועה.

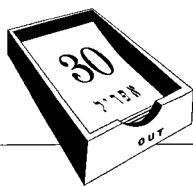
21 במרץ. מן התקשורת לפוליטיקה. העי"תונאי יוסף (טומי) לפיד הודיע על פרישתו מעיסוקיו העיתונאיים, כדי להתמודד בראש רשימת שינוי לכנסת. במרכז מצעו הפוליטי מעמיד לפיד את "המאבק נגד התחרדותה של מדינת ישראל".

21 במרץ. שופטים נגד יחצנים. שניים משופטי בית-המשפט העליון מתחו ביקורת על העסקת איש יחסי-ציבור כסיוע לחיילת לשעבר שהגישה עתירה נגד קידומו בצה"ל של תת-אלוף ניר גלילי. מדברי השופטים עלה כי לא היה מקום להעסקת יחצן, אשר מסר פרטים מטעם החיילת לשעבר לאמצעי התקשורת במקביל להגשת העתירה. איגוד יחסי-הציבור מחה על דברי השופטים. יושב-ראש האיגוד, אהרן לפידות, אמר כי הגיע הזמן שיבינו כי מקצוע יועץ התקשורת הוא חיוני.

23 במרץ. ייחקרו קשרי דרעי-חלבי. חוקר מיוחד מטעם רשות-השידור יבדוק את הטענות בדבר הקשרים בין הח"כ המורשע, אריה דרעי, לבין מנהל מחלקת החדשות בערוץ הראשון, רפיק חלבי - כך החליט הוועד המנהל של רשות-השידור. הטענות בעניין זה עלו בספרו של העיתונאי יואל ניר על דרעי, שבו נכתב בין היתר כי חלבי העביר לדרעי את ממצאי מדגם הבחירות בשנת 1992 לפני פרסומן. חלבי הכחיש בתוקף את כל הטענות שהעלה ניר, והודיע כי יגיש תביעת-דיבה נגד מחבר הספר ונגד הוצאת "דיעות אחרונות".

25 במרץ. איומים על משעל. מכתב איום על חייו של השדרן נסים משעל, מנחה התוכנית "משעל חם" בערוץ השני, כותב המכתב איים "לחסל" את השדר, ככל הנראה בשל העמדות הפוליטיות שהוא מייחס לו.

אירועי תקשורת

הבינלאומית "ברק" עולה כי תוך שנתיים יהיו בישראל מיליון מנויי אינטרנט.

18 באפריל: להוריד את נגבי. רשות-השידור תפסיק את שידורה של תוכנית המשפט והחוק "דין ודברים" בקול-ישראל, בעריכתו של פרשן המשפט משה נגבי - כך החליטה מליאת רשות-השידור. התוכנית תורד מלוח השידורים יחד עם שורה של תוכניות שהוגדרו כ"תוכניות אישיות", בין היתר בהגשת נדב העצני, שולמית אלוני, גאולה כהן, חיים משגב ויחיאל גוטמן. לטענת יו"ר הרשות, גיל סמסונוב, מדובר ב"החלטה מקצועית, לא פוליטית", אולם פרקליטו של נגבי אמר כי מדובר בהחלטה שמניעה פוליטיים. לדבריו, ההחלטה מנוגדת לפסיקת בית-הדין לעבודה, שאסר לבטל את תוכניתו.

18 באפריל: מחריף מאבק כבלים - לוויין. עימות בין חברות הכבלים בטלוויזיה לבין מפעילי שידורי הלוויין, אשר יחלו בישראל בשנת 2000. חברת "די.בי.אס", אשר תפעיל את שידורי הלוויין, מאשימה כי הכבלים הם "מינופול מפונק" המנסה לפעול נגד תחרות בענף. הכבלים מצדם החלו במסע פרסום נרחב, בתביעה לאשר להם מכירת חבילות שידור (שבהן יוכל הצרכן לבחור את הערוצים שבהם הוא מעוניין, ולשלם רק עבורם).

16 באפריל: מקומון חדש בירושלים: "כל הזמן", מקומון של קבוצת "מעריב", החל להופיע בירושלים. העורך הוא אבי זילברברג. המקומון מתחרה בשוק שבו נמצאים "כל העיר" של רשת שוקן ו"ירושלים" של רשת "ידיעות אחרונות".

20 באפריל: תביעה נגד הכבלים. קבוצה של צרכני תקשורת פנתה לבית-המשפט בבקשה לאפשר הגשת תביעה ייצוגית נגד חברות הכבלים בישראל, בטענה שאלו מנצלות לרעה את מעמדן כמונופול וגובות מחירים "מופק-עים ובלתי הוגנים". לתביעה מצורף מכתב של שרת התקשורת לימור לבנת, המאשרת כי החברות גובות מחירים גבוהים, אולם לדעתה תביעה ייצוגית כזו אינה יכולה להיגדר כערוצי תקשורת נוספים, כדוגמת שידורי הלוויין. ■

ערכיה של מדינת ישראל, חותר תחת שלטון החוק ונוגד את הכלל שעל-פיו "אין החוטא נשכר" - כך קובע היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין בתשובתו לבג"ץ, לקראת הדיון בעתירות נגד התרת פעולתו של הערוץ. "החוק מעניק זכות חוקית, רישיון וזיכיון למי שהוכיח כי הפר את החוק בצורה מקסימלית", כותב רובינשטיין. "באורח אבסורדי ופרדוקסלי, ככל שהפרת החוק גלויה יותר, בוטה יותר ורחבה יותר, כך גדל הסיכוי לקבלת הזיכיון". בין הנימוקים הנוספים שמביא רובינשטיין: החוק שהתקבל פוגע בזכותם של משדרים פוטנציאליים להתמודד על הזיכיון, ויפגע ביכולת אכיפת החוק נגד תחנות פיראטיות.

9 באפריל: השופט קבע: הראיון ישודר. נדחתה בקשה לאסור שידור ראיון עם הנערה מרמת-השרון, אשר על-פי כתב-האישום שהוגש לבית-המשפט בתל-אביב, נפלה קורבן להתעללות מינית מצד קבוצת תלמידים. הבקשה לאסור את השידור הוגשה על-ידי אחד הנאשמים בפרשה, בטענה כי השידור עלול להשפיע על מהלך המשפט. השופט דחה את הפנייה, בין היתר על רקע שורה ארוכה של פרסומים שכבר היו בפרשה.

13 באפריל: עימות בסגנון אחר. ראש הממשלה בנימין נתניהו ומנהיג מפלגת המרכז יצחק מרדכי השתתפו בעימות לקראת הבחירות במסגרת התוכנית "משעל הם" בערוץ-2. יו"ר העבודה, אהוד ברק, העדיף שלא להשתתף בעימות. בניגוד לעימותים קודמים ערב בחירות, נערך העימות הפעם ללא כללים נוקשים כאשר לדרך ניהולו, זמן התשובות וכדומה. העימות זכה לשיעורי צפייה גבוהים ביותר - 44.4 אחוז, אך עורר מחדש את הדיון על תרומת העימותים מסוג זה ליכולת השיפוט של האזרחים בבחירות.

14 באפריל: גידול במשתמשי אינטרנט. כ-300 אלף משתמשים פרטיים מחוברים בישראל אל בתשלום לרשת האינטרנט, אולם אין נתונים מדויקים על מספר המשתמשים באמצעות ארגונים גדולים כדוגמת האוניברסיטאות. מתחזיות מומחים שפרסמה חברת התקשורת

27 במרץ. נתניהו נגד התקשורת. ראש הממשלה בנימין נתניהו החריף את טון התקפותיו על התקשורת. "צריך לתקוף את התקשורת יותר - אל תאמינו לאף מלה שאתם קוראים שם", אמר נתניהו בעצרת בחירות. הוא תקף במיוחד את "ידיעות אחרונות", לאחר שזה פרסם תחקיר שחשף את קשריו ההדוקים של ראש הממשלה עם המיליונר האוסטרלי איש חב"ד יוסף גוטניק. נתניהו האשים כי "יש לנו צבא שלם של עיתונאים מגויסים לברק". למשתתפי העצרת המליץ לקרוא רק את מאמריו של העיתונאי ארי שביט ב"הארץ".

30 במרץ. נפתח משפט הכתבת. בבית-משפט השלום בתל-אביב נפתח משפט של העיתונאית הדס שטייף, כתבת גלי-צה"ל בשרון. שטייף נאשמת בסיוע להאזנת סתר לקציני משטרה ממרחב הירקון, האזנה שבוצעה על-ידי כתב אחר של התחנה הצבאית, יריב בן-יהודה, באמצעות מספר טלפון סודי שנמסר לו על-ידי שטייף. ■

1 באפריל: בלי אופנה למגזר הערבי. הופסק שידור ערוץ האופנה למנויי חברת הכבלים מת"ב במשולש. ההחלטה התקבלה ימים אחדים לאחר שמת"ב החלה בשידורי הערוץ, הכולל גם תצלומים רבים של דוגמניות חשופות. הסיבה: מנויים רבים מן המגזר הערבי טענו שהשידורים פוגעים ברגשותיהם.

2 באפריל: שוב: "קול המזרח". בפשיטה של המשטרה ומשרד התקשורת על דירה בירושלים הוחרמו שוב משדרים ששימשו את תחנת הרדיו הפיזית "קול המזרח". התחנה חידשה את שידוריה שבועות אחדים קודם לכן, לאחר שפעילותה הופסקה לזמן קצר בעקבות חשד להסתה לרצח נגד ח"כ יוסי שריד.

8 באפריל: "אין החוטא נשכר". התיקון לחוק, המאפשר "הכשרת" תחנת הרדיו הפיזית ערוץ-7 וערוצים נוספים, נוגד את

תקשורת